

LAUREA
AMMATTIKORKEAKOULU
Yhdessä enemmän

Romaninaisvankien käsitykset Rikosseuraamuslaitoksen yhdenvertaisuus- ja tasa-arvosuunnitelman toteutumisesta

”Ja määhän oon nyt se mustalainen, ja hää on nyt se suomalainen, ni mikä on se eroavaisuus?”

Garghentino, Sole

Laurea-ammattikorkeakoulu

LAUREA
AMMATTIKORKEAKOULU
Yhdessä enemmän

Romanin naisvankien käsitykset Rikosseuraamuslaitoksen yhdenvertaisuus- ja tasa-arvosuunnitelman toteutumisesta

”Ja määhän oon nyt se mustalainen, ja hää on nyt se suomalainen, ni mikä on se eroavaisuus?”

Sole Garghentino
Rikosseuraamusala
Opinnäytetyö
Marraskuu, 2016

Garghentino Sole

Romaninainvankien käsitykset Rikosseuraamuslaitoksen yhdenvertaisuus- ja tasa-arvosuunnitelman toteutumisesta ”Ja määhän on nyt se mustalainen, ja häähän on nyt se suomalainen, ni mikä on se eroavaisuus?”

Vuosi

2016

Sivumäärä

130

Opinnäytetyön tutkimusongelmana ja tavoitteena oli selvittää, kuinka hyvin Rikosseuraamuslaitoksen vankeja ja yhdyskuntaseuraamusasiakkaita koskeva yhdenvertaisuus- ja tasa-arvosuunnitelma onnistuu edistämään romaninainvankien yhdenvertaisuutta, sekä kuinka suunnitelmassa esitetyt toimenpiteet toteutuvat käytännössä romaninainvankien kohdalla heidän näkökulmastaan katsottuna. Tätä selvitettiin haastattelemalla romaninainvankeja heidän kokemuksistaan vankilassa ja siitä, onko kohtelu ollut yhdenvertaista.

Opinnäytetyön teoreettinen viitekehys on normatiivinen ja sen näkökulma on perusoikeudellinen: miten yhdenvertaisuus toteutuu vankeusrangaistuksen täytäntöönpanossa romaninainvankien kohdalla? Opinnäytetyön tuloksia peilataan RISE:n yhdenvertaisuussuunnitelmaan, jonka toimivuutta arvioidaan asiakaslähtöisesti romaninainvankien näkökulmasta. Vertailukohteena käytetään Rikosseuraamuslaitoksen toteuttamaa kyselyä ko. suunnitelman toteutumisesta. Muuta keskeistä aineistoa ovat esim. tutkimukset ja raportit romanivangeista sekä romanikulttuuria käsittelevä kirjallisuus.

Opinnäytetyötä varten haastateltiin 6 romaninainvankia, joiden haastattelut toteutettiin Vanajan ja Hämeenlinnan vankiloissa teemahaastatteluina. Tämän lisäksi opinnäytetyötä varten järjestettiin Vanajan vankilassa ryhmähaastattelu (3 työntekijää), sekä teetettiin Hämeenlinnan työntekijöille sähköpostikysely (4 vastaajaa). Teemahaastatteluista ja ryhmähaastattelusta saatu aineisto litteroitiin ja analysoitiin teemoittelun avulla.

Opinnäytetyön tuloksena on, että RISE:n yhdenvertaisuussuunnitelma on toteutunut romaninainvankien kohdalla osittain. Eniten ongelmia esiintyi romanivähemmistön kulttuurillisten erityispiirteiden asianmukaisessa huomioimisessa. Haastateltavat kuitenkin kokivat romaninainvankien kohtelun olevan päällisin puolin hyvää sekä Vanajan että Hämeenlinnan vankiloissa, mutta erityisesti sanallista kiusaamista ja pilkkaamista, sekä epätasa-arvoista kohtelua koettiin silti kummassakin vankilassa. Opinnäytetyön tuloksena on myös se, että RISE:n yhdenvertaisuussuunnitelma toteutui eri tavoin tutkittavissa vankiloissa, joista toinen oli avovankila (Vanaja) ja toinen suljettu (Hämeenlinna). Opinnäytetyö tehtiin yhteistyössä Romano Missio Ry:n kanssa.

Garghentino Sole

Female Romani prisoners point of view on Criminal Actions Agency's parity and equality plan "And I'm a Romani, and she's a Finn, so explain the difference?"

Year	2016	Pages	130
------	------	-------	-----

The goal of this thesis was to research how well the Criminal Sanctions Agency's parity and Equality plan for inmates and community service clients and the actions in it have been fulfilled in case of female Romani prisoners. The aim of the thesis was also to find out equality experiences of female Romani prisoners, and add more information of the Romani culture to the reader. The theoretical framework for the thesis was based on the Criminal Sanctions Agency's parity and equality plan, the still unpublished Criminal Sanctions Agency's equality-inquiry and Romani culture literature. 6 female Romani prisoners were interviewed for the thesis and the interviews were conducted as theme interviews in Vanaja and Hämeenlinna prisons. In addition to this also a group-interview was made for the employees in Vanaja prison (3 interviewees), and an email-inquiry to Hämeenlinna prison employees (4 responders). The data was transcribed and analysed by themes.

The results show that CSA's plan for parity and equality has not been completely fulfilled. Most problems were discovered on obeying the special characteristics of Romani culture while being in prison. The interviewees experienced that the treatment of female Romani prisoners in Vanaja and Hämeenlinna prisons was mainly good, but especially verbal mockery and bullying, along with unequal victimization appeared. The results of this thesis also emphasized the differences about these two prisons when it comes to fulfilling the plan of parity made by CSA. This thesis was made in collaboration with Romano Mission.

Keywords: Romani, Romani culture, Women, Prisoners, Equality, Discrimination, Prisons

Sisällys

1	Johdanto.....	7
2	Opinnäytetyön toimintaympäristön esittely.....	8
	2.1 Romano Missio	8
	2.2 Naisten vuoro- ja Muutoksen vuoro-projektit	9
	2.3 Vanajan ja Hämeenlinnan vankilat.....	10
3	Yhteiskunnalliset lähtökohdat	11
	3.1 Perusoikeudet.....	11
	3.2 Yhdenvertaisuus	13
	3.3 Syrjintä.....	14
	3.4 Hallinnon oikeusperiaatteet.....	17
	3.5 Rikosseuraamuslaitos organisaationa ja arvot	19
	3.6 Vankeuden täytäntöönpano ja sitä koskevat yleiset periaatteet Suomessa ...	19
4	Teoreettinen viitekehys.....	20
	4.1 Yhteys aikaisempiin tutkimuksiin ja raportteihin	23
	4.2 RISE:n yhdenvertaisuussuunnitelma ja tasa-arvoselvitykset.....	25
	4.2.1 RISE:n yhdenvertaisuussuunnitelma ja romanit.....	25
	4.2.2 RISE:n yhdenvertaisuussuunnitelman arviointi ja seuranta	26
	4.3 Rikosseuraamuslaitoksen yhdenvertaisuusraportti	27
	4.4 Rikosseuraamuslaitoksen yhdenvertaisuuskyselyn kooste.....	27
	4.5 Romanikulttuuri ja romanivähemmistö Suomessa.....	30
	4.5.1 Historiaa	31
	4.5.2 Säännöt, tavat ja kulttuuriset traditiot	33
	4.6 Naisvangit.....	35
	4.6.1 Romaninainisvangit.....	35
5	Tutkimusasetelma	37
	5.1 Opinnäytetyön tutkimustehtävä ja tavoitteet	37
	5.2 Tutkimusongelma ja tutkimuskysymykset	39
	5.3 Opinnäytetyön toteutus.....	39
	5.4 Tutkimusmenetelmän valinta	40
	5.5 Aineiston keruu	41
	5.6 Aineiston analyysi	43
	5.7 Eettisyys ja luotettavuus.....	44
6	Opinnäytetyön tulokset	49
	6.1 Sijoittaminen ja osastointi	49
	6.2 Opiskelu, työtoiminta ja vapaa-ajan vietto tuomion aikana	51
	6.3 Yhteydenpito läheisiin ja poistumisluvat vankilassa	52
	6.4 Vankilasta saatava käytännön apu	53

6.5	Avovankilan ja suljetun vankilan eroavaisuudet.....	54
6.6	Eriarvoinen kohtelu	54
6.7	Syrjintä ja häirintä.....	55
6.7.1	Lääkäriin pääsy	56
6.7.2	Romanikulttuuri	56
6.7.3	Rasismi ja romaninainvankien turvallisuus vankilassa	63
6.8	Romanityöntekijän merkitys	64
6.9	RISE:n yhdenvertaisuussuunnitelman painopisteet ja kehitysehdotukset.....	65
6.10	Vanajan henkilökunnan ryhmähaastattelu.....	67
6.11	Työntekijöiden ryhmähaastattelun yhteenveto.....	76
6.12	Hämeenlinnan vankilan henkilökunnan kysely	77
7	Johtopäätökset	80
7.1	Eri tilanteissa koettu epätasa-arvo	80
7.2	RISE:n yhdenvertaisuussuunnitelman toteutuminen romaninainvangeilla.....	86
7.3	Selviytymis- ja ratkaisukeinot	90
7.4	Reagointi epätasa-arvoiseen kohteluun	90
7.5	Yhdenvertaisuus- ja tasa-arvosuunnitelman painopisteet ja kehittämisalueet	91
7.6	Yhteenveto, Vanaja.....	93
7.7	Yhteenveto, Hämeenlinna	94
7.8	Missä onnistuttiin, ja missä ei?	96
7.9	Parannusehdotukset	99
8	Pohdinta	101
8.1	Opinnäytetyöprosessi ja ammatillinen reflektio.....	104
8.2	Pohdintaa opinnäytetyön eettisyydestä ja luotettavuudesta	107
8.3	Tutkimuksen hyödyllisyys ja jatkotutkimusehdotukset.....	109
	Lähteet	114
	Liitteet.....	118

1 Johdanto

Opinnäytetyöni aihe on ”Romaninainavankien käsitykset Rikosseuraamuslaitoksen yhdenvertaisuus- ja tasa-arvosuunnitelman toteutumisesta - Ja mä oon nyt se mustalainen, ja hää on nyt se suomalainen, ni mikä on se eroavaisuus?”. Opinnäytetyön tarkoituksena on selvittää Rikosseuraamuslaitoksen vankeja ja yhdyskuntaseuraamusasiakkaita koskevan yhdenvertaisuus- ja tasa-arvosuunnitelman (jatkossa RISE:n yhdenvertaisuussuunnitelma) jalkautumista vankiloihin. Kohderyhmänä ovat romaninainavangit ja kiinnostuksen kohteena missä suhteessa RISE:n yhdenvertaisuussuunnitelma toteutuu ja missä kohdissa ei.

Sain kolmannen opiskeluvuoden keväällä mahdollisuuden suorittaa viimeisen työharjoittelujaksoni Romano Missio ry:ssä. Samalla minulle tarjoutui mahdollisuus tehdä opinnäytetyö yhteistyössä heidän kanssaan. Romano Mission palveluohjaaja/projektikoordinaattori Tuula Blomeruksen kanssa rajasimme tutkimusaiheen käsittelemään Rikosseuraamuslaitoksen yhdenvertaisuus- ja tasa-arvosuunnitelmaa. Opinnäytetyön toimintaympäristöinä ovat Romano Mission toimiston lisäksi Vanajan ja Hämeenlinnan vankilat. Vanajan vankila on avolaitos ja Hämeenlinnan vankila on suljettu laitos.

Romano Missiolle opinnäytetyön aiheeni on ilmeisen hyödyllinen. Romano Missiolta pyydettiin RISE:n yhdenvertaisuussuunnitelmaa varten lausunto, eli he olivat mukana päättämässä romaneihin ja romanikulttuuriin liittyvistä toimenpide-ehdotuksista. Romano Mission vankilatyötä tekeviä palveluohjaajia Tuula Blomerusta ja Katriina Rothia olikin RISE:n yhdenvertaisuussuunnitelman julkaisun jälkeen huolestuttanut eräät asiat: onko henkilökunta suunnitelmasta tietoinen, onko suunnitelmassa oleviin romaninainavankkeja koskeviin kohtiin puututtu ja onko ne otettu huomioon. Opinnäytetyön tarkoituksena oli myös selvittää se, kuinka tärkeänä romaninaiset näkevät Romano Mission työntekijöiden tarjoaman keskustelumahdollisuuden ja neuvonta-avun.

Opinnäytetyöni on laadullinen tutkimus. Valitsin kvalitatiivisen tutkimusotteen saadakseni vastauksen tutkimusongelmaan ja tutkimuskysymyksiin, jotka esitellään myöhemmin. Opinnäytetyön aineiston keruu tapahtui Vanajan ja Hämeenlinnan vankiloissa lokakuussa 2016. Haastattelin kuutta romaninainavankia, joista kolmea kummassakin laitoksessa. Opinnäytetyön luotettavuutta parantaakseni haastattelin myös henkilökuntaa. Vanajan vankilassa henkilökunnan ryhmäkeskustelu-tyyppiseen haastatteluun osallistui kolme edustajaa. Hämeenlinnan vankilan aikajärjestelyiden takia kysely tehtiin sen henkilökunnalle sähköpostitse. Kuudesta kyselyn saaneesta vastauksen lähetti neljä työntekijää. Henkilökunnan kyselylomake kuten myös vangeille esitetyt teemahaastattelun kysymykset, löytyvät liitteinä opinnäytetyöni lopusta. Liitteissä on myös vangeille ja henkilökunnalle antamani suostumus- sekä tiedotelmakkeiden pohjat.

Toivon että opinnäytetyötäni voivat hyödyntää rikosseuraamusalan työntekijät toimipaikasta tai tehtävänimikkeestä riippumatta sekä alan opiskelijat. Toivon, että opinnäytetyö toimii hyödyllisenä tutkimuksena myös Romano Mission käytössä. Toivon opinnäytetyöni toimivan kanavana romanin naisvankien ”äänille” sekä pystyvän esittävän mahdollisimman hyvin heidän näkökulmansa asioihin, sekä tilaisuuden kertoa suoraan ajatuksistaan. Suomen perustuslain 22 §:n mukaan ”julkisen vallan on turvattava perusoikeuksien ja ihmisoikeuksien toteutuminen.” Yksi perusoikeuksista on yhdenvertaisuus (perustuslaki 2. luku 6 §) joka on mainittu perustuslaissa ensimmäisenä. Pykälässä mainitaan erityisesti se, että ketään ei saa ilman hyväksyttävää perustetta asettaa eri asemaan esim. sukupuolen tai alkuperän vuoksi. Perustuslaissa on lisäksi erityisesti viitattu romaneihin edellyttämällä, että ”romaneilla ja muilla ryhmillä on oikeus ylläpitää ja kehittää omaa kieltään ja kulttuuriaan” (perustuslaki 2. luku 17 §). Opinnäytetyössäni keskeisenä kysymyksenä on se, turvaako julkinen valta - tässä erityisesti Rikosseuraamuslaitos - romanien ja erityisesti romanin naisvankien perusoikeudet vankeuden täytäntöönpanossa. Jos näin ei käytännössä tapahdu, on epäkohdat syytä poistaa. Tässä on opinnäytetyöni tutkimuksellinen relevanssi.

2 Opinnäytetyön toimintaympäristön esittely

Romano Missio toimi yhteistyökumppanina opinnäytetyössäni. Opinnäytetyön toimintaympäristöinä toimivat Vanajan ja Hämeenlinnan vankilat. Vanajan ja Hämeenlinnan vankiloissa suoritettiin opinnäytetyön empiirisen aineiston keruun eli haastattelut. Tässä luvussa kerron Romano Missiosta järjestönä, sen palveluohjaajien vankilatyöstä ja Naisten vuoro- ja Muutoksen vuoro- projekteista. Esittelen luvussa myös Vanajan ja Hämeenlinnan vankilat.

2.1 Romano Missio

Romano Missio ry. on vuodesta 1906 asti toiminut järjestö, joka toimii kristillisellä arvopohjalla. Romano Mission tehtäviin kuuluu toimia palvelujärjestönä romaniväestölle. Mission toimialoja ovat lastensuojelu, hengellinen työ, sosiaaliala, koulutusala ja Naisten vuoro-projektin myötä myös vankilassa tehtävä työ. Yhteistyötä Romano Missio tekee muun muassa evankelisluterilaisen kirkon, romaniväestön keskuudessa toimivien järjestöjen, kristillisten yhteisöjen, sekä valtion että kuntien kanssa. (Romano Missio 2016.)

Niin Romano Mission vankilassa tehtävä työ, kuin monet muutkin Romano Mission sosiaali- ja diakoniatyön projektit ovat mahdollistuneet Raha-automaattiyhdistyksen (RAY) rahoituksella. RAY antoi rahoitusta vuonna 2010 aloitettuun nelivuotiseen Naisten vuoro-projektiin, sekä siitä poikineeseen kaksivuotiseen, vielä tällä hetkellä käynnissä olevaan Muutoksen vuoro-projektiin. Romano Missio on hakenut RAY:lta rahoitusta uuteen projektiin, jossa tarkoituksena on perustaa pääkaupunkiseudulle eräänlainen rikostaustaisten romaninaisten ”turvapaikka”,

johon he voivat tulla tiukan paikan tullen, vertaistukea kaivatessaan. Toimipaikan tarkoituksena olisi toimia koevapauteen pääseville romaninaisille myös koevapauden toimivelvoitepaikana. Tämän lisäksi sen kautta pystyttäisiin luomaan rikostaustaisille romaninaisille verkostoja eri palveluihin. Toimipaikka ei olisi kaikille avoin, vaan se olisi tarkoitettu vain rikostaustaisten romaninaisten käyttöön.

2.2 Naisten vuoro- ja Muutoksen vuoro-projektit

Romano Mission palveluohjaajat ovat tehneet vankilatyötä vuodesta 2010. Vankilatyö aloitettiin osana Naisten Vuoro-projektia. Naisten vuoro- projektin taustalla oli Vanajan vankilan henkilökunnan esille nostama huoli romaninaisvankien rikollisuuskierteestä ja romaninaisvankien kasvavasta lukumäärästä. (Jeskanen 2014, 5.)

Naisten Vuoro-projekti oli Romano Mission hallinnoima ja RAY:n rahoittama hanke, joka vaikutti vuosina 2010-2013. Hanke suunnattiin romaninaisvangeille, ja sille asetettiin kolme tavoitetta. Hankkeen ensisijaisena tavoitteena oli tuottaa romaninaisvankien syrjäytymistä ja uusintarikollisuutta ehkäisevä toimintamalli. Hankkeen toisena tavoitteena oli parantaa Rikosseuraamuslaitoksen henkilöstön romanikulttuuritietämystä, sekä romaniyhteisön tuntemusta rikosseuraamuksiin liittyvistä käytännöistä. Kolmantena tavoitteena toimi yhteistyön kehittäminen vankilasta vapautuneiden romaninaisten tueksi. (Jeskanen 2014, 9.)

Naisten vuoro-projektin näkyvin osa oli vankilatyö, jota teki romanityöntekijä, Tuula Blomerus. Alun perin vankilatyön oli tarkoitus olla vain yksilötyötä, mutta projektin edetessä Romano Mission työntekijät huomasivat, että romaninaisvangit hyötyisivät myös motivoivasta ja keskusteleavasta ryhmätoiminnasta. Kehitettiin romaninaisvangeille räätälöity ryhmätoimintamalli Voiva. Voiva tulee sanoista voimaannuttava, identiteettiä vahvistava ja vaihtoehtoa tarjoava. Projektin jälkeen malli jäi Romano Mission palvelutuotteeksi. (Jeskanen 2014, 10.) Voiva-ryhmän kokoontumiskertoja on 10-11, ja jokaisella kerralla käsitellään erillistä teemaa. Teemat on valittu niin, että ne tukisivat parhaiten romaninaisvankien rikollisuudesta irtautumista ja rikoksettomana elämän ylläpitoa. Teemoja ovat esimerkiksi, identiteetti ja minäkuva, talous, päihitteet sekä uusimpana teemana, väkivalta ja sen eri muodot.

Naisten vuoro-projektin työssä havaituista romaninaisten tarpeista käynnistettiin Muutoksen vuoro-projekti, joka oli jatkoa Naisten vuorolle. Myös tätä projektia rahoitti Raha-automaattiyhdistys. Muutoksen vuoro-projektin tavoitteena on luoda vankilasta vapauteen ulottuva tukipolku rikostaustaisille romaninaisille. Projekti alkoi vuoden 2015 alussa, ja päättyy joulukuussa 2016. Muutoksen vuoro-projektin tarkoituksena on luoda tukipolku, jossa kuljetaan romaninaisten rinnalla aina vankilasta siviiliin tai koevapauteen. Rinnalla kulkijana ja tukena romaninaisvangeille toimii romanityöntekijä. Yhteistyö romanityöntekijän ja asiakkaan välillä

alkaa vankilassa, ja jatkuu suoraan siviiliin siirryttäessä. Projektissa myös kehitetään edelleen Naisten vuoro-projektissa aloitettua toimintaa. (Romano Boodos 1/2015, 12.)

Vanajan ja Hämeenlinnan vankiloissa vankilatyötä tekevät tällä hetkellä palveluohjaajat Tuula Blomerus ja Katrina Roth. Heistä Tuula Blomerus on ollut toiminnassa mukana alusta asti, Katrina Roth vuoden 2016 keväästä saakka. Tarkoituksena Romano Mission palveluohjaajilla on käydä Vanajan vankilassa kahtena, ja Hämeenlinnan vankilassa yhtenä arkipäivänä viikossa. Käyntipäivät sisältävät vaihtelevasti Voiva-ryhmien järjestämistä, yksilökeskusteluiden käymistä ja esimerkiksi romaninaisvankien tulohaastatteluihin ja palavereihin osallistumista. Sekä opinnäytetyötäni varten haastattelemani romaninaisvangit, että Vanajan ja Hämeenlinnan työntekijät olivat yhtä mieltä siitä, että Romano Mission palveluohjaajien tekemä vankilatyö on ensiarvoisen tärkeää.

2.3 Vanajan ja Hämeenlinnan vankilat

Vanajan ja Hämeenlinnan vankilat kuuluvat Länsi-Suomen rikosseuraamusalueeseen. Vanajan vankila on avolaitos, kun taas Hämeenlinnan vankila on suljettu laitos. Vanajan naisten osasto on perustettu vuonna 1994, ja se toimi vuoteen 1995 suljettuna osastona (Rikosseuraamuslaitos 2016e). Hämeenlinnan uusi vankila taas aloitti toimintansa 1978 (Rikosseuraamuslaitos 2016i).

Vanajan vankilassa sijaitseva Vanajan osasto on 60-paikkainen naisvangeille tarkoitettu avolaitos, joka sisältää myös vuonna 2010 sinne perustetun perheosaston, jossa on 10 vankipaikkaa. Työntekijöitä on noin 35. Yksikön johtajana toimii Kaisa Tammi-Moilanen ja apulaisjohtajana Marjatta Kurri. Vankilan rikosseuraamusmiehet ovat Tarja Mäkinen, Maritta Partanen sekä Jarmo Saretsalo, ja hallintotiimin virastosihteerinä on Jenni Sääsä. (Rikosseuraamuslaitos 2016e.)

Työharjoittelujaksoni aikana vietin Vanajalla kaksi päivää viikossa kymmenen viikon ajan. Työharjoittelun kahdella viimeisellä viikolla keräsin opinnäytetyön haastatteluaineiston, josta osan sain haastatteleamalla Vanajalla vankeusrangaistustaan suorittavia romaninaisia. Tämän lisäksi, opinnäytetyöni luotettavuutta parantaakseni, tein henkilökunnalle ryhmähaastattelun. Ryhmähaastatteluun osallistui 3 työntekijää. Suurimman osan Vanajan vankilassa viettämästäni ajasta vietin Romano Mission työhuoneessa, jossa palveluohjaajat Tuula Blomerus ja Katriina Roth tapasivat romaninaisvankeja ja auttoivat heitä käytännön asioissa, kuten koulu- tai asuntohakemusten täyttämässä. He antoivat myös romaninaisille tarvittaessa keskusteluapua. Tämän lisäksi syyskuussa alkoi romaninaisille suunnattu kuntouttava toimintamalli Voiva, jota pidetään Vanajan ja Hämeenlinnan vankiloissa kuudetta vuotta. Voiva-ryhmää pidimme kerran viikossa.

Hämeenlinnan vankilan naisvangeille suunnattu osasto on suljettu osasto. Lisäksi Hämeenlinnan vankilasta löytyy perheosasto, johon vanki voi sijoittua pienen lapsen tai vauvan kanssa. (Rikosseuraamuslaitos 2016f.) Vankipaikkoja Hämeenlinnan vankilassa on yhteensä 110. Romano Mission työntekijät arvioivat, että naisvankeja olisi tällä hetkellä Hämeenlinnassa 60-70. Hämeenlinnan vankilassa on 114 työntekijää, vankilan johtajana toimii Tuomo Kärjenmäki, apulaisjohtajina Taina Taipale ja Jarmo Haavisto, ylityönjohtajana Veikko Aikio ja työnjohtajana Tiina Rantanen. (Rikosseuraamuslaitos 2016f.) Haastattelin Hämeenlinnan vankilassa kolmea romaninainvankia, ja teetin henkilökunnalle sähköpostikyselyn. Henkilökunnan sähköpostikyselyn lähetin kuudelle työntekijälle, joista neljä vastasi kyselyyn.

3 Yhteiskunnalliset lähtökohdat

Tässä luvussa esittelen opinnäytetyöni yhteiskunnallisen viitekehyksen. Esittelen luvussa opinnäytetyöni kannalta keskeisen lainsäädännön, joka sisältää perusoikeudet, hallinnon oikeusperiaatteet ja vankeuden täytäntöönpanoa koskevat periaatteet. Tämän lisäksi kerron tarkemmin Rikosseuraamuslaitoksesta, sen arvoista ja vankeuden täytäntöönpanosta Suomessa.

3.1 Perusoikeudet

Jokaiselle ihmiselle kuuluvat perusoikeudet on määritelty Suomen perustuslaissa. Perusoikeuksia ovat yhdenvertaisuus, oikeus elämään sekä henkilökohtaiseen vapauteen ja koskemattomuuteen, rikosoikeudellinen laillisuusperiaate, liikkumisvapaus, yksityiselämän suoja, uskonnon ja omatunnon vapaus, sananvapaus ja julkisuus, kokoontumis- ja yhdistymisvapaus, vaali- ja osallistumisoikeudet, omaisuuden suoja, sivistykselliset oikeudet, oikeus omaan kieleen ja kulttuuriin, oikeus työhön ja elinkeinovapaus, oikeus sosiaaliturvaan, vastuu ympäristöstä, oikeusturva, perusoikeuksien turvaaminen sekä perusoikeudet poikkeusoloissa. (Finlex 2016.) Rikosoikeuden ja rikosprosessioikeuden ollessa kyseessä, puututaan keskeisiin perusoikeuksiin valtiovallan taholta. Perusoikeuksien suojattuihin oikeushyviin puuttuminen on usein rikos- ja rikosprosessioikeudessa huomattavasti yleisempää, kuin muilla oikeudenalajoilla. Lisäksi rikos- ja rikosprosessioikeudellisessa sääntelyssä puututaan usein myös muihin perusoikeuksiin, kuten omaisuuden sekä viestintäsalaisuuden suojaan. (Nieminen 1999, 151.)

Perusoikeuksista opinnäytetyöni kannalta keskeisimpiä ovat:

Yhdenvertaisuus. Kaikki ihmiset ovat yhdenvertaisia lain edessä, eikä ketään saisi ilman perusteltua syytä asettaa eri asemaan muiden kanssa henkilöön itseensä liittyvän syyn vuoksi. Yhdenvertaisuus perusoikeutena merkitsee myös sitä, että lapsia on kohdeltava tasa-arvoisesti, ja heidän on voitava vaikuttaa itseään koskeviin asioihin siinä määrin, kuin se lapsen kehityksen mukaan on mahdollista. (Perustuslaki 2. luvun 6§.)

Oikeus elämään sekä henkilökohtaiseen vapauteen ja koskemattomuuteen merkitsee, ettei kenenkään henkilökohtaiseen koskemattomuuteen saa puuttua, kuten myöskään vapautta ei voi henkilöltä riistää mielivaltaisesti tai ilman laissa säädettyä perustetta. Vapautensa menettäneen henkilön oikeudet on turvattava lailla, ja vapauden menetyksestä määrää aina tuomioistuimien. Ketään ei myöskään saa kohdella ihmisarvoa loukaten, tai tuomita kuolemaan. (Perustuslaki 2. luvun 7§.) RISE:n kyselyssä kävi ilmi, että romanimiehet kokevat väkivallan uhkaa suljetuissa vankiloissa. Heidät myös usein asutetaan suljetuille tai eristetyille osastoille väkivallan uhan vuoksi. Toisinaan ainoa keino turvallisuuden takaamiseksi on sijoittaa vanki osastolle, jossa sellissä vietetään 23 tuntia vuorokaudessa, ja ulkoilemaan päästään vain 1 tunti päivässä. Voisikin siis pohtia, onko kyseessä välillisen syrjinnän muoto, jossa ei ole mietitty vaihtoehtoisia keinoja esimerkiksi työtoiminnan tai vapaa-ajan vieton järjestämiseksi niin, että myös väkivallan uhkaa kokevat romanimiehet voisivat niihin muiden vankien tapaan osallistua.

Rikosoikeudellisen laillisuusperiaatteen mukaan henkilön voi tuomita rikoksesta tai pitää syyllisenä rikokseen vain, jos henkilön tekemä teko on tekohetkellä säädetty laissa rangaistavaksi. Rikoksesta ei myöskään voida määrätä ankarampaa rangaistusta, kuin mitä laissa on teon hetkellä määrätty. (Perustuslaki 2. luvun 8§.)

Uskonnon ja omantunnon vapaudesta säädetään myös peruslaissa osana perusoikeuksia. Jokaisella on oltava uskonnon ja omantunnon vapaus, ja jokaisella on oltava oikeus harjoittaa ja tunnustaa haluamaansa uskontoa sekä ilmaista haluamansa vakaumus. (Perustuslaki 2. luvun 11§.) Tästä on maininta myös RISE:n yhdenvertaisuussuunnitelmassa.

Sivistykselliset oikeudet perusoikeutena merkitsee jokaisen oikeutta maksuttomaan opetukseen. Oikeus omaan kulttuuriin ja kieleen sisältää perustuslaintasaisen maininnan romaneista erikseen. Sen mukaan romaneilla on oikeus ylläpitää omaa kieltään ja kulttuuriaan. (Perustuslaki 2. luvun 17§.) Myös tästä on maininta RISE:n yhdenvertaisuussuunnitelmassa. Romaninainvankien haastatteluissa kävi ilmi, että kuudesta haastatellusta romaninainisesta kolmella oli peruskoulu kesken. Myös Vanajan työntekijöiden ryhmähaastatteluun osallistuneet 3 työntekijää olivat sitä mieltä, että romanien alhainen kouluttautumistaso on suuri ongelma.

Jokaisella on oikeus tulla asiastaan kuulluksi, saada asiaansa perusteltu päätös, sekä valittaa halutessaan tuomiostaan. Oikeusturva perusperiaatteena käsittää juuri tämän. (Perustuslaki 2. luvun 21§.)

Vaikka perusoikeudet ovat laissa määrättyjä, ne eivät kaikki ole siinä mielessä ehdottomia, etteikö niitä voitaisi missään tapauksessa rajoittaa tai säännellä niiden käyttöä. On kuitenkin joitakin perusoikeussäännöksiä, joista ei saa poiketa tavallisen lain nojalla. Syrjintäkielto on

ehdoton, kuten myös kuolemanrangaistuksen, kidutuksen ja ihmisarvoa loukkaavan kohtelun kielto. Kielto puuttua mielivaltaisesti kenenkään henkilökohtaiseen koskemattomuuteen ja mielivaltainen vapaudenriisto ovat ehdottomia perusoikeussäädöksiä, kuten myös taannehtivan rikoslain kielto. Tämän lisäksi ehdottomia perusoikeussäännöksiä ovat ulkomaalaisen luovuttamisen rajoitus, lakiin perustumattoman työstä erottamisen kielto sekä kielto estää Suomen kansalaista saapumasta maahan tai kielto karkottaa maasta. (Finlex 2016.)

3.2 Yhdenvertaisuus

Yhdenvertaisuus on jokaisen ihmisen perusoikeus. Suomen perustuslaissa (731/1999) on määritelty yhdenvertaisuus seuraavasti:

”Ihmiset ovat yhdenvertaisia lain edessä. Ketään ei saa ilman hyväksyttävää perustetta asettaa eri asemaan sukupuolen, iän, alkuperän, kielen, uskonnon, vakaumuksen, mielipiteen, terveydentilan, vammaisuuden tai muun henkilöön liittyvän syyn perusteella.

Lapsia on kohdeltava tasa-arvoisesti yksilöinä, ja heidän tulee saada vaikuttaa itseään koskeviin asioihin kehitystään vastaavasti.

Sukupuolten tasa-arvoa edistetään yhteiskunnallisessa toiminnassa sekä työelämässä, erityisesti palkkauksesta ja muista palvelusuhteen ehdoista määrättäessä, sen mukaan kuin lailla tarkemmin säädetään.” (L1325/2014)

Yhdenvertaisuus on sitä, että kaikki ihmiset ovat keskenään samanarvoisia, oli heidän sukupuolensa, ikänsä, kansalaisuutensa, uskontonsa, alkuperänsä, vakaumuksensa, terveydentilansa, mielipiteensä, perhesuhteensa tai seksuaalinen suuntautumisensa mikä tahansa. Nämä tai muutkaan henkilöön liittyvät vastaavat syyt eivät saisi vaikuttaa hänen mahdollisuuksiinsa saada töitä, päästä kouluttautumaan tai saada erilaisia palveluita. Yhdenvertaisuus- ja tasa-arvosuunnitelmaa tulkitessa on tärkeää ymmärtää se, että ihmisten samanlainen kohtelu ei aina tarkoita eikä takaa yhdenvertaisuuden toteutumista, vaan ihmisten taustat, ja käytettävissä olevat resurssit sekä mahdollisuudet voivat olla hyvinkin erilaiset, eikä samanlainen kohtelu aina riitä yhdenvertaisuuden toteutumiseen.

(Rikosseuraamuslaitos 2015a, 2.) Romaninainavankien kohdalla yhdenvertaisuus ei esimerkiksi toteudu silloin, jos romaniametta ei saa laittaa tapaamisiin päälle. Vaikka muillekaan vangeille ei suoda suljetuissa vankiloissa omien vaatteiden käyttöä edes tapaamisissa, on romaninainaisilla kyseessä kulttuuriin vahvasti kytkeytyvä vaate, jota ilman he eivät voi mennä tapaamaan vanhempia romaneita, kuten isää ja äitiään. Samanlainen kohtelu näissä tilanteissa asettaa siis romaninainavangit epätasa-arvoiseen asemaan muiden vankien kanssa, joutuessaan jättämään tapaamisia väliin.

Yhdenvertaisuuslaissa (L1325/2014) kielletään syrjintä sen eri muodoissa, joiksi mainitaan välitön (suora) syrjintä, välillinen (epäsuora) syrjintä, häirintä, kohtuullisten mukautusten epääminen sekä ohje tai käsky syrjiä jotakuta. Myös syrjivä työpaikkailmoittelu on laissa kielletty. Yhdenvertaisuuslaissa mainittuja syrjintäperusteita ovat alkuperä, kansalaisuus, ikä, uskonto, vakaumus, kieli, mielipide, poliittinen toiminta, ammattiyhdistystoiminta, terveydentila, vammaisuus, perhesuhteet, seksuaalinen suuntautuminen tai jokin muu henkilöön itseensä liittyvä syy. Syrjintä on kiellettyä ja rangaistavaa toimintaa, perustui se sitten henkilön omaan tai jonkun toisen, esimerkiksi hänen läheiseensä liittyvään oletukseen tai tosiseikkaan. (L1325/2014.)

Yhdenvertaisuuslaissa mainitaan myös positiivinen erityiskohtelu, joka on sallittua, eikä kuulu syrjinnän piiriin. Positiivinen erityiskohtelu on sitä, että poistetaan tai ehkäistään syrjinnästä johtuvia haittoja. (Yhdenvertaisuuslaki 3. luku 9§.) Romaninainavankien kohdalla positiivinen erityiskohtelu voisi olla esimerkiksi romanihameiden käytön salliminen tapaamisten ajaksi. Tämä muista vangeista eriävä sääntö mahdollistaisi romaninainavankien tapaamiset läheistensä kanssa, ja näin edesauttaisi heidän hyvinvointiaan vankiloissa.

3.3 Syrjintä

Syrjintä on rikos, mutta silti syrjintäkokemukset ovat monille ihmisille jokapäiväisiä. Ihmisoikeusliiton mukaan jopa 70% Suomessa asuvista romaneista oli kokenut viimeisen vuoden aikana syrjintää vähemmistövaltuutettu Eva Biaudetin 2014 tehdyssä selvityksessä (Biaudet 2014, 13). Tämän lisäksi romanien syrjinnästä kertoo se, että vuonna 2008-2011 käräjäoikeudessa käsitellyistä syrjintärikoksista (33) etninen alkuperä oli syrjintäperusteena 25 rikoksissa, joista lähes kaikissa asianomistajana oli romani (Sisäministeriö 2014, 13).

Kielto syrjinnästä on kirjattu yhdenvertaisuuslakiin (yhdenvertaisuuslaki 3. luku 8§), lisäksi syrjinnän kieltoa tarkennetaan muissa laeissa, esimerkiksi rikoslaisissa ja perustuslaissa. Rikoslaisissa syrjintärikoksiksi luokitellaan syrjintä, työsyryjintä, kiskonnan tapainen syrjintä ja kiihottaminen kansakuntaa vastaan (1889/34).

Vankien kohtelusta taas on maininta vankeuslain 1. luvun 5 §:ssä:

”5 §

Vankien kohtelu

Vankeja on kohdeltava oikeudenmukaisesti ja heidän ihmisarvoaan kunnioittaen.

Vankeja ei saa ilman hyväksyttävää syytä asettaa keskenään eri asemaan rodun, kansallisen tai etnisen alkuperän, ihonvärin, kielen, sukupuolen, iän, perhesuhteiden, sukupuolisen suuntautumisen, terveydentilan, vammaisuuden, uskonnon,

yhteiskunnallisen mielipiteen, poliittisen tai ammatillisen toiminnan taikka muun henkilöön liittyvän syyn perusteella.

Alle 21-vuotiaina rikoksensa tehneille nuorille tuomittua vankeutta täytäntöön pantaessa on kiinnitettävä erityistä huomiota vangin iästä ja kehitysvaiheesta johtuviin tarpeisiin.” (L767/2005)

RISE:n yhdenvertaisuussuunnitelmassa on esitelty syrjinnän eri muodot, jotka yhdenvertaisuuslain esitöiden HE (19/2014) mukaan on jaoteltu seuraavasti:

Välittömässä syrjinnässä henkilöä kohdellaan häneen liittyvän syyn perustella eriarvoisesti tai epäsuotuisammin kun muita on kohdeltu, kohdellaan tai kohdeltaisiin samantyyllisessä tilanteessa (Rikosseuraamuslaitos 2015a, 5). Tällaisia henkilöön liittyviä syitä ovat esimerkiksi hänen sukupuolensa, ikänsä, vakaumuksensa, seksuaalinen suuntautumisensa ja kansalaisuutensa (Rikosseuraamuslaitos 2015a, 1).

Välittömästä syrjinnästä poiketen välillinen syrjintä on usein tahatonta. Se perustuu usein siihen, ettei näennäisesti yhdenvertaisen säännön tai käytännön ymmärretä vaikuttavan eri ihmisiin eri tavalla. (Rikosseuraamuslaitos 2015a, 5.)

Häirintä voi olla sanallista, sanatonta tai fyysistä väkivaltaa. Häirintä on henkilön ihmisarvoa loukkaavaa toimintaa. Sitä on vaikea määritellä, sillä se minkä kukin henkilö kokee häirinnäksi, riippuu hänestä itsestään, osapuolten välisestä suhteesta, tilanteesta ja aikaisemmista kokemuksista. Häirintää on esimerkiksi nimittely, rasistiset vitsit ja rasistisen materiaalin esillä pitäminen julkisissa tiloissa. (Rikosseuraamuslaitos 2015a, 6-7.) Romaninainvankien haastatteluvastauksista ilmeni, että he kaikki kokivat romaneiden saavan osakseen nimittelyä sekä rasistista ja sanallista pilkkaamista, mutta kukaan heistä ei jaksanut välittää siitä, sillä he olivat niin tottuneita siihen. Aikaisemmat kokemukset olivat siis romaninainvankien kohdalla vaikuttaneet kokemukseen häirinnästä.

Ohje tai käsky syrjiä on nimensä mukaisesti opastus, kannustus, toimintaohje tai velvoite, jolla on tarkoitus aikaansaada syrjintää, tai joka liittyy syrjintään. (Rikosseuraamuslaitos 2015a, 7.)

Vastatoimien kielto merkitsee sitä, että jos henkilö on kannellut valvontaviranomaisille, ryhtynyt toimenpiteisiin yhdenvertaisuuden edistämiseksi/turvaamiseksi tai osallistunut syrjintää koskevan asian selvittämiseen, häntä ei saa asettaa tämän takia epäedulliseen asemaan, kohdistaa häneen kielteisiä seurauksia tai kohdella muutenkaan epäsuotuisasti (Rikosseuraamuslaitos 2015a, 8).

Piilosyrjintä on hienovaraista syrjintää, jonka taustalla on usein ennakkoluuloisia asenteita vähemmistöistä. Piilosyrjintää on vähättely, ulossulkeminen ja esimerkiksi vankilassa tarvittavan tuen puuttuminen sekä tuen tarpeen sivuuttaminen vähemmistötaustan vuoksi. (Rikosseuraamuslaitos 2015a, 8.)

Olettamaan perustuva perustuu olettamaan esimerkiksi jonkin henkilön seksuaalisesta suuntautumisesta. Syrjintä on syrjintää silloinkin, kun se perustuu väärään olettamaan, eikä todellisuuteen. (Rikosseuraamuslaitos 2015a, 8.) Opinnäytetyötä varten haastatelluista romaninaista kolme koki muilla vangeilla olevan jonkinlaisia ennakkoluuloja, joiden nojalla he pitivät kaikkia romaneita varkaina eivätkä halunneet asua samassa solussa tai osastolla heidän kanssaan. Olettamaan perustuvaa syrjintää koettiin romaninaisvankien mielestä sekä muiden vankien, että joskus myös työntekijöiden puolelta.

Läheissyrjinnässä henkilöä syrjitään hänen läheiseensä kohdistuvan syrjintäperusteen vuoksi. Syrjinnän synä voi olla esimerkiksi läheisen kuulumien seksuaaliseen tai etniseen vähemmistöön. (Rikosseuraamuslaitos 2015a, 8.) Kukaan haastateltavista ei erikseen kertonut, että heidän tapaaajiinsa/läheisiinsä oltaisiin koskaan suhtauduttu syrjivästi. Vanajan ja Hämeenlinnan vankiloissa henkilökunta suhtautui minuun hyvin, vaikka he tiesivät, että olin tekemässä opinnäytetyötä sellaisesta aiheesta, joka saattaisi asettaa vankilan ja sen työntekijät huonoon valoon. Minulle oltiin aina ystävällisiä, ja aiheestani oltiin kiinnostuneita. Myös Romano Mission työntekijöitä Blomerusta ja Rothia kohdeltiin yhdenvertaisesti muiden työntekijöiden kanssa.

Välillisen syrjinnän tavoin myös rakenteellinen syrjintä on usein tiedostamatonta ja tahatonta. Se vaikuttaa usein yksilöllisten tekojen taustalla, ja on paikannettavissa esimerkiksi yhteiskunnan rakenteisiin, kuten lainsäädäntöön ja sopimuksiin. (Rikosseuraamuslaitos 2015a, 8.)

Moniperustainen syrjintä on sitä, kun henkilöä syrjitään yhtäaikaisesti useamman syrjintäperusteen takia. Esimerkiksi romaninaista voidaan syrjiä vankilassa sekä siksi että hän on nainen (eli sukupuolensa vuoksi) ja romani (kansallisen alkuperänsä ja kulttuurinsa vuoksi). (Rikosseuraamuslaitos 2015a, 9.)

RISE:n yhdenvertaisuussuunnitelmassa on eri osioihin myös luokiteltu syrjinnän kokeminen eri ryhmissä. Nämä ryhmät ovat alkuperä, kieli, uskonto ja vakaumus, terveydentila ja vammaisuus, sukupuoli- ja seksuaalivähemmistöt, lapset ja nuoret, naiset, vanhukset ja ikääntyneet sekä moniperustainen syrjintä. Jokaiseen kohtaan on myös kirjattu, millä toimenpiteillä yhdenvertaisuutta aiotaan kyseisen ryhmän kohdalla edistää. (Rikosseuraamuslaitos 2015a, 14-31.)

3.4 Hallinnon oikeusperiaatteet

Hallintolain 6 § on pykälä, joka jokaisen virkamiehen ja rikosseuraamusalan opiskelijankin olisi hyvä opetella ulkoa. Se pitää sisällään luettelon tärkeimmistä hallinnossa noudatettavista periaatteista, joita on viisi (Sass 2016, 60):

Tasapuolisuus (Jämlikhet)

Tarkoitussidonnaisuuden periaate (Ändamålsbundenhet)

Puolueettomuus (Objektivitet - Opartiskhet)

Suhteellisuusperiaate (Proportionalitet)

Luottamuksensuoja (Tillitsskydd) (Sass 2016, 60)

Kaikkia hallinnossa asioivia on kohdeltava **tasapuolisesti**. Tämän lisäksi viranomaisen on sovellettava toimivaltaansa vain ja ainoastaan sellaisiin tarkoituksiin, jotka ovat lain mukaan hyväksyttäviä. Viranomaisen on myös aina toimittava **puolueettomasti**, suojattava oikeusjärjestyksen edellyttämiä odotuksia ja määriteltävä toimintansa oikeassa suhteessa tavoiteltuun päämäärään. (Sass 2016, 60-62.) Puolueettomuus ja objektiviteetti- periaatteen laiminlyönti voisi romaninainsvangin kohdalla merkitä esimerkiksi sitä, että vangin anoessa lomaa vankilasta virkamies epäisi loma-anomuksen kokiessaan, että romanivangit jäävät useammin yllilomille kuin muut vangit. Tällöin loma-anomuksen hylkääminen perustuisi epäasiallisiin ennakkolouloihin, ja puolueettomuuden periaate ei toteutuisi.

Tarkoitussidonnaisuuden periaate velvoittaa viranomaiset käyttämään valtaansa vaan ja ainoastaan sellaisiin toimiin ja tarkoituksiin, jotka on lain nojalla hyväksytty. Jos viranomainen toimii vastoin tarkoitussidonnaisuuden periaatetta, syyllistyy hän harkintavallan väärinkäyttöön. (Sass 2016, 61.)

Suhteellisuusperiaate on pähkinänkuoressa sitä, että viranomaisen toimien on oltava oikeassa suhteessa tavoiteltuun päämäärään nähden. Vartija ei siis voi esimerkiksi kahden vangin riitatilanteessa käyttää voimakeinoja, jos tilanne ei välttämättä niitä vaadi. Viranomaisen on aina ensin mitoitettava toimintansa alimmalle mahdolliselle tasolla, jolla saadaan tilanteeseen/asiaan toivottu vaikutus (Sass 2016, 63). Romaninainsvangin kohdalla suhteellisuusperiaatteen laiminlyönti voisi merkitä myös sitä, jos työtoiminnassa kolme romanivankia keskustelvat keskenään hieman kovaäänisemmin, kuin muut vangit, jonka johdosta vartija päättää viedä näiltä kolmelta vangilta oikeudet vapaa-ajan ulkoiluun kahdeksi päiväksi. Varoitus jonka romaninainsvangit tässä tilanteessa saavat, ei ole oikeassa suhteessa tavoiteltuun päämäärään nähden, vaan sopivampi rangaistus olisi ollut huomautus kovaäänisestä puheesta, ja tämän jälkeen työtoiminnasta poistaminen loppupäivän ajaksi.

Luottamuksensuojan periaatteen keskeinen sisältö on, että hallinnossa asioivan on voitava luottaa viranomaisiin heidän toimintansa ja päätöstensä oikeudenmukaisuudessa ja virheettömyydessä. Viranomaisen päätösten on myös oltava pysyviä. Asiakkaan on siis voitava luottaa siihen, että hallinnon virkamies on luotettava. (Minilex 2016.) Jos vankilan vartija lupaisi romaninaisvangille mahdollisuuden käyttää romanihametta tulevalla viikonlopputapaamisella, mutta pyörtäisikin ilman syytä lupauksensa päivää myöhemmin muiden vartijoiden läsnä ollessa, syyllistyisi kyseinen vartija luottamuksensuojan periaatteen rikkomukseen, vaikka kysymys ei olisikaan virallisen päätöksen rikkomisesta.

Muita hallinnon oikeusperiaatteita ovat palveluperiaate ja palvelun asianmukaisuus, neuvonta, hyvän kielenkäytön vaatimus ja viranomaisten yhteistyö (Sass 2016, 65). Tämän lisäksi on syytä huomioida oikeusturvan, palvelujen laadun ja tuloksellisuuden edistäminen, käsittelyn viivytyksettömyys ja esteellisyysperusteiden huomioon ottaminen, jotka ovat myös hyvän hallinnon perusteita ja vaatimuksia. Tämän lisäksi hallinnon asiakkaalla täytyy aina olla oikeus tulla kuulluksi, oikeus saada asiaansa perusteltu päätös, ja oikeus valittaa päätöksestä. (Sass 2016, 66.)

Näiden oikeusperiaatteiden ja hyvän hallinnon perusteiden lisäksi hallinnon virkamiehen on myös noudatettava palveluperiaatetta, julkisuusperiaatetta ja lainalaisuus- eli laillisuusperiaatetta. Näistä lainalaisuusperiaate käsittää kaksi eri osaa, joista negatiivinen elementti estää viranomaisten toimimisen vastoin lakia, ja positiivinen elementti vaatii viranomaisen toiminnalle aina laillisen, oikeusjärjestykseen nojaavan perusteen. (Sass 2016, 66-67.) Palveluperiaate taas merkitsee nimensä mukaisesti sitä, että viranomaisen on aina palveltava hallinnon asiakas sujuvasti ja asianmukaisesti ilman asian turhaa viivyttelyä (Sass 2016, 68). Julkisuusperiaate velvoittaa viranomaisten asiankirjat julkisiksi, jollei erikseen säädetä (Finlex 2016).

Hallinnon oikeusperiaatteet romaninaisvankien kohtelussa voivat tulla kysymykseen esimerkiksi lainalaisuusperiaatteen kautta. Lainalaisuusperiaatteen mukaan viranomaisen toiminnan on aina perustuttava lakiin (Sass 2016, 66). Vankilassa tämän periaatteen rikkominen voisi liittyä esimerkiksi sellaiseen tilanteeseen, jossa vangit ovat kokoontuneet yhteen tilaan ”kokoukseen”, ja viranomainen tulee keskeyttämään kokouksen ilman oikeusjärjestykseen ja vankeuslakiin nojaavaa laillista perustetta. Viranomainen ei siis voi päättää kokousta vain, koska ei itse pidä sen järjestämisestä, vaan hänellä täytyy olla oikeusjärjestykseen nojaava laillinen peruste asialleen.

3.5 Rikosseuraamuslaitos organisaationa ja arvot

Rikosseuraamuslaitoksen tärkeimmät arvot ovat suomalaisessa yhteiskunnassa hyvin tunnettuja: oikeudenmukaisuus ja ihmisarvon kunnioittaminen. Näihin perusarvoihin Rikosseuraamuslaitos sitoutuu turvaamalla jokaiselle asiakkaalleen perusoikeudet ja ihmisoikeudet. Tämän lisäksi arvoihin sitoudutaan noudattamalla sekä oikeutta ja kohtuutta, että varmistamalla kaiken toiminnan lainmukaisuus. Rikosseuraamuslaitoksen on myös kohdeltava asiakkaitaan inhimillisesti, asiallisesti ja keskenään tasavertaisesti. Arvoihin sitoutuminen tarkoittaa täytäntöönpanon toteuttamista niin, että se tukee Rikosseuraamuslaitoksen asiakkaan yksilöllistä kasvua ja kehitystä. Tarkoituksena on myös auttaa tuomitun pyrkimystä kohti rikoksetonta elämää. (Rikosseuraamuslaitos 2016d.)

3.6 Vankeuden täytäntöönpano ja sitä koskevat yleiset periaatteet Suomessa

Vankeuden täytäntöönpanolla on Suomessa kaksi tavoitetta: vangin valmiuksien lisääminen rikoksetonta elämää varten vangin elämänhallinnan ja yhteiskuntaan sijoittumisen edistämiseksi, sekä rikosten estäminen rangaistusaikana (Myhrberg 2016, 32). Vankeuden täytäntöönpanossa noudatetaan Suomessa normaalisuusperiaatetta. Se tarkoittaa vankilan olojen järjestämistä niin, että ne vastaavat mahdollisimman paljon yhteiskunnassa vallitsevia elinoloja. Laitosolojen olisi siis vastattava yhteiskunnassa noudatettavia käytäntöjä ja periaatteita: vangin perusoikeuksien tulisi säilyä ja rajoitusten tulisi olla välttämättömiä ja lain edellytysten täyttyä. Normaalisuusperiaate ei kuitenkaan täysin voi toteutua vankeusrangaistuksen aikana, vaan poikkeuksen siihen tuo jo rangaistuksen täytäntöönpanossa tapahtuva vapauden rajoittaminen tai sen menetys. Vankeusajasta ei kuitenkaan saisi vankeuslain mukaan aiheutua vangille vapauden rajoittamisen tai menetyksen lisäksi muuta haittaa, ellei siitä erikseen laissa säädetä, tai jos se ei automaattisesti seuraa itse rangaistuksesta. (Kaurala & Kylämarttila 2010, 4.)

Vankeuden täytäntöönpanon yleiset periaatteet on lueteltu Pertti Myhrbergin teoksessa ”Vankeuden täytäntöönpano”. Niistä kaksi ensimmäistä, laillinen ja turvallinen täytäntöönpano, sekä normaalisuusperiaate, mainittiin jo aikaisemmin. Terveiden ylläpitäminen ja haittojen vähentäminen on vankeuden täytäntöönpanon yleinen periaate, jolla pyritään vankeusajan haittojen vähentämiseen ja siihen, että vangeilla olisi lähtökohtaisesti samat mahdollisuudet terveydenhuollon palveluihin, kuin muullakin väestöllä. Vankeusajan haittojen vähentämiseksi vangille tarjotaan vankilassa olon aikana esimerkiksi psykologista apua, tukea sekä sielunhoitoa. (Myhrberg 2016, 36.) Näistä erityisesti sielunhoidon romaninainsvangit kokivat tärkeäksi haittoja vähentävänä tekijänä omassa elämässään.

Oikeudenmukainen ja ihmisarvoinen kohtelu edellyttää perus- ja ihmisoikeuksien turvaamista myös vankilassa ollessa. Tämän lisäksi yhdenvertainen kohtelu, nuorten vankien kohtelu ja

vangin kuuleminen ovat vankeuden täytäntöönpanon yleisiä periaatteita. (Myhrberg 2016, 37-39.)

Suomalaisessa rikosseuraamusjärjestelmässä vankeusrangaistus voidaan määrätä ehdottomana tai ehdollisena. Ehdoton vankeusrangaistus on kestoltaan joko määräaikainen tai elinkautinen. Määräaikaisen rangaistuksen ollessa vähintään 14 päivää, ja enintään 12 vuotta, voi elinkautinen vankeusrangaistus olla vuosia pitempi eikä sen määräaikaa tiedä etukäteen. Määräaikainen rangaistus voidaan tuomita myös yhteisenä rangaistuksena, jos henkilö tuomitaan useita rikoksista samanaikaisesti. Yhteisrangaistus voi olla pituudeltaan maksimissaan 15 vuotta. (Rikosseuraamuslaitos 2015b.)

Vuonna 2014 elinkautisen rangaistuksen keskimääräinen pituus Suomessa oli 17 vuotta. Elinkautinen vankeusrangaistus tuomitaan Suomessa vain törkeistä, vakavista rikoksista. Suomessa vuonna 2014 elinkautista vankeusrangaistusta tuomiotaan istuvia vankeja oli 208, ja heistä suurin osa istui tuomiotaan murhasta. Yksi vangeista oli saanut tuomionsa joukkotuhonnasta. Elinkautisesta vankeusrangaistuksesta voi päästä ehdonalaiseen vapauteen aikaisintaan silloin, kun tuomiota on kulunut 12 vuotta. Jos vanki on tuomion tullessa lainvoimaiseksi ollut nuorempi kuin 21-vuotias, voi ehdonalaiseen vapauteen hakea jo silloin, kun elinkautista vankeusrangaistusta on kulunut 10 vuotta. Ehdonalaiseen vapauteen pääseminen edellyttää vangilta muun muassa hyvää käytöstä vankilassa, rangaistussuunnitelman noudattamista ja edistämistä sekä sitä, että vangin ei katsota olevan vaaraksi muille ihmisille tai itselleen vapauteen päästessään. Tasavallan presidentti voi myös halutessaan armahtaa elinkautisvangin, mutta viime vuosina tätä armahdusoikeutta on käytetty vain erittäin harvoin. (Melander 2015.)

Ehdottoman vankeusrangaistuksen lisäksi Suomessa voi saada ehdollisen tuomion, mikäli vankeusrangaistus on pituudeltaan maksimissaan kaksi vuotta. Tämä kuitenkin vain siinä tapauksessa, jos tuomitun aikaisempi rikollisuus tai muut seikat ole tätä vastaan. Ehdollinen vankeusrangaistus sisältää myös koeajan, jonka pituus on 1-3 vuotta. Jos tuomittu ei koeaikana syyllisty uusintarikollisuuteen, hänen tuomionsa on ohi eikä hän joudu vankilaan kärsimään vankeusrangaistustaan. Jos hän kuitenkin syyllistyy koeaikana sellaiseen rikokseen, josta saisi ehdottoman vankeusrangaistuksen, voidaan myös aiempi, ehdollinen vankeusrangaistus muuttaa vankilatuomioksi. Ehdolliseen vankeusrangaistukseen määrätään lisäksi usein myös sakko-rangaistus. (Oikeus 2016.)

4 Teoreettinen viitekehys

RISE:n yhdenvertaisuussuunnitelma, Ulla Knuutin ja Marja Avoniuksen kirjoittama Rikosseuraamuslaitoksen vielä julkaisematon ”Raportti yhdenvertaisuuden toteutumisesta Rikosseuraamuslaitoksessa vuonna 2015”, aiemmat tutkimukset aiheesta sekä romanikulttuurista kertovat kirjat ja oppaat ovat osa opinnäytetyön tietoperustaa sekä määrittävät sen teoreettista

viitekehystä. Teoreettista viitekehystä määrittää erityisesti yhdenvertaisuuden toteutumisen normatiivinen perusoikeusnäkökulma. Koska kysymys on myös kehittävästä tutkimuksesta, jolla on työelämälähtöiset tavoitteet, on tämän näkökulman johdosta viitekehystenä myös tutkimuksellinen kehittämistoiminta, joka kohdentuu tutkimuksen ja kehittämistoiminnan risteyspaikkaan (Toikko & Rantanen 2009, 16).

Teoreettisen viitekehysten muodostaa teoreettinen tieto romanikulttuurista vankeuden täytäntöönpanon kontekstissa ja RISE:n yhdenvertaisuussuunnitelman luotaamana. Tätä kokonaisuutta täydentää Rikosseuraamuslaitoksen vielä julkaisematon kysely, jonka ovat kirjoittaneet Ulla Knuuti ja Marja Avonius. Kyselyn työnimenä toimii ”Raportti yhdenvertaisuuden toteutumisesta Rikosseuraamuslaitoksessa vuonna 2015”. RISE:n yhdenvertaisuuskysely on tärkeä osa teoreettista viitekehystä siksi, että se on tuorein raportti opinnäytetyöni aiheesta. Raportissa on selvitetty, kuinka RISE:n yhdenvertaisuussuunnitelma ja siinä esitetyt toimenpiteet ovat toteutuneet vankiloissa, yhdyskuntaseuraamustoimistoissa ja arviointikeskuksissa. Kyselyssä on tutkiskeltu aihetta työntekijöiden näkökulmasta, opinnäytetyössäni aihetta on tarkasteltu myös itse vankien näkökulmasta. Mainittujen lisäksi aiheesta aiemmin ilmestyneet tutkimukset ovat opinnäytetyön tietoperustan tärkeitä lähteitä.

Teoreettista viitekehystä määrittää erityisesti yhdenvertaisuuden toteutumisen normatiivinen perusoikeusnäkökulma. Koska kysymys on myös kehittävästä tutkimuksesta, jolla on työelämälähtöiset tavoitteet, on tämän näkökulman johdosta viitekehystenä myös tutkimuksellinen kehittämistoiminta, joka kohdentuu tutkimuksen ja kehittämistoiminnan risteyspaikkaan (Toikko & Rantanen 2009, 16).

Kehittäminen on toimintaa, jolla pyritään tekemään toiminnasta ja rakenteista aiempaa tehokkaampia ja parempia. Sen keskeinen elementti on tavoitteellisuus. Kehittämistoiminta voi lähteä liikkeelle joko nykyisestä tilanteesta tai toiminnasta ja niiden ongelmista, tai jostain aivan uudesta ja uuden luomisesta. Tärkeintä on positiivinen muutos, jolla suunnataan tulevaan. Kehittämistoiminta kohdistuu useimmiten joko yksittäisiin työntekijöihin ja heidän ammatilliseen osaamiseensa, organisaation rakenteisiin ja prosesseihin tai esimerkiksi organisaation kehittämistoimintaan. (Toikko & Rantanen 2009, 16.)

Tutkimuksellinen kehittämistoiminta näkyy opinnäytetyössäni esimerkiksi sen keskeisen elementin, tavoitteellisuuden kautta. Opinnäytetyöni tavoitteena on selvittää romaninavankien käsitykset RISE:n yhdenvertaisuussuunnitelman sekä siinä listattujen toimenpide-ehdotusten toimivuudesta ja toteutumisesta, ja tämän avulla löytää suunnitelmasta mahdolliset puutteet ja parannuskohteet. Kehittämistoiminta opinnäytetyössäni lähtee liikkeelle niistä ongelmista,

joita Romano Mission palveluohjaajat ovat RISE:n yhdenvertaisuussuunnitelman suhteen huomioineet, sekä romaninainvankien omista kokemuksista. Opinnäytetyöni tarkoituksena on luoda positiivinen muutos löytämällä RISE:n yhdenvertaisuussuunnitelman mahdolliset puutteet ja kehittämiskohteet, sekä tarjota myös ratkaisukeinoja niihin.

Toikko & Rantasen mukaan kehittämistoiminnalla on viisi tehtävää. Ensimmäinen niistä on perustelut. Kehittäminen vaatii perusteluja siitä, mitä ollaan kehittämässä ja miksi. Toisena kehittämistehtävänä on toiminnan organisointi, eli kuka tekee ja millä resursseilla. Kolmantena tulee varsinainen kehittämistoiminta, jota kehittäminen luonnollisesti tarvitsee ollakseen kehittämistä. Neljäntenä on toiminnan arviointi, ja viidentenä uusien palveluiden ja tuotteiden levittäminen. (Toikko & Rantanen 2009, 57.)

Perustelut kehittämistoiminnalle ovat selkeät. RISE:n yhdenvertaisuussuunnitelma on julkaistu viime vuoden helmikuussa, mutta Romano Mission palveluohjaajien ja romaninainvankien mielestä vankilat eivät ole onnistuneet kaikkia toimenpide-ehdotuksia ja kohtia suunnitelmasta täyttämään. Olikin perusteltua lähteä selvittämään näiden väitteiden paikkansapitävyyttä ja myös sitä, kuinka hyvin RISE:n yhdenvertaisuussuunnitelmaan on vankiloissa ja niiden henkilökunnan puolelta tutustuttu. Oman näkökulmansa opinnäytetyöhöni tuo RISE:n yhdenvertaisuuskysely, jossa on vuoden 2015 touko- kesäkuussa suoritettu vankiloiden, arviointikeskusten ja yhdyskuntaseuraamustoimistojen johtajille ja apulaisjohtajille, sekä vankilapsykologeille RISE:n yhdenvertaisuussuunnitelman jalkautumisesta vankiloihin. Tästä kyselystä saadut tulokset toivat uudenlaisen perusteen kehittämistoiminnalle, sillä tulosten paikkansapitävyyden varmistaminen ja myöskin vankien näkökulman tuominen asiaan tuntui mielestäni tärkeältä.

Tutkimustoiminnan ja kehittämistoiminnan yhteyttä kutsutaan tutkimukselliseksi kehittämistoiminnaksi. Se paikantuu tutkimuksen ja kehittämistoiminnan risteyspaikkaan, ja sitä voidaan lähestyä sekä tutkimuksen että kehittämistoiminnan kautta. Kehittävässä tutkimuksessa, josta opinnäytetyössäni on kyse, tie metodologisista tarkasteluista ja tutkimuksellisista kysymyksenasetteluista kulkee kohti konkreettista kehittämistoimintaa. Kehittävässä tutkimuksessa pääpaino on sanalla tutkimus, mutta suunta on vahvasti kehittämisessä. (Toikko & Rantanen 2009, 16-17.)

Opinnäytetyöni tarkoituksena on selvittää RISE:n yhdenvertaisuussuunnitelman ja siinä esitettyjen toimenpide-ehdotusten toteutuminen vankilassa, mutta tämän lisäksi myös tarjota konkreettisia kehittämISRatkaisuja tuloksissa mahdollisesti ilmenneisiin ongelmiin. Tämä, on kehittämistoimintaa.

Opinnäytetyön teoreettisen viitekehyksen selvittämiseen kuuluu myös opinnäytetyön keskeisten käsitteiden avaaminen. Niitä ovat yhdenvertaisuus- ja tasa-arvosuunnitelma, yhdenvertaisuus, romanikulttuuri, romaninain vangit, tasa-arvo, ihmisoikeudet, perusoikeudet, syrjintä ja sen eri muodot, rasismi sekä vankeuden täytäntöönpanon eri periaatteet. Tämän lisäksi opinnäytetyössäni tarkastellaan romaninainvankien kohtelua myös hallinnon oikeusperiaatteiden toteutumisen näkökulmasta.

4.1 Yhteys aikaisempiin tutkimuksiin ja raportteihin

Opinnäytetyöni aihetta sellaisenaan ei ole aikaisemmin tutkittu, sillä uusin RISE:n yhdenvertaisuussuunnitelma on varsin tuore raportti. RISE:n yhdenvertaisuussuunnitelman toteutumista kokonaisuudessaan on kuitenkin tutkittu Rikosseuraamuslaitoksen tekemässä yhdenvertaisuuskyselyssä, jonka tuloksiin peilaan oman opinnäytetyöni tuloksia selvittäen, noudattavatko ne samaa linjaa keskenään.

Romanivankeja ja heidän oikeuksiaan on Suomessa tutkittu vain vähän. Ulkomaalaisia tutkimuksia aiheesta on, mutta koska rajasin aiheeni käsittelemään RISE:n yhdenvertaisuussuunnitelmaa ja sen toteutumista romanien kohdalla Suomen vankiloissa, keskityin opinnäytetyössäni Suomessa tehtyihin tutkimuksiin ja selvityksiin aiheesta. Suomen romanien ja muualla Euroopassa asuvien romanien vankiloalojen vertailu olisi myös mielenkiintoinen tutkimusaihe.

Romaneista vankiloissa on joitakin tutkimuksia, kuten Juhani Kemppaisen vuonna 1985 tekemä vankeinhoidollinen tutkielma aiheesta ”Mustalaisista ja heidän vaikeuksistaan vankiloista”, sekä Paavo Lounelan selvitys ”Romanit Suomen vankiloissa” vuodelta 2001. Kemppainen selvitti romanien vankeusaikana kohtaamia ongelmia (Kemppainen 1985), kun taas Lounela keskittyi tiivistämään romanien tilanteen Suomen vankiloissa (Lounela 2001). Näistä kummassakin tarkasteltiin aihetta enemmän romanimiesten näkökulmasta. Helena Huhta tutki vuonna 2010 sitä, miten Rikosseuraamuslaitoksen valmisteleva yhdenvertaisuussuunnitelma on toteutunut vankiloissa. Kyseessä on kuitenkin yhdenvertaisuussuunnitelman aikaisempi versio (2006) ja Huhta tutki aihetta romanien lisäksi myös maahanmuuttajien näkökulmasta (Huhta 2010). Huhdan raportti huomioitiin myös opinnäytetyössäni.

Romaninainvankeja koskevia aiempia suomalaisia tutkimuksia on vain vähän, mutta nämä muutamat osoittautuivat opinnäytetyölle hedelmällisiksi. Aiemmista tutkimuksista keskeisimmät, joita opinnäytetyössä hyödynnettiin, olivat mm. Inka Jeskasen vuonna 2014 tekemä selvitys, ”Romaninain vankilassa”, sekä Tuula Nymanin vuonna 2012 valmistama opinnäytetyö, ”Naiset murroksessa”. Kummassakin tutkimuksessa on haastateltu Vanajan romaninainvankeja, Jeskasen tutkimuksessa myös Hämeenlinnan romaninainvankeja. Tämän lisäksi tar-

keä raportti opinnäytetyössä oli RISE:n yhdenvertaisuussuunnitelman lisäksi RISE:n yhdenvertaisuus-raportti, sillä se toi tuoreinta vertailutietoa RISE:n yhdenvertaisuussuunnitelman toteutumisesta.

Inka Jeskassen selvitys tutki romaninaisvankien elämää Vanajan ja Hämeenlinnan vankiloissa: tuomioiden pituuksia, vankien ikäjakaumaa, henkilökunnan ja muiden vankien asenteita sekä romanivankien saamaa kohtelua. Jeskanen toimi Romano Missiossa Naisten vuoro- ja Muutoksen vuoro- projektien projektipäällikkönä vuoden 2016 syksyyn saakka.

Jeskassen selvitys toi hyödyllisiä tilastoja tutkimukseen, liittyen esimerkiksi romaninaisten rikollisuuteen ja kokemuksiin vankilaelämästä ennen yhdenvertaisuus- ja tasa-arvosuunnitelman lanseerausta. Peilaan opinnäytetyöstäni saatavia tietoja Jeskassen selvitykseen; onko mikään esimerkiksi henkilökunnan asenteissa romaninaisvankeja kohtaan muuttunut sitten RISE:n yhdenvertaisuussuunnitelman julkistamisen.

Tuula Nymanin opinnäytetyö ”Naiset murroksessa” käsittelee romaninaisten rikollisuutta. Nymanin opinnäytetyön tarkoituksena oli selvittää, miksi romaninaisten rikollisuus on kasvussa, ja käsitellä samalla sitä murrosta missä romanikulttuuri tällä hetkellä elää. Myös tässä opinnäytetyössä on käytetty puolistrukturoituja teemahaastatteluita, ja aineisto on kerätty Vanajan vankilassa, joten tähän opinnäytetyöhön ja siinä saatuihin tuloksiin voidaan osaltaan peilata tutkimuksestani esille nousevia asioita. Opinnäytetyön tekijä Tuula Nyman, nykyinen Tuula Blomerus, toimii Romano Missiossa vastaavana palveluohjaajana ja projektikoordinaattorina, sekä samalla työharjoittelun ohjaajana. Nymanin opinnäytetyön avulla sain tietoa romanikulttuurista ja siitä, missä tilanteessa romaninaiset vuonna 2012 vankiloissa olivat. Nymanin opinnäytetyö toimi Jeskassen selvityksestä poiketen enemmän romanikulttuurista tietoa antavana työnä, jonka lisäksi selvitin omien tulosteni perusteella Nymanin tuloksiin peilaten, ovatko romaninaiset yhä ”murroksessa”, ja ovatko ongelmat samoja, kuin Nymaninkin heitä haastatellessa.

Sekä Jeskassen selvitys, että Nymanin opinnäytetyö antoivat hyödyllistä tietoa opinnäytetyötäni varten, joka poikkeuksetta vastasi omia tuloksiani. Jo Jeskassen selvitystään varten haastattelemat romaninaiset kertoivat samoista ongelmista kuin minunkin opinnäytetyötäni varten haastattelemani naiset. Nymanin opinnäytetyössään esille tuomat ongelmat: ylisukupolvisuus, päihteidenkäyttö sekä syrjäytyneisyys nousivat esille myös omista tuloksissani. Vaikkei kummassakaan työssä, Jeskassen selvityksessä tai Nymanin opinnäytetyössä, ei ollut tarkoituksena selvittää romaninaisten yhdenvertaisuuden kokemuksia tai sitä, kuinka heitä mielestään vankiloissa kohdeltiin, Jeskassen selvityksestä nousi silti samoja teemoja esille, kuin omassakin työssäni. Tällaisia olivat esimerkiksi romanihameen käyttö suljetussa vankilassa, ja romanien yhteisöllisyyden tunteen kaipuu vankiloissa.

4.2 RISE:n yhdenvertaisuussuunnitelma ja tasa-arvoselvitykset

Viranomaiset ovat yhdenvertaisuuslain (1325/2014) nojalla velvollisia laatimaan organisaation toiminnan yhdenvertaisuutta parantavan yhdenvertaisuussuunnitelman. Tämä laki koskee kaikkia muita organisaatioita, paitsi evankelisluterilaista kirkkoa, ortodoksista kirkkoa tai julkista hallintoa hoitavaa sellaista yksityistä, jonka palveluksessa on säännöllisesti vähemmän kuin 30 henkilöä. (L1325/2014).

RISE:n yhdenvertaisuussuunnitelma on romanikulttuurin tavoin yksi opinnäytetyön keskeisistä käsitteistä. Suunnitelma on tärkeä dokumentti ja arvioin sen toteutumista käytännössä. Tämä kyseinen suunnitelma astui voimaan 16.2.2015. Sitä edeltänyt Vankeinhoitolaitoksen yhdenvertaisuussuunnitelma valmistui vuonna 2006. Koska se koski vain vankeja, Rikosseuraamuslaitos katsoi tarpeelliseksi laatia sellainen suunnitelma, joka palvelisi sekä vankeja että yhdyskuntaseuraamusasiakkaita. Suunnitelman tarkoituksena on edistää Rikosseuraamuslaitoksen asiakkaiden yhdenvertaisuutta, lisätä tietoa eri vähemmistöryhmistä sekä antaa Rikosseuraamuslaitokselle ja sen työntekijöille työvälineitä yhdenvertaisuuden edistämiseen ja syrjinnän ennaltaehkäisyyn. (Rikosseuraamuslaitos 2015a, 1.)

4.2.1 RISE:n yhdenvertaisuussuunnitelma ja romanit

RISE:n yhdenvertaisuussuunnitelmassa on kohtia, jotka käsittelevät suoraan romanivankeja. Suunnitelmassa on maininta siitä, että valitessa yhdyskuntaseuraamuksen palvelupaikkaa, sijoitettaessa vankilaan ja järjestettäessä vankikuljetuksia, on huomioitava romanikulttuuriin kuuluva väistämisvelvollisuus. (Rikosseuraamuslaitos 2015a, 14). Väistämisvelvollisuus tarkoittaa sitä, että yhden suvun edustaja on tehnyt toisen suvun edustajalle vakavaa vahinkoa esimerkiksi pahoinpitelemällä tai riistämällä hengen. Tällöin ovat syyllinen ja hänen sukunsa väistämisvelvollinen vahingoitettua sukua kohtaan. Käytännössä tämä ilmenee niin, että uhrin suvun kanssa samaan kaupunkiin tai kaupunginosaan ei saa muuttaa, eikä samassa vankilassa saisi suorittaa tuomiotaan. Tällä käytänteellä pyritään estämään mahdolliset kostotoimenpiteet, joita ”verikostoksikin” kutsutaan.

Toinen romanivankeja koskeva kohta suunnitelmassa liittyy pukeutumiseen. Vankien on mahdollisuuksien mukaan saatava käyttää myös vankilassa ollessaan kulttuurille ominaisia asuja, kuten romaniniaisilla romanihameita ja romanimiehillä suorja housuja. Niin avovankilassa kuin suljetussakin vankilassa pitäisi romanien saada käyttää romanivaatetusta esimerkiksi tapaimisten aikana ja kirkkokäynneillä. (Rikosseuraamuslaitos 2015a, 14). Romanien olisi saatava kehittää ja ylläpitää omaa kieltään ja kulttuuriaan myös vankilassa ollessaan. Tämä varmistetaan suunnitelmassa esimerkiksi varaamalla resursseja romanikielen ja kulttuurin opetukseen. (Rikosseuraamuslaitos 2015a, 15,17.) Vankilan pitäisi myös suunnitelman mukaan huolehtia siitä, että romanit saavat vankilaan romanilehtiä ja -kirjallisuutta. Tämän lisäksi jokaisessa

vankilassa pitäisi olla yksi tai useampi henkilö, jotka huolehtivat vähemmistöihin kuuluvien vankien asioista huolehtimisesta. (Rikosseuraamuslaitos 2015a, 33-34.)

RISE:n yhdenvertaisuussuunnitelmassa on esitelty moniperustainen syrjintä ja sen esiintymisen tutkittavissa vankiloissa, on opinnäytetyössä selvitettävänä. Moniperustaisesta syrjinnästä puhutaan, jos jotakuta henkilöä syrjitään samanaikaisesti kahden tai useamman syrjintäperusteen vuoksi. Tämä voisi romaninaisvankien kohdalla tarkoittaa esimerkiksi sitä, että heitä syrjitään siksi, että ovat romaneja, mutta myös siksi, että ovat naisia. (Rikosseuraamuslaitos 2015a, 9.) RISE:n yhdenvertaisuussuunnitelmassa on myös maininta siitä, että romanivankien kulttuurilliset erityistarpeet olisi otettava huomioon mahdollisuuksien mukaan. Tähän velvoittaa jo perustuslaki. Sijoittamisen ja kulttuurituntemuksen lisäksi tällaiseksi erityistarpeeksi luokitellaan sukulaisyhteydet. (Rikosseuraamuslaitos 2015a,13.) Omasta mielestäni juuri tällaiset asiat toimivat hyvänä signaalina ja merkinä siitä onko romanien asioita laitoksissa pyritty ajatuksella, yhteistyöllä ja hyvällä tahdolla järjestämään vai ei. Jos romanien yhteisöllisyyttä ja sen tarvetta ei ole pyritty huomioimaan ja jos romanihameen käyttö on käytännössä kategorisesti kielletty tapaamisissa (turvallisuustekijöihin vedoten) ei ole tehty sitä mikä olisi mahdollista ja mitä laki vaatii.

4.2.2 RISE:n yhdenvertaisuussuunnitelman arviointi ja seuranta

Vaikkei opinnäytetyöni olekaan arviointitutkimus, arvioin siinä RISE:n yhdenvertaisuussuunnitelman toteutumista käytännössä. Arviointitutkimuksen tarkoituksena on saada sellaisia tuloksia jostakin palvelusta, järjestelmästä tai esimerkiksi suunnitelmasta, joita voidaan hyödyntää käytännössä kehittämistä varten (Oulu 2016). Yksi opinnäytetyöni tavoitteista on tuottaa käyttökelpoisia tuloksia RISE:n yhdenvertaisuussuunnitelman kehittämistä ja mahdollista parantamista varten. Arviointia suoritetaan tutkimuksen tai työn eri vaiheissa, ja sillä on erilaisia muotoja sen menetelmistä, suorittajista, tekijöistä, toimeksiantajista, ajoittumisesta ja sidostahoista riippuen. (Virtuaali Ammattikorkeakoulu 2007.)

RISE:n yhdenvertaisuussuunnitelman seuranta ja arviointi on tarkoitus toteuttaa suunnitelman mukaan nimeämällä jokaiseen vankilaan ja yhdyskuntaseuraamustoimistoon yksi tai useampi henkilökuntaan kuuluva henkilö vastaamaan vähemmistön asioista. Romaneilla tällaisiksi asioiksi mainitaan esimerkiksi romanikirjallisuuden saatavuudesta huolehtiminen. Näitä henkilöitä olisi vankilassa oltava vähintään yksi, mutta mielellään useampi. Olisi myös suotavaa, että tämä vastuhenkilö (tai yksi heistä) kuuluisi valvontahenkilökuntaan, sillä valvontahenkilökunta on vankien arjessa mukana ja jatkuvasti läsnä. (Rikosseuraamuslaitos 2015a, 33-34.)

Seurantaa ja arviointia toteutetaan kahden vuoden välein kyselyllä, jonka Rikosseuraamuslaitoksen keskushallintoyksikkö tekee Rikosseuraamuslaitoksen kaikkiin eri yksiköihin, ja niiden

kaikille eri henkilöstöryhmille. Kyselyn tarkoituksena on kartoittaa vähemmistöryhmien tilannetta ja RISE:n suunnitelman toteutumista käytännössä. (Rikosseuraamuslaitos 2015a, 34.) Tuoreinta kyselyä, joka on vuodelta 2015, ei ole vielä julkaistu, mutta olen saanut luvan käyttää sen tuloksia opinnäytetyössäni. Kyselyn esittely ja kooste ovat luvuissa 3.2 ja 3.3. Kyselyyn perustuva raportti on Rikosseuraamuslaitoksen ”intrassa” eli sisäverkossa.

Tämän lisäksi RISE:n suunnitelman edistymistä arvioidaan ja seurataan kirjaamalla vankiloiden ja yhdyskuntaseuraamustoimistojen tulostavoitteisiin yhdenvertaisuuden ja siihen liittyvien asioiden turvaaminen, sekä ne toimenpiteet, joilla yhdenvertaisuutta päästään toteuttamaan. Tämä ei kuitenkaan koske kaikkia yksiköitä, vaan pääasiassa niitä vankiloita ja yhdyskuntaseuraamustoimistoja, joissa ongelmia on selvityksen mukaan esiintynyt (Rikosseuraamuslaitos 2015a, 34.)

4.3 Rikosseuraamuslaitoksen yhdenvertaisuusraportti

”Kysely yhdenvertaisuuden toteutumisesta Rikosseuraamuslaitoksella” - raportin aineisto on kerätty kyselylomakkeella. Kysely tehdään yleensä noin joka toinen vuosi, edellinen kysely tehtiin vuonna 2012. Sen tarkoituksena oli selvittää vastaajien näkemys Rikosseuraamuslaitoksen yhdenvertaisuuden ja tasa-arvon nykytilasta, sekä ovatko RISE:n yhdenvertaisuussuunnitelmassa mainitut toimenpiteet toteutuneet. Kyselystä muokattiin omat räätälöidyt kyselyt vankiloihin, yhdyskuntaseuraamustoimistoihin, arviointikeskuksiin, aluekeskuksiin, terveydenhoitoyksiköille sekä Rikosseuraamuslaitoksen koulutuskeskukselle. Lisäksi se lähetettiin myös yhdelle vaihtuvalle ammattiryhmälle, vankilapsykologeille. Kysely oli suunnattu pääasiassa yksiköiden johtajille ja apulaisjohtajille sekä laitosten psykologeille, ja se toteutettiin vuoden 2015 touko-kesäkuussa. Kyselyn saaneista 67 henkilöstä vastauksen antoi 43. (Rikosseuraamuslaitos 2016a, 5.) RISE:n kysely on tuorein aiheesta tehty raportti ja tärkeä vertailututkimus vertaus opinnäytetyössäni. Seuraavassa kooste kyselyn niistä kohdista, joissa käsitellään romaaneita ja heidän yhdenvertaisuutta ja oikeuksia vankiloissa.

4.4 Rikosseuraamuslaitoksen yhdenvertaisuuskyselyn kooste

RISE:n kyselystä selviää, että romanivankien määrän kasvu on tasaantunut vuosien 2003-2009 jälkeen. Vuosina 2010 ja 2012 tehdyissä kyselyissä henkilökunta arvioi romanivankien määräksi kumpanakin vuonna noin 200. Tuoreimmassa kyselyssä romanivankien määrää ei arvioitu. (Rikosseuraamuslaitos 2016a, 9.)

Kyselyyn vastanneista (yhteensä 43 henkilöä) vankiloiden johtajia ja apulaisjohtajia oli 20 vastaajaa. He edustivat sekä Etelä-Suomen, Länsi-Suomen että Itä- ja Pohjois-Suomen rikos-

seuraamusalueita. Heistä 17 kertoi, että olivat tutustuneet RISE:n yhdenvertaisuussuunnitelmaan. 16 vastaajan mukaan suunnitelmasta oli kerrottu vankilan henkilöstölle. (Rikosseuraamuslaitos 2016a, 3.)

Johtajilta ja apulaisjohtajilta kysyttiin, esiintyikö vähemmistöön kuuluvilla vangeilla enemmän toimeenpanoon liittyviä ongelmia suhteessa valtaväestöön. Puolet oli sitä mieltä, että esiintyy, puolet taas sitä mieltä, että ei. Esimerkeiksi vähemmistöongelmista mainittiin kielelliset haasteet, kulttuurisista näkemyksistä johtuvat kiistat, romanien väistövelvollisuus sekä vankien välinen vähemmistöjen syrjintä. (Rikosseuraamuslaitos 2016a, 13-14.)

Vastauksissaan johtajat ja apulaisjohtajat painottivat, että kaikki vangit asutetaan samojen periaatteiden mukaan. Vankila-asumisessa tapahtuva eristäminen ei johtunut vastaajien mukaan etnisestä taustasta, vaan esimerkiksi vangin rikostaustasta. Osa vastaajista kertoi, että merkittävä osa romanivangeista on sijoitettu eristetyille ja suljetuille osastoille hänen työskentelemässään vankilassa. Yksi vastaajista sanoi romanivankien asuvan 100 prosenttisesti eristetyillä ja suljetuilla osastoilla, toisen vastaajan mukaan vastaava luku oli 90 prosenttia siinä vankilassa, jossa hän työskenteli. Muiden vastaajien mukaan noin puolet, tai joka tapauksessa huomattava määrä romanivangeista oli sijoitettuna eristetyille osastoille. Syiksi eristykseen kerrottiin vangin oma pyyntö, vangin rikostausta, hygieniakulttuuri, väkivallan uhka ja kiusaaminen. Vastauksissa todettiin, että vangin etninen tausta ei ole syy eristykseen tai suljetulle osastolle joutumiseen, ja että romanivangit sijoitetaan eristykseen tai suljetulle osastolle pitkälti samoista syistä, kuin muutkin vangit. Vastaajat myös vakuuttivat, että vangit sietävät erilaisuutta nykyään hyvin, ja että vähemmistöönkin kuuluva, kuten romani, voi hyvin asua muiden kanssa normaaliosastolla. Kyselyyn vastanneiden vastauksista saa kuitenkin sellaisen käsityksen, että tämä ei välttämättä kaikkien vankiloiden kohdalla päde. (Rikosseuraamuslaitos 2016a, 14.)

Kyselyyn vastanneista johtajista tai apulaisjohtajasta 15 oli sitä mieltä, että romanivangit ja muut vähemmistöryhmiin kuuluvat vangit osallistuivat vankilan päivittäisiin toimintoihin samalla tavoin kuin muutkin vangit. Viideltä ei saatu vastausta tähän kysymykseen. Romanikulttuurin edellyttämä pukeutuminen kuitenkin nähtiin ongelmana esimerkiksi joissakin vankien vapaa-ajan toiminnoissa, kuten kuntosalilla käymisessä ja muihin liikuntaryhmiin osallistumisessa. (Rikosseuraamuslaitos 2016a, 15.)

Seitsemän johtajaryhmään kuuluvaa vastaajaa oli sitä mieltä, että *periaatteessa* romanivangeille järjestetään tarvittaessa perusopetusta ja / tai romanikulttuurin ja -kielen opetusta. Opetuksen järjestämisestä oli useimmissa tapauksissa kulunut jo muutama vuosi joko rahoituksen puutteen ja romanivankien vähäisen määrän vuoksi. Myös romanitaustaista opettajaa oli ollut vaikea löytää. (Rikosseuraamuslaitos 2016a, 16.)

Viidessä kyselyyn osallistuneessa vankilassa (5/20) henkilökunnan edustaja oli erikseen nimetty vastaamaan vähemmistön asioista. Kahdessa vankilassa työskenteli romanityöntekijä. Muista kerrottiin, että heillä ei ole romanityöntekijää, koska romanityöntekijä ei ole koskaan hakenut heille töihin. (Rikosseuraamuslaitos 2016a, 17.)

Kyselyyn vastasi myös 5 vankilapsykologia. Heistä 3 kertoi tutustuneensa RISE:n yhdenvertaisuussuunnitelmaan. Ne, jotka eivät olleet tutustuneet suunnitelmaan, kertoivat kuitenkin saaneensa siitä tiedotteen. (Rikosseuraamuslaitos 2016a, 17.)

Viidestä vankilapsykologista kolme oli sitä mieltä, että heidän työyhteisössään on kiinnitetty erityistä huomiota vähemmistöön kuuluvien vankien sijoittamisen, asuttamisen ja toimintoihin osallistumisen suhteen. Kolme viidestä oli myös sitä mieltä, että heidän työyhteisössään tunnustetaan hyvin vähemmistöihin kuuluvien vankien kohtelua koskevat tavat, jotka eroavat jottenkin valtaväestöön kuuluvien vankien kohtelusta. (Rikosseuraamuslaitos 2016a, 19.)

Yhden vastanneen psykologin mukaan henkilökunta käyttäytyy rasistisesti romaneja kohtaan. Neljä vastaajasta oli sitä mieltä, että vankilassa kaikenlaiseen rasismiin puututaan herkästi. Viides vastaaja oli eri mieltä. Hän vastasi, että esimerkiksi työntekijän ollessa rasismisyytösten kohteena, tilanne saatetaan kuitata sillä, että ”virkamies on aina oikeassa”. (Rikosseuraamuslaitos 2016a, 19-20.)

Arviointikeskuksille räätälöitiin oma kysely, johon jokaiselta saatiin vastaus. RISE:n yhdenvertaisuussuunnitelmasta oli niiden mukaan tiedotettu arviointikeskuksissa, mutta yksi johtajista huomautti, että tiedottaminen ei vielä takaa sitä, että henkilökunta olisi tutustunut suunnitelmaan tarkemmin. Syyksi tähän kerrottiin se, että uusia tiedotteita, säädöksiä, ohjeita ja määräyksiä tulee niin paljon, että henkilökunnan on mahdotonta muistaa kaikkea. (Rikosseuraamuslaitos 2016a, 27-28.)

Arviointikeskusten vastausten mukaan romanivankien kohdalla on sijoittelussa haasteita väistämivelvollisuuden takia, sillä se voi joissain tapauksissa johtaa vangin uudelleensijoitukseen tai ongelmiin omaisten tapaamisten järjestämisessä. (Rikosseuraamuslaitos 2016a, 28.)

RISE:n kyselyn pohdintaosiossa nostetaan esille positiivisena huomiona se, että vastausten perusteella RISE:n yhdenvertaisuussuunnitelmaan oli tutustuttu hyvin. Rasististen näkemysten nähtiin vastausten perusteella olevan varsinkin vankien keskuudessa suhteellisen yleisiä, ja nämä ilmenivät usein ulkomaalaisiin tai romanitautaisiin vankeihin kohdistuvana väkivaltaisena käytöksenä, kiusaamisena ja pilkkaamisena. Kyselyvastauksissa yhdessä kerrottiin, että

työntekijöiden puolelta esiintyi toisinaan romaneihin ja muihin vähemmistöryhmiin kohdistuvaa vitsailu, halveksuntaa, imitointia, ylimääräisiä henkilötarkastuksia sekä haluttomuutta heidän asioiden hoitamiseen. Rasismiin kuitenkin koettiin suhtautuvan vakavasti, ja siihen puututtiin vastausten perusteella herkästi. Pohdintaosion lopussa mainitaan yhdeksi Rikosseuraamuslaitoksen puutteeksi liian vähäinen romanitaustaisten työntekijöiden määrä. Nämä toisivat korvaamatonta kulttuurituntemusta alalle. (Rikosseuraamuslaitos 2016a, 34-35.)

4.5 Romanikulttuuri ja romanivähemmistö Suomessa

Suomen romanit ovat Suomessa elävä vähemmistöryhmä. Romanit elävät omien tapojensa ja sääntöjensä mukaan. Romanien kulttuuri on vahvasti sidoksissa päivittäiseen arkeen, niin vankilassa kuin vapaudessakin. Romanien tarkkaa lukumäärää Suomessa ei tällä hetkellä tiedetä, mutta heitä arvioidaan olevan 10 000-12 000 (THL 2014, 3).

Ulkopuolinen tunnistaa romanin yleensä vaatetuksesta. Romaninaiset pukeutuvat mustiin, samettikankaasta valmistettuihin muhkeisiin hameisiin, joita koristaa yläosana oleva, pit-sisomisteinen ”röijy”, eli pusero. Romaninaisilla on usein myös korkokengät, ja tummat pitkät hiukset. Romaninaiset käyttävät myös näyttäviä koruja, jotka saadaan usein perintönä, tai valmistetaan kultasepällä. Romanimiehet pukeutuvat siististi. Heillä on suorat tummat housut, pikkukengät, valkoinen tai värikäs paita ja pusakka. Tärkeintä on kuitenkin, että olemus on siisti. (Romanit.fi 2016a.)

Toinen asia, josta romanit usein tunnistaa, on heidän puhetapansa. Romaneilla on oma kieltensä, mutta sitä puhutaan koko ajan vain harvemmin. Romanikieli ei enää siirry sukupolvelta toiselle niin kuin ennen (Romanit.fi 2016b). Romanikielen sijaan romanit puhuvat yhä useammin Suomea, mutta ”romanilaisittain”. Jotkin sanat eroavat Suomen kielen sanoista, ja romanikielessä esiintyviä sanoja saatetaan myös sekoittaa luontevasti Suomen kielen joukkoon. Jotkin Suomen kielen sanat saattavat myös tarkoittaa romaneille eri asioita, kuin suomalaisille, joten niitä saatetaan käyttää puheessa eri tavalla.

Suoritin opinnäytetyön teon ohessa 10 viikon työharjoittelujakson Romano Missiossa. Yksi huomiotani kiinnittäneistä asioista oli romanien omintakeinen tapa puhua. Tutustuin työharjoittelun aikana moniin sanoihin ja sanontoihin, joista en ennen aiemmin tiennyt mitään. Opin että *kaalo* ja *kaaleet* tarkoittavat romania ja *kääji*(*feminiini*) ja *kaajo*(*maskuliini*) valkolaista. *Jolkaaminen* on varastamista ja *hommaaminen* kaupustelua. Uusien sanojen lisäksi oli myös tutujen sanojen käyttöä eri tavalla kuin mihin itse olin tottunut. Kahvi saattoi olla ”rankan vahvaa”, naisista puhuttiin ”akkoina”, kodista ”mökkinä” ja jos vankilalle ajaessa tiellä oli paljon sumua, niin ”sumu oli raakaa”.

Tämän lisäksi romaneilla on valtaväestön kulttuurista eroavia sääntöjä ja tapoja. Romaneita ymmärtääkseen on hyvä tutustua heidän kulttuuriinsa ja siihen liittyviin tapoihin ja sääntöihin. Näistä kerron tarkemmin kappaleessa 4.4.2.

4.5.1 Historiaa

Suomen romanit ovat Suomessa elävä kielellinen ja kulttuurillinen vähemmistöryhmä, joista ensimmäiset viitteet Ruotsin valtakunnassa ja Suomen alueella ovat 1500-luvulta. Siihen aikaan romaneita kutsuttiin muiden kiertävien siirtolaisten tavoin *tattareiksi* (tattare, tartare), mutta jo 1600-luvulla tämän nimityksen rinnalle tuli myös mustalaiseen rinnastettava kutsumanimi, *zigenare*. Kuten jo sanottu, niin tattari-nimitys ei rajoittunut koskemaan vain romaneita, vaan sillä nimellä kutsuttiin kaikkia kiertäviä siirtolaisia. Tästä syystä joitakin 1500- ja 1600-lukujen tekstejä onkin vaikea tulkita, sillä ei ole varmaa, puhutaanko niissä romaneista, vai joistakin muista kiertävistä siirtolaisista. Olikin siis tärkeää, että *zigenare*-nimitys näki päivänvalon, sillä muuten myöhempienkin tekstien tulkinta ja suomalaisen romanikulttuurin alkuaikojen tutkiminen voisi olla haasteellisempaa. (Romanit.fi 2016c.) Jokainen aikakausi on tuonut romaneille ja heidän kulttuurilleen erilaisia haasteita, mutta romanit ovat kuitenkin onnistuneet säilyttämään oman kulttuurinsa ja kielensä (Nyman 2012, 10).

Romaneiden asema oli jo alusta lähtien muiden kiertävien siirtolaisten tapaan ala-arvoisempi kuin muun väestön yleisesti ottaen. Ruotsi-Suomessa vuonna 1637 voimaan tullut ”tappolaki” kuitenkin pahensi tilannetta entisestään. Kyseisessä laissa määrättiin kaikki tattarit ja mustalaiset lähtemään maasta kolmen kuukauden varoitusajalla, sillä Ruotsin kruunu koki kiertolaiset, ja varsinkin ulkomaalaiset sellaiset epäilyttäviksi, ja halusi näistä eroon. Jos tattari tai romani ei lähtenyt maasta reilun kolmen kuukauden varoitusajan sisällä, miehet määrättiin teloitettaviksi ilman asiaan kuuluvaa oikeusprosessia, ja naiset sekä lapset karkotettiin. Tämä hirttolaisikin kutsuttu säädös ei kuitenkaan todistettavasti koskaan käytännössä toteutunut, vaikka olikin virallisesti voimassa aina vuoteen 1748 saakka. (Suomen Romanifoorumi 2016.)

Vaikka karkotuspolitiikasta vähitellen päästiinkin, kohtasivat Suomen romanit seuraavalla vuosisadalla uudet ongelmat, jotka syrjäyttivät heidät yhteiskunnasta. 1800-luvulla alettiin arvostaa sitä, että kansakunta oli rodullisesti ja kulttuurillisesti yhdenmukainen. Tähän muottiin eivät siirtolaiset eivätkä romanitkaan sopineet, joten heitä alettiin syrjiä, sillä vähemmistöt eivät sopineet uuteen ihanteeseen ollenkaan. Vuosisadan lopulla niin muualla Euroopassa kuin Suomessakin romanikulttuuri ja elämäntapa alettiin nähdä yhä enemmän ongelmallisempänä, ja niin sanottu ”mustalaiskysymys” nousi pintaan yhä väkevämpänä. Tämän seurauksena tehtiin erityinen mustalaiselvytys, joita toteutettiin vuosina 1863-1865 ja 1895-1900. Ratkaisuihin tähän kantaväestön mielestä ongelmalliseen eriotuisuuden tilaan

käytettiin esimerkiksi kulttuurin tukahduttamista, jossa romanilapset otettiin huostaan kantaväestöperheisiin ja kasvatettiin ”suomalaisten tapojen” mukaan ”kunnon” kristityiksi. Romaneita yritettiin myös pitää väkisin paikoillaan kiertolaisuuden estämiseksi, sekä karkottaa. Vuonna 1905 perustettiin Suomeen myös Mustalaislähetys Ry, jonka tavoitteena oli juurikin näiden romanilasten ”kunnon” kristityiksi kasvattaminen. Näin toimien seuraavat sukupolvet olisivat yksirotuaisia ja ”kunnollisia”. Toimenpiteitä jotka nykyaikaan kuulostavat hyvin epätasa-arvoisilta, perusteltiin aikanaan romanien synnynnäisellä ”antisosiaalisuudella” ja rikollisuudella, sekä rotuopilla. (Romanit.fi 2016d.)

Kun hallitusmuoto tuli voimaan vuonna 1919 Suomen itsenäistymisen jälkeen, romaneista tuli vihdoinkin Suomen kansalaisia. Vaikka periaatteessa heillä oli nyt samat oikeudet ja velvollisuudet kuin muilla suomalaisilla, käytännössä syrjintä ja epäoikeudenmukainen kohtelu jatkuivat edelleen. Vaikeita aikoja oli vielä romaneille edessä, sillä toisen maailmansodan aikana romaneita ei kohdeltu hyvin. Sen lisäksi että Suomessa monet Karjalaa asuttaneet romanit saivat väistyä Venäjän tieltä, ja menettivät kotinsa Venäjän vallassa Karjalan, myös Euroopan muille romaneille toinen maailmansota oli kohtalokas. (Suomen Romanifoorumi 2016.)

Toisen maailmansodan aikana natsi-Saksan toimesta tapettiin arviolta 500 000- 600 000 romania. Myös 1900-luvun lopulla Kosovon ja Jugoslavian alueen levottomuuksissa ja sisällissodissa romaneihin kohdistettiin järjestelmällistä vainoa ja joukkotuhoa. Toisen maailmansodan jälkeen romanien olot paranivat, mutta vasta 1970-luvulla romanikysymystä osattiin käsitellä Suomessa monikulttuurisesta näkökulmasta. (Suomen Romanifoorumi 2016.) Vaikka romanien olot ovat nykypäivänä huomattavasti paremmat kuin aikoinaan, kohtaavat monet romanit yhä päivittäin syrjintää (Ihmisoikeusliitto 2016).

Oma kulttuuri ja yhteisö ovat aina olleet suuri osa romanien identiteettiä. Muun muassa tästä syystä romanit suhtautuivat pitkään esimerkiksi koulutukseen varauksella, sillä pelkäsivät sen sulattavan heidät osaksi valtaväestön massaa (Nyman 2012, 10). Toinen syy romanien vähäiseen kouluttautumiseen on ollut puute pysyvistä asunnoista sekä kulkemiseen perustuva elämäntapa. Kuitenkin 1900-luvun aikana romanit ovat alkaneet suhtautua koulutukseen myönteisemmin. Osasyynä tähän on ollut se, että romaneille perinteiset ammatit, kuten käsityöt ja tuotteiden kaupustelu eivät enää tarjonneet työtä ja elantoa samoin kuin ennen (Nyman 2012, 10). Romanit aloittivat säännöllisen koulunkäynnin vasta noin neljäkymmentä vuotta sitten. Heikon kouluttautuneisuuden vuoksi monien romanien kirjoitus- ja lukutaidossa on yhä puutteita. (Romanit.fi 2016e.) Vaikka romanit ovat nykyään integroituneet työelämään paremmin kuin ennen, on romanien työllistymisessä yhä paljon haasteita. Monilla työnantajilla on yhä ennakkoluuloja romanin palkkaamista kohtaan, ja lisäksi joskus myös kulttuurilliset syyt vaikuttavat työllistymiseen. Romaninaiset eivät voi näyttäytyä vanhempien

romanien seurassa ”tavallisissa” vaatteissa, joten jo tämä itsessään sulkee pois monta ammattia. Romaninaiset eivät voi työskennellä esimerkiksi kaupan kassalla, sillä tällöin he eivät voisi töissä ollessaan käyttää romanihamettaan. (Romanit.fi 2016e.) Tällaisiin arkipäivän ongelmatilanteisiin romanit törmäävät usein. Osa näistä haasteita liittyy romanikulttuurissa noudatettaviin sääntöihin ja tapoihin ja siihen, että valtaväestö ei ole näistä tarpeeksi tietoinen. Seuraavassa luvussa avaan näitä tapoja ja traditioita.

4.5.2 Säännöt, tavat ja kulttuuriset traditiot

Romanit itse määrittelevät ”Palkkaisinko romanin?”-oppaassa hyvän romanin olevan toiset huomioonottava, rehellinen, omat juurensa tunteva, oman kulttuurinsa tavat tunteva ja hyväkäyttöksinen (Avoimin mielin 2007, 9). Romanitavat koskevat vain romaneja, mutta hienotunteisuus romanikulttuuria kohtaan on kuitenkin myös valtaväestöön kuuluvilta toivottavaa (Avoimin mielin 2007, 15). Romanikulttuurissa on sääntöjä ja tapoja, joiden noudattaminen esimerkiksi vankilassa voi olla hankalaa, joko vankilan resurssien tai sääntöjen vuoksi.

Valtaväestölle ehkä näkyvin romanien kulttuurillisista erityispiirteistä on heille perinteinen vaatetus. Romanivaatteiden käyttö merkitsee romaneille kuitenkin paljon enemmän, kuin pelkästään pukeutumista. Romaninaiset kokevat olevansa alasti, jos he näyttäytyvät tavallisissa vaatteissa (OUKA 2007, 41). Heille on tärkeä käyttää romanihametta vanhempien romaneiden seurassa. Kun he eivät sitä pysty vankilassa jatkuvasti tekemään, se tuottaa heille häpeää, jollaista valtaväestöön kuuluvan on vaikea kuvitella. Äärimmillään tämä voi johtaa siihen, että romaninainen ei suostu menemään tapaamisiin, joissa hän joutuisi olemaan vanhempien ihmisten seurassa vankilavaatteissa. Romano Mission työntekijät ovat sanoneet, että jotkut (yleensä useamman tuomion jo vankilassa istuneet) romaninaiset ovat hyväksyneet, että vankilassa on mentävä vankilan säännöillä, mutta joillekin tämä asia voi olla vaikea käsitellä. Vanajan vankilassa naiset saavat työskennellessään käyttää ”pikkuhametta”, nilkkoihin saakka olevaa yksinkertaista mustaa hametta, mutta työajan ulkopuolella he saavat halutessaan käyttää romanihametta. Hämeenlinnassa vangeilla on vankivaatteet, eivätkä he saa käyttää romanihametta kuin poikkeustapauksissa. Näitä voivat olla tapaamiset ja kirkossakäynnit, sekä vankilasta toiseen siirtyminen.

Romaneiden vaatetustapa on huomioitu RISE:n yhdenvertaisuussuunnitelmassa. Suunnitelman mukaan romaninaisvangin pitäisi saada erityistilanteissa kuten tapaamisissa ja kirkossa käyttää romanihametta, ja romanimiesten suoria housuja, myös suljetussa vankilassa ollessaan. (Rikosseuraamuslaitos 2015a, 14.)

Romanikulttuuriin liittyy myös sääntö väistämivelvollisuudesta. Väistämivelvollisuus liittyy sukujen välisiin skismoihin. Toisen suvun poika on esimerkiksi pahoinpidellyt tai tappanut toisen suvun jäsenen, jolloin tekoon syyllistyneen suku on velvollinen muuttamaan kaupungista pois ja ”väistämään” toista sukua koko loppuelämänsä. Aikoinaan oli itsestään selvää, että

väistämisvelvollinen suku lähti koko kaupungista, mutta nykyään riittää, että suku muuttaa toiselle asuinalueelle tai eri kaupunginosaan. (Romanit.fi 2016f.) Romanit suhtautuvat vakavasti väistämisvelvollisuuteen. Tämän takia vankilassa romanille on hankalaa, jos väistettävän suvun edustaja on samalla osastolla eikä henkilökunta suostu tilannetta muuttamaan. Väistämisvelvollisuudesta piittaamattomuus ja loukatun suvun edustajan silmien eteen tuleminen on romaneille anteeksiantamaton asia.

Romanit ovat tarkkoja myös puhtaudesta ja hygieniasta. Romanien puhtaustavat liittyvät puukeutumiseen, asumiseen, elinkeinoihin, kodinhoitoon ja ruokailuun (Romanit.fi 2016g). Romaneille on hygieniasyistä tärkeää pestä aikuisten ja vauvojen vaatteet erikseen. Tämä onkin aiheuttanut Vanajalla ongelmia, sillä vankien pyykinpesuaika on rajattu yhteen tuntiin. Se merkitsee sitä, että romaniäitien pitää valita pesevätkö omat vai vauvansa vaatteet. Se että romaniäidit saattavat kysyä henkilökunnalta lupaa pestä pyykkiä vaikkapa kaksi tuntia saattaa taas henkilökunnan ikävään välikäteen. Toisaalta kyseessä on romanikulttuuriin vahvasti kytkeytyvä tapa, mutta toisaalta taas muut vangit eivät välttämättä tätä ymmärrä vaan saattavat kokea, että henkilökunta suosii romaniäitejä.

Hygieniasäännöt ovat, kuten jo sanottu, romaneille tärkeitä. Puhtaus ja sen noudattaminen merkitsevät romanikulttuurissa esimerkiksi sitä, että ruokakassia ei lasketa lattialle tai tuolille, ettei ruoka ”saastu”. Käsiä pestään usein. Kädet pestään aina ennen ruokaan koskemista, tai jos tullaan ulkoa sisälle, riisutaan kengät tai kosketaan johonkin epäpuhtaaseen esineeseen. Jos sanomalehti putoaa postiluukusta lattialle, sitä ei saa laittaa ruokapöydälle. Keittiö pidetään erityisen siistinä, mutta romanikodit ovat usein muutenkin todella siistejä. (Romanit.fi 2016g.)

Vanhempia ihmisiä kunnioitetaan romanikulttuurissa suuresti. Tämä ilmenee esimerkiksi sillä, että romanikulttuurissa ei ole sopivaa käydä vessassa tai suihkussa vanhempien ihmisten läsnä ollessa. Saunaan romanit menevät niin, että nuoret ja vanhat saunovat erikseen. Vanhat menevät ensin, nuoret heidän jälkeensä. Vanhat myös syövät ensin, ja heille varataan ruokapöydästä aina paras istumapaikka. (Blomerus 2016, suullinen tiedonanto.) Vessassa, suihkussa ja saunassa käynti ja niihin liittyvät säännöt ovat ymmärrettävästi ongelmallisia vankilassa, sillä suihkussa ja saunassa käydään määrättyinä aikoina, ja joillakin osastoilla myös vessassa käynti on aikataulutettua. Tällöin on todennäköistä, että nuoret ja vanhat romanit joutuvat saunomaan ja käymään suihkussa samaan aikaan.

Häveliäisyys on romanikulttuurissa myös suuressa osassa. Romanit eivät puhu vanhempiensa tai vanhempien ihmisten seurassa seksuaalisuudesta, seurustelusta, parisuhteesta, kuukautisista, raskaudesta tai synnytyksestä. Tullessaan esimerkiksi raskaaksi, romaninainen ei voi puhua asiasta äidilleen. (Opetushallitus 2012, 26.)

Romanikulttuurissa raskautta peitellään niin pitkälle kuin mahdollista. Tämä toteutetaan käytännössä käyttämällä väljiä vaatteita ja isoja hartiahuiveja, ettei kasvava vatsa näkyisi. Raskauden peittely ja siitä puhumisen sopimattomuus ei kuitenkaan tarkoita, etteivätkö lapset olisi tervetulleita romanikulttuurissa. Romanit rakastavat lapsiaan ja lapsenlapsiaan siinä missä muutkin, mutta se osoitetaan näkyvästi vasta sitten, kun lapsi on syntynyt. (Opetushallitus 2012, 26.) Kun nainen synnyttää, hänen vanhempansa eivät tule katsomaan häntä sairaalaan, vaan usein odotetaan kuukausi, ennen kuin vauvaa ja äitiä tavataan. Romanikulttuurissa katsotaan, että synnytyksen jälkeen nainen on ”likainen”, ja vasta hänen ollessaan puhdas, voivat vanhemmat tulla tapaamaan häntä ja perheen uutta tulokasta. (Roth 2016.)

4.6 Naisvangit

Vaikka Suomessa vankien lukumäärä onkin laskenut viimeisen kymmenen vuoden aikana, on naisvankien lukumäärä ollut samalla prosentuaalisesti kasvussa. Kymmenen vuoden aikana naisvankien osuus vankipopulaatiosta kasvoi seitsemästä prosentista kahdeksaan prosenttiin. 51% naisista tuomittiin väkivaltarikoksesta, ja vuonna 2015 naisvankien päivittäinen keskimäärä Suomessa oli 231. (Rikosseuraamuslaitoksen tilastoja 2015, 8.) Naisvangeilla on myös miesvankeja useammin terveysongelmia, kuten päihde- tai mielenterveysongelmia (Viitanen 2013, 11).

4.6.1 Romaninainisvangit

Suomen romanit ovat vähemmistöryhmä, mutta romaninainisvangit ovat vähemmistönä vankiloissakin. He ovat siis niin sanottua vähemmistön vähemmistöä (Jeskanen 2014, 5). Ollessaan vähemmistön vähemmistöä, oman äänen kuuluviin saaminen voi olla vaikeaa, eikä omia oikeuksia aina edes tiedetä. Siksi olikin tärkeä selvittää, toteutuvatko romaninainisvankien oikeudet niin kuin Rikosseuraamuslaitoksen lanseeraamassa suunnitelmassa kirjoitetaan.

Romaninainisvankien lukumäärän arviointi on hankalaa, sillä etnisen taustan perusteella johonkin tiettyyn ryhmään tilastoiminen on kiellettyä. Inka Jeskanen on kuitenkin vuonna 2014 valmistuneessa selvityksessään maininnut, että Romano Mission Muutoksen vuoro -projektia edeltäneen Naisten vuoro -projektin aikana romaninainisvankien määrää kartoitettiin kahdesti, vuosina 2012 ja 2013. Tilastotiedot arvioitiin niiden vankiloiden henkilökunnan avulla, joissa naisvankipaikkoja oli. Kummankin kartoituksen tuloksena oli 35 romaninainisvankia. Romaninaisten osuus naisvangeista oli vuonna 2013 14 %. (Jeskanen 2014, 33.) Opinnäytetyöni haastattelukierroksen aikaan Vanajan ja Hämeenlinnan vankiloissa yhteensä 18 romaninainisvankia. Heistä 11 suoritti vankeusrangaistustaan Hämeenlinnan vankilassa, ja 7 Vanajan vankilassa. Kaksi viikkoa kestäneen haastatteluprosessin aikana kaksi vankia kuitenkin siirtyi Hämeenlinnan vankilasta Vanajan vankilaan.

Sekä romaninaisvankien että työntekijöiden haastatteluissa suurimmiksi haasteiksi romaninaisvankien rikoskierteen katkaisulle koettiin kouluttautumattomuus, päihteet, köyhyys ja ylisukupolvisuus. Samat ongelmat nousivat esille myös Tuula Nymanin opinnäytetyössä vuonna 2012. Syy romaninaisten rikollisuuteen voidaan kytkeä paineteoriaan. Kun yksilö on heikossa, anomisessa ja normittomassa tilassa, on hän altis rikollisuuteen taipuvaiseksi. Paineteoria on alkujaan Émile Durkheimin itsemurhien selittämiseksi kehittämä käsite, joka myöhemmin vakiintui selittämään myös sitä, miksi ihminen syyllistyy rikoksiin. Durkheim oli sitä mieltä, että ihminen ei koskaan saa tarpeeksi varakkuutta ja valtaa, vaan fysiologiset tarpeet ovat periaatteessa rajattomia. Esteitä rajattomalle varakkuudelle ja vallalle ovat normit, joita yhteisö pitää sisällään, ja joiden vuoksi varakkuuden ja vallan tavoittelu on rajattu laillisiin keinoihin ja määriin. Useimmat ihmiset tyytyvät näiden rajoitusten noudattamiseen, mutta toisinaan on tilanteita, joissa henkilö joutuu esimerkiksi sopeutumaan uuteen elämäntilanteeseen, kuten työpaikan menettäessään köyhyteen. Jos tällaisessa tilanteessa tämä henkilö ei enää pystykään tyydyttämään tarpeitaan laillisin keinoin, henkilö joutuu anomiseen tilaan, ja kynnyksen tyydyttämiseksi laittomin keinoin madaltuu. Toisin sanoen köyhyys tai työttömyys lisäävät syrjäytymisriskiä, joka lisää anomiaa, joka johtaa rikollisuuteen. (Anttila & Törnudd 1983, 33.) Romaninaisvangeilla esiintyi opinnäytetyöni tulosten mukaan sekä köyhyyttä, työttömyyttä, kouluttautumattomuutta, päihdeongelmaa sekä syrjäytyneisyyttä. Paineteoria saattaa siis osaltaan selittää sen, miksi romaninaisvangit toistuvasti syyllistyvät rikoksiin: parempaa elämää tavoitellakseen.

Haastateltavista kolmella oli jäänyt peruskoulu aikoinaan kesken, kolme taas oli käynyt peruskoulun loppuun. Kaikki olivat yhtä mieltä siitä, että töiden saaminen ja normaalielämään pysyvästi kiinnittyminen on lähes mahdotonta, jos ei ole edes peruskoulututkintoa. Haastateltavista vangeista neljällä oli ennen vankilaan tuloa päihderiippuvuus, neljällä oli perhe elätettävään eikä yhdelläkään ollut kertomansa mukaan työpaikkaa. Haastatelluista kuudesta romaninaisesta ainakin viidellä oli suvussaan rikollisuutta. Tämä ylisukupolvisuus, mitä romanien keskuudessa näkyy paljon, oli varsinkin Romano Mission ja vankilan työntekijöiden mielestä ongelmallista. Kun romanilapset näkevät jo pienestä pitäen vanhempiansa ”jolkaavan”, eli varastavan, on tapa helpompi omaksua itsekkin. Rikokset ”tuppaavat” pahenemaan iän myötä, ja ajan myötä niistä jää kiinni. Yksi haastatelluista naisista oli alle 30-vuotias ja istui miltei kymmenettä tuomiotaan. Myös haastateltavan miehellä oli rikollista taustaa, kuten myös hänen suvussaan. Eräs ensikertalaisista ihmetteli vankilassa shampoo hintaa. Hän sanoi, ettei hänellä ollut aavistustakaan siitä, että shampoo maksaa niin paljon, sillä hän oli aina ennen varastanut kaupasta tarvitsemansa tavarat. Siihen hänet oli oppinut jo pienestä pitäen. Haastateltavan lähisukulaisista monella oli vankilatuomioita.

5 Tutkimusasetelma

Empiirisen aineiston keräämistä ja analysointia varten on aina suositeltavaa laatia eräänlainen yleissuunnitelma. Tätä kutsutaan tutkimusasetelmaksi. (AMK 2016.) Tässä luvussa esittelen opinnäytetyöni tutkimusasetelman.

5.1 Opinnäytetyön tutkimustehtävä ja tavoitteet

Opinnäytetyöni tutkimuskohteena on RISE:n yhdenvertaisuussuunnitelman toimenpiteiden toimivuuden ja toteutumisen selvittäminen keskittyen erityisesti romaninainvankeja koskeviin kohtiin. Tavoitteena oli selvittää, onko RISE:n suunnitelma jalkautunut vankiloihin, onko henkilökunta tietoinen suunnitelmasta, ja miten romaninainvangit kokevat suunnitelmassa esiintyvät romaninainvankeja koskevat kohdat sekä niiden toteutumisen. Tavoitteena oli myös selvittää, missä asioissa romaninainvangit kokevat epätasa-arvoa ja ei-yhdenvertaista kohtelua vankilassa ollessaan. Tavoitteena oli myös samalla lisätä tietoa ja tietoisuutta romanikulttuurista ja romanien ongelmista vankiloissa.

Tein opinnäytetyön yhteistyössä Romano Missio ry:n kanssa, jossa suoritin kymmenen viikon työharjoittelujakson. Se sisälsi työharjoittelua sekä Romano Mission Malmin toimistolla, että palveluohjaajien mukana kulkemista Vanajan ja Hämeenlinnan vankiloissa. Tästä oli iso apu opinnäytetyötä tehdessä, sillä vietin Vanajan vankilassa kaksi päivää viikossa, ja Hämeenlinnan vankilassa yhden päivän viikossa. Pääsin myös tutustumaan haastateltaviin vankeihin etukäteen, joten heidän oli helpompi suostua haastatteluihin, luottaa minuun ja kertoa kokemuksistaan. En kokenut, että tämä etukäteen tutustuminen haastateltaviin heikentäisi haastattelujen luotettavuutta.

Työharjoittelujakson ansiosta sain tutustua romanikulttuuriin. Tämän tutustumisen koin auttavan haastattelutilanteissa, ja romaninainvankien vastausten tulkinnessa ja ymmärtämisessä. Kummatkin Romano Mission palveluohjaajista joiden kanssa kuljin vankiloissa, elävät romanikulttuurin mukaan, joten jos jokin asia askarrutti minua, sain heiltä ensikäden tietoa asiaan. Romano Mission palveluohjaajat toimivat myös apuna vankien teemahaastatteluita järjestettäessä, auttamalla esim. minua päättämään, keitä naisia pyytää haastatteluun. Valitsimme haastateltavat niin, että mahdollisimman moni haastateltavista olisi suorittanut vankeusrangaistusta sekä avovankilassa, että suljetussa laitoksessa. Haastateltavista pyrittiin myös saamaan mahdollisimman monimuotoinen joukko kasaan, jotta opinnäytetyön tulokset olisivat mahdollisimman luotettavia pienestä haastattelujoukosta huolimatta.

Opinnäytetyöni luotettavuutta halusin parantaa tuomalla myös työntekijöiden näkökulman RISE:n suunnitelmaan sekä sen jalkautumiseen ja toimivuuteen vankiloissa. Haastattelin työntekijöitä ryhmäkeskustelun avuin Vanajalla, ja Hämeenlinnan henkilökunnalle teetätin sähköpostikyselyn (Liite 1).

Valitsin ryhmähaastattelun henkilökunnan haastattelumenetelmäksi siksi, että sen avulla saadaan useammalta vastaajalta tietoa samanaikaisesti (Hirsjärvi & Hurme 2001, 63). Keskityin opinnäytetyössäni selvittämään romanin naisvankien kokemuksia RISE:n yhdenvertaisuussuunnitelmasta. Henkilökuntien näkemys asiaan oli tietysti opinnäytetyön tulosten luotettavuutta lisäävä, mutta kuitenkin toissijainen, sillä opinnäytetyöni tarkoituksena oli ensisijaisesti selvittää vankien kokemuksia asioista. Jos olisin haastatellut sekä vankeja että työntekijöitä yksittäin, olisi siitä saadun aineiston keruu ja analyysi ollut opinnäytetyöksi niin mittava prosessi, että se olisi vaatinut kaksi opiskelijaa opinnäytetyötä tekemään. Päätinkin tästä syystä tehdä työntekijöiden haastattelut ryhmähaastatteluna ja Hämeenlinnan vankilassa kyselylomakkeena.

Ryhmähaastattelun toteutin focus group haastatteluna, joka on suomennettu täsmäryhmähaastatteluksi. Täsmäryhmähaastattelu koostuu muutamasta ihmisestä, mutta useimmiten haastateltavia on 6-8. (Hirsjärvi & Hurme 2001, 62.) Itselläni oli aikataulullisista syistä vain kolme työntekijää ryhmähaastattelussani, mutta koen kuitenkin saaneeni heidän avullaan opinnäytetyöni kannalta hyödyllistä tietoa, ja olen tyytyväinen päädyttyäni ryhmähaastatteluun kyselylomakkeen sijaan. Ryhmähaastatteluun osallistuneista työntekijöistä yksi oli vartija, yksi mukana vankien työtoiminnassa, ja yksi toimi muissa tehtävissä, joten he kaikki tapasivat vankeja eri tilanteissa ja eri työtehtävissä.

Focus groupilla on myös tarkoin määritelty tavoite, josta on ilmoitettu ryhmän jäsenille ennen haastattelua (Hirsjärvi & Hurme 2001, 62). Kerroin opinnäytetyöni ryhmähaastattelusta ja sen tavoitteesta etukäteen Vanajan vankilan viikoittaisessa henkilöstöpalaverissa siellä paikalla olleille työntekijöille ja Vanajan vankilan johtaja Kaisa Tammi-Moilaselle.

Focus group haastattelut kestävät yleensä 45-60 minuuttia, ja ne voidaan tyypitellä eri teemojen mukaan. Näitä tyypittelyjä ovat arvioiva/kuvaileva, käyttäytymistä kuvastava, riskisuuntautunut sekä demonstroiva ja pedagoginen. (Hirsjärvi & Hurme 2001, 62-63.) Itse käytin ryhmähaastattelussani arvioivaa ja kuvailevaa teemaa, joka on ryhmäkeskustelun tavallisin tyyppi. Tässä ryhmäkeskustelun tyyppissä pyydetään haastatteluun osallistujia esittämään tunteuksia ja ajatuksiaan esimerkiksi jostain palvelusta, tilanteesta tai tuotteesta (Hirsjärvi & Hurme 2001, 62-63). Pyysin ryhmähaastatteluun osallistuneita työntekijöitä esittämään tunteuksia ja ajatuksia vankien haastatteluiden pohjalta nousseista teemoista ja ajatuksista.

5.2 Tutkimusongelma ja tutkimuskysymykset

Hyvärinen, Nikander & Ruusuvoori ovat luetelleet teoksessaan ”Haastattelun analyysi” tutkimuksen analyysin eri vaiheet. Vaikka nämä vaiheet on eroteltu omiin osa-alueisiin, kirjailijat painottavat niiden päällekkäisyyttä ja sitä, että ne limittyvät tiiviisti toisiinsa, vaikka ovatkin analyttisesti toisistaan irrallaan. Hyvärisen, Nikanderin & Ruusuvooren mukaan tutkimuksen analyysi alkaa tutkimusongelman asettamisesta ja tutkimuskysymysten tarkentamisesta, edeten sitten aineiston keruutavan valintaan ja aineiston keruuseen. (Hyvärinen, Nikander & Ruusuvoori 2010, 13.)

Tutkimusongelman asettaminen ja tutkimuskysymysten tarkentaminen olivat ensimmäiset asiat, joita lähdin pohtimaan aloittaessani opinnäytetyöprosessin.

Tutkimusongelma on:

Mikä on romaninainavankien käsitys Rikosseuraamuslaitoksen vankeja ja yhdyskuntaseuraamusasiakkaita koskevan yhdenvertaisuus- ja tasa-arvosuunnitelman ja siinä esitettyjen toimenpiteiden toteutumisesta.

Opinnäytetyön tutkimuskysymyksinä toimivat seuraavat kysymykset:

1. Missä asioissa / tilanteissa romaninainavangit kokevat erityistä epätasa-arvoa?
2. Toteutuuko Rikosseuraamuslaitoksen yhdenvertaisuus- ja tasa-arvosuunnitelma romaninainavankien kohdalla ja jos toteutuu, niin kuinka hyvin tai huonosti?
3. Ovatko ehdotetut toimenpiteet toimivia ja onko ne onnistuneesti pystytty toteuttamaan?
4. Mitä selviytymis-/ratkaisukeinoja romaninainavangeilla on, ja mitä ratkaisukeinoja on henkilökunnalla?
5. Miten epätasa-arvoiseen kohteluun on reagoitu ja onko siitä ollut apua?
6. Mitkä ovat Rikosseuraamuslaitoksen yhdenvertaisuus- ja tasa-arvosuunnitelman tärkeimmät painopistealueet, ja mitkä olisivat jatkossa sen keskeiset kehittämistarpeet romaninainavankien paremmin huomioon ottamiseksi?

5.3 Opinnäytetyön toteutus

Opinnäytetyöni tavoitteena oli selvittää, miten RISE:n yhdenvertaisuussuunnitelma on jalkautunut vankiloihin. Tarkoitus oli tarkastella aihetta romaninainavankien näkökulmasta. Opinnäytetyöprosessi alkoi keväällä 2016. Kesällä perehdyin opinnäytetyöni aiheeseen lukemalla romanikulttuuriin liittyvää kirjallisuutta ja romaninainavangeista tehtyjä aikaisempia selvityksiä ja tutkimuksia. Esittelin opinnäytetyösuunnitelman suunnitelmaseminaarissa 30.8.2016. Lopullisen opinnäytetyösuunnitelman palautin ohjaavalle opettajalleni 23.9.2016, jonka jälkeen

hän lähetti suunnitelman tutkimusanomus-liitteineen Rikosseuraamuslaitoksen keskushallintoon. Myönteinen tutkimuslupapäätös on päivätty päivämäärälle 27.9.2016. Laadin työni keskeisten teemojen pohjalta haastattelukysymykset sekä tutkimuksesta kertovan tiedotteen (Liite 3) ja tein haastattelun osallistuvien haastateltavien allekirjoitettavaksi suostumuslomakkeet (Liite 4).

Opinnäytetyön empiirisen aineiston keräsin lokakuun kahden ensimmäisen viikon aikana, Vanajan vankilassa 3.10. ja 5.10., ja Hämeenlinnan vankilassa 6.10. Aineiston litteroinnin pohjalta kokosin sekä Vanajan että Hämeenlinnan vankilan henkilökunnalle haastattelupohjat. Vanajan henkilökunnan haastattelun toteutin ryhmäkeskusteluna, johon osallistui kolme työntekijää. Ryhmäkeskustelussa käytiin läpi vankien teemahaastatteluja, sekä niissä esiin nousseita kysymyksiä ja puutteita. Samalta pohjalta laadin Hämeenlinnan vankilan henkilökunnalle sähköpostikyselyn, jonka lähetin kuudelle työntekijälle. Työntekijät toimivat kaikki eri työtehtävissä, mukana oli esimerkiksi rikosseuraamusesimies, työnjohtaja ja vartija. Neljä työntekijää vastasi kyselyyn. Tämän jälkeen laadin opinnäytetyön teoriapohjan teemoittain, ja analysoin haastateltavilta saamani aineiston.

5.4 Tutkimusmenetelmän valinta

Opinnäytetyöni on tyypiltään tutkielma ja se edustaa kvalitatiivista, eli laadullista tutkimusta. Laadullisen tutkimuksen tarkoitus on kuvata ja ymmärtää jotain tiettyä ilmiötä, sekä antaa kyseisestä ilmiöstä mielekäs tulkinta. Laadullisen tutkimuksen avulla pyritään myös tutkittavan ilmiön syvälliseen ymmärtämiseen, mikä soveltuu parhaiten opinnäytetyöhöni. (Kananen 2008, 24.)

Laadullisen tutkimuksen tekeminen on aina uniikki prosessi, jossa sovelletaan luovasti perussääntöjä, ja usein myös kehitetään uusia sääntöjä. Laadullisella tutkimuksella on myös kulttuurintutkimuksen näkökulma, jossa korostuu uusien ajatusten ja näkökulmien löytäminen, sen sijaan että toisteltaisiin vain vanhoja ”totuuksia”. (Alasuutari 1999, 24-25.) Tästä tavoitteesta lähdin itsekini tekemään opinnäytetyötä. Toivoin löytäväni uusia näkökulmia romani- naisvankien yhdenvertaisuuden kokemuksiin, kuitenkin vertaamalla saamiani havaintoja aiempien tutkimusten tuloksiin, mikä lisäsi opinnäytetyöni luotettavuutta. Opinnäytetyöni tarkoitus oli myös toimia äänenä vähemmistöryhmälle, joka ei itse välttämättä syystä tai toisesta saa sitä aina kuuluviin. Jos olisin valinnut opinnäytetyön tutkimusmenetelmäksi kvantitatiivisen, eli määrällisen tutkimuksen, olisin voinut enemmän tarkastella sitä, kuinka laajasti romanin naisvankit kokevat vääryyttä, ja mikä on heidän syrjäytymisensä aste. Kvalitatiivisella, eli laadullisella tutkimuksella taas pystyin tuomaan kuuluviin heidän näkemyksensä yhdenvertaisuuden kokemuksesta. (Hirsjärvi & Hurme 2001, 27.) Tätä kutsutaan englanniksi kuvailevasti termillä ”giving voice” (Brannen 1992, 19).

5.5 Aineiston keruu

Opinnäytetyön aineiston keruu tapahtui puolistrukturoitujen teemahaastattelujen avulla. Valitsin teemahaastattelun tutkimusmenetelmäksi, koska näin sen sopivan parhaiten juuri tähän tarkoitukseen. Haastattelun suurin etu on se, että se mahdollistaa joustavuuden aineiston keruuvaiheessa (Hirsjärvi, Remes & Sajavaara 2008, 204).

Esimerkiksi paperisen kyselylomakkeen avulla haastateltavan olisi ollut vaikeampi avata vastausten takana olevia asioita ja pohtia tai selventää syy-seuraussuhteita. Valitsin teemahaastattelun tutkimusmenetelmäksi myös siksi, että siinä aihealueet muodostavat jo kysymysten laadintavaiheessa eräänlaisen aineiston jäsenyyksen (Eskola & Suoranta 1999, 109).

Näin pyrin saamaan opinnäytetyölleni tukevan ja läpi prosessin kantavan pohjan, ja teemoihin oli luonteva palata opinnäytetyöprosessin eri vaiheissa.

Teemahaastattelun avulla voidaan nostaa esille tiedostamattomia asioita, kuten välillistä syrjintää. Haastattelija voi teemahaastattelussa tarttua haastateltavan vastauksiin ja esittää halutessaan jatkokysymyksiä, kun taas esimerkiksi kyselylomakkeen kanssa tämä olisi ollut hankalaa.

Haastattelutilanne sellaisenaan oli minulle entuudestaan tuttu, sillä olen aikaisemmin kerännyt aineistoa pienempiä ammattikorkeakoulun opiskeluraportteja varten. Opinnäytetyön laajuuden vuoksi koin silti hyödylliseksi harjoitella haastattelutilanteita etukäteen. Eskola & Suoranta neuvovat teoksessaan ”Johdatus laadulliseen tutkimukseen”, että muutama esihaastattelu on varsinkin aloittelevalla haastattelijalle tarpeellista (Eskola & Suoranta 1999, 66). Eskola ja Suoranta painottavat myös sitä, että mahdollisuuksien mukaan on hyvä käyttää esihaastatteluissa myös muitakin kuin lähimpiä tuttujaan, sillä tutussa seurassa on helpompaa rentoutua ja juttu luistaa paremmin (Eskola & Suoranta 1999, 66). Haastattelin harjoittelumielessä kahta eri henkilöä, joista toisen tunnen hyvin, ja toisen vain ystävien kautta.

Aloitin aineiston keruun heti tutkimusluvan saatuni, ja jokaisen haastattelun jälkeen pyrin litteroimaan haastattelun vielä saman päivän aikana, jotta asiat olisivat tuoreessa muistissa. Litterointi tarkoittaa nauhoitetun puheen, eli tässä tapauksessa haastatteluiden, kirjoittamista sanasta sanaan (Hirsjärvi ym. 2012, 222). Nauhoitin haastattelut sanelulaitteelle, jonka käyttöön kysyin luvan jokaiselta haastateltavalta etukäteen. Romaninainsvankien haastatteluista saatua litteroitua aineistoa kertyi 80 sivua. Tämän lisäksi Vanajan henkilökunnan ryhmähaastattelusta kertyi litteroitua aineistoa 16 sivua. Litteroidessa käytin Laurean suosimaa fonttia Trebuchet MS, ja fonttikokoa 10, riviväli oli 1,5.

Litteroimisen jälkeen tutkimusaineisto on työstetty jo kahteen kertaan, mikä saa sen tuntu-
maan jo tutulta. Tästäkin huolimatta litteroitua aineistoa suositellaan käymään läpi kokonai-
suutena, ja mieluiten useaan otteeseen. Aineisto voi myös alussa silmäillessä tuntua suurelta,
määrittelemättömältä tekstimassalta, jota voi olla vaikea lähteä työstämään. Usea lukukerta
ja riittävän pitkä perehtymisaika mahdollistavat sen, että suuren tekstimassan seasta alkaa
löytyä mielenkiintoisia kysymyksiä ja ajatusta herättäviä teemoja. (Hirsjärvi & Hurme 2011,
143.) Oma epätoivon hetkeni koitti litteroinnin jälkeen, jolloin käsissäni oli liki satasivuinen
tekstikokonaisuus. Ongelma ratkesi teemoittelusta. Luin aineiston läpi useaan otteeseen, ja
kuuntelin haastattelut uudestaan vielä sanelulaitteen avulla. Tämän jälkeen analysoin aineis-
ton haastatteluissa esiintyvien teemojen mukaan.

Opinnäytetyön teemahaastattelurunko oli suhteellisen kattava, ja siinä oli yhdeksän eri tee-
maa. Alakysymyksiä oli useammassa teemoissa 3-5, mutta vankeuden täytäntöönpanon eri vai-
heisiin keskittyvässä teemassa oli jopa 34 alakysymystä, jos vanki oli suorittanut vankeusran-
gaistusta sekä avo- että suljetussa vankilassa. Tällaisia vankeja oli kuudesta haastateltavasta
neljä. Aineiston litteroinnin jälkeen oli selvää, että kaikkea haastatteluaineistosta saatua tie-
toa ei ole tarpeen esitellä opinnäytetyössä, vaan löytää sieltä ne tärkeimmät teemat, joiden
avulla voidaan vastata opinnäytetyön tutkimuskysymyksiin ja selvittää tutkimusongelma. Juuri
tähän pyrin teemoittelun avulla.

Opinnäytetyön aineiston analyysissa on myös tärkeä huomioida se, että haastatteluaineiston
tulkinta ei koskaan saavuta päätepistettään, vaan tulkinta jatkuu myös tulosten ylös kirjaami-
sen jälkeen. Vuorovaikutus aineiston kanssa antaa lukijalle mahdollisuuden opinnäytetyön tu-
lostien tulkitsemiseen, uskottavuuteen, ja jopa tutkimuksen tekijän tekemien tulkintojen ky-
seenalaistamiseen. (Ruusuvoori ym. 2010, 29.)

Keräsin opinnäytetyöni haastatteluaineiston ensin Vanajan vankilassa, ja myöhemmin saman
viikon aikana Hämeenlinnan vankilassa. Tämä oli tietoinen ratkaisu, sillä koin luontevammaksi
aloittaa vankien haastattelun avoimemmassa ympäristössä, jossa kuulemani ja näkemäni mu-
kaan vangit voivat yleisesti ottaen paremmin kuin suljetussa vankilassa. Vanajan vankilassa
tehdyt vankihaastattelut antoivat tarvitsemaani itsevarmuutta haastatella myös suljetun van-
kilan vankeja. Kysymyksiä en muuttanut vankien haastatteluiden edetessä ollenkaan, mutta
henkilökunnan ryhmähaastattelun pohjan sekä Hämeenlinnan vankilan työntekijöiden kyselyn
muokkasin vankien haastatteluissa esille nousseiden teemojen ja ajatusten pohjalta. Etukä-
teen jännitin kaikkein eniten henkilökunnan ryhmähaastattelua, ja siksi oli hyvä, että se teh-
tiin vasta vankien haastatteluiden jälkeisellä viikolla. Tämä antoi minulle valmiuksia toimia
myös ryhmähaastattelun ”ohjaajana”.

Pyrin haastattelijana olemaan rauhallinen, ja annoin sekä vangeille että työntekijöille aikaa pohtia esittämiäni kysymyksiä, ennen kuin esitin tarkennuksia. Ensimmäisissä haastatteluissa epävarmuuteni ja osaamattomuuteni näkyi sillä, etten uskaltanut keskeyttää haastateltavia, jos he alkoivat puhua sellaisista asioista, jotka eivät liittyneet haastattelukysymyksiin tai teemoihin millään tavalla. Tämä vei arvokasta haastattelu-aikaa ja lisäsi litteroitavan aineiston määrää, vaikka sisältö ei sinänsä ollut näiltä osin arvokasta opinnäytetyötä ajatellen. Kuitenkin muutaman haastattelun tehtyäni rohkaistuin ja sain tarpeeksi itsevarmuutta keskeyttääkseni, jos puhe uhkasi ohjautua sivuraiteille aiheesta. Kokemattomuuteni näkyi varmasti haastatteluissa ja myös siinä, etten välttämättä osannut aina esittää tarvittavia jatkokysymyksiä, mutta koen suoriutuneeni tehtävästä onnistuneesti.

5.6 Aineiston analyysi

Laadullinen analyysi eroaa määrällisestä analyysistä siinä, että siinä kerättyä aineistoa käsitellään usein yhtenä kokonaisuutena. Laadullisessa analyysissä ei sallita tilastollisia poikkeuksia, vaan kaikki luotettaviksi katsotut ja tutkimukseen kuuluviksi koetut seikat täytyy voida selvittää niin, etteivät ne ole ristiriidassa esitetyn tulkinnan kanssa. (Alasuutari 1999,38.)

Aineiston analysointiprosessi on vaiheittainen. Siirtyminen aineistonkeruuvaiheesta analysointiin voi varsinkin laadullisessa tutkimuksessa olla hankalaa, sillä haastatteluista kerätty aineisto on laaja tekstimassa, jota voi tulkita monella eri tavalla. Tästä syystä olisi hyvä aloittaa aineiston keruu, siihen tutustuminen ja alustavien analyysien tekeminen mahdollisimman varhain ja mielellään samanaikaisesti. (Hyvärinen ym. 2010, 11.) Tätä ohjetta käytin opinnäytetyössäni.

Aineiston analyysin eri vaiheet on luokiteltu Hirsjärven & Hurmeen teoksessa ”Tutkimushaastattelu”. Teoksen mukaan analyysi alkaa siitä hetkestä, kun aineisto on kerätty ja purettu luettavaan muotoon. Tekijät kuitenkin painottavat, että tutkimuksen vaiheita voidaan havainnollistaa myös monin muin tavoin. (Hirsjärvi & Hurme 2001, 144.) Aineiston analyysin vaiheet luokitellaan Hirsjärven & Hurmeen teoksessa neljään eri alueeseen: aineiston kuvailuun, aineiston luokitteluun, aineiston yhdistelyyn ja aineiston tulkintaan. Nämä vaiheet kuvataan eräänlaisina spiraaleina, jotka tutkimusprosessin aikana sekoittuvat toisiinsa, eivätkä aina etene yksiselitteisesti loogisessa järjestyksessä. Aineiston kuvaamista voidaan pitää analyysin perustana. Tässä vaiheessa vastataan sellaisiin kysymyksiin kuin kuka, missä, milloin, ja niin edelleen. Aineiston analyysia voidaan kuvata vahvasti ja kattavasti, keskittymällä tutkittavan ilmiön perusteelliseen kuvaukseen, tai sitten esittämällä ainoastaan tarvittavat faktat. (Hirsjärvi & Hurme 2001, 145.) Itse pyrin analyysivaiheessa antamaan lukijalle mahdollisimman perusteellisen kuvauksen tutkimastani ilmiöstä eli romaninainsvankien kokemuksista RISE:n yhdenvertaisuussuunnitelman toimivuudesta.

Toisen analyysivaiheen, aineiston luokittelun, avulla pyritään aineisto jakamaan sellaisiin luokkiin, joiden avulla voidaan luoda pohja tai kehys analyysiprosessin tulkintaa, aineiston yksinkertaistamista ja tiivistämistä varten. Luokittelussa voidaan käyttää apuna esimerkiksi kyselylomakkeen osia tai haastattelun teemoja, sillä niitä voidaan pitää jo alustavina luokkina. (Hirsjärvi & Hurme 2001, 147-149.) Itse toimin opinnäytetyössäni juuri tämän ohjenuoran mukaan. Analyysivaiheessa luokittelin opinnäytetyön haastatteluista esiin nousevat teemat, jotka koin hyödyllisinä ja opinnäytetyölle merkityksellisinä. Analyysivaihe oli selkeää koska aineisto oli luokiteltuna loogisiin ja opinnäytetyötä hyödyttäviin teemoihin.

Luokittelun jälkeisen aineiston yhdistelyn tarkoituksena on luoda kaikista teemoista / luokista yhtenäinen kokonaisuus, joka vastaisi tutkimuskysymyksiin ja auttaisi ratkaisemaan tutkimusongelman. Tarkoituksena on luoda osien välille yhteys, eikä jättää eri luokkia irrallisiksi osioiksi. Aineiston yhdistely pyrkii löytämään luokkien välille samankaltaisuuksia ja johdonmukaisuuksia. (Hirsjärvi & Hurme 2001, 149.)

Aineiston analyysin viimeiseksi vaiheeksi Hirsjärvi & Hurme nostavat aineiston tulkinnan. Laadullisessa analyysissä tarkoituksena on tulkintojen onnistuminen. Tutkijan on tavoiteltava sitä, että valmista opinnäytetyötä lukeva voi omista mielipiteistään riippumatta löytää opinnäytetyöstä ne samat asiat kuin tutkija. Tämä ilmentää reliabiliteettia. Vaikka aineiston tulkinta onkin luokiteltu viimeiseksi analyysin vaiheeksi, kulkee se koko analyysiprosessin ajan tutkijan mukana. (Hirsjärvi & Hurme 2001, 149.)

Itse tulkitsin aineistoa sen keruuhetkestä asti, ja kirjasin koko prosessin ajan mieleeni juolattavia tulkintoja teemahaastatteluista. Näistä muistiinpanoista oli hyötyä tutkimuksen myöhemmissä vaiheissa. Haastatteluiden analyysimenetelmäksi valitsin teemoittelun. Koin sen soveltuvan tutkimukseeni parhaiten, sillä se mahdollisti aineiston jakamisen niin, että pystyin vastaamaan tutkimuskysymyksiin, ja ratkaisemaan tutkimusongelman.

Aineiston analyysissä teemat pohjautuvat usein tutkijan tulkintoihin haastateltavien vastauksista ja sanomisista, koska on suhteellisen epätodennäköistä, että kaksi, saatiikka sitten kaikki haastateltavat, sanoisivat saman asian, samoin sanoin. Opinnäytetyön tulosten ja niistä tehtyjen johtopäätösten kannalta onkin tärkeää, että opinnäytetyön tekijä osaa yhdistää samaan teemaan kuuluvan vastaukset, vaikkeivat ne sanasta sanaan muistuttaisikaan toisiaan. Tämä vaatii opinnäytetyön tekijältä taitoa poimia laajoistakin haastatteluaineistoista olennaiset kohdat, ja tulkita ne todenmukaisesti. (Hirsjärvi & Hurme 2001, 173.)

5.7 Eettisyys ja luotettavuus

Tieteellisessä tiedossa keskeistä on sen luotettavuus. Luotettavuutta on pohdittava läpi tutkimusprosessin alkaen tutkimusmenetelmien valinnasta tulosten raportointiin asti. Määrällisessä

eli kvantitatiivisessa tutkimuksessa luotettavuutta pyritään todentamaan reliabiliteetin ja validiteetin käsitteiden avulla, kun taas kvalitatiivisessa tutkimuksessa luotettavuutta lähestytään usein vakuuttavuuden käsitteen kautta. (Toikko & Rantanen 2009, 121.) Vakuuttavuus perustuu uskottavuuteen ja johdonmukaisuuteen. Tutkimuksen uskottavuutta tutkija voi parantaa vakuuttamalla tiedeyhteisö hänen tutkimuksensa rekonstruktioista ja siitä, tekeekö tutkimus tutkimuskohteelle uskottavasti oikeutta vai ei. Tutkimuksen johdonmukaisuuteen tutkijan on taas pyrittävä sekä läpinäkyvän että huolellisen aineiston keruun ja analysoinnin avulla. Tutkijan on tuotava myös mahdolliset epävarmuustekijät rehellisesti esiin. (Toikko & Rantanen 2009, 122-123.)

Opinnäytetyön luotettavuuden kannalta tärkeää on myös sen tekijän objektiivisuus eli puolueettomuus. Tärkeää objektiivisuuden kannalta on, että opinnäytetyön tulokset perustuvat kehrättyyn aineistoon ja siitä tehtyihin päätelmiin eikä omiin mielipiteisiin. (Kananen 2014, 62-63.) Opinnäytetyön tekijällä ei myöskään saa olla ennako-oletuksia opinnäytetyön tuloksista (Eskola & Suoranta 2001, 19).

Tutkimuksen luotettavuutta lisää triangulaation käyttö (Toikko & Rantanen 2009, 124). Triangulaatiolla tarkoitetaan sitä, kun jollain menetelmällä (tässä tapauksessa opinnäytetyön haastatteluilla) saatuja tietoja verrataan muista lähteistä saatuihin tuloksiin. Tavoitteena on saavuttaa sellainen yksimielisyys, jonka varassa opinnäytetyöstä saatuja tuloksia voidaan pitää valideina, eli päteviä ja luotettavina. (Hirsjärvi & Hurme 2001, 189.)

Vaikka kvalitatiivisessa tutkimuksessa pyritään reliabiliteetin ja validiteetin korvaamiseen vakuuttavuuden käsitteellä, pohdin opinnäytetyöni eri vaiheissa myös reliabiliteetin ja validiteetin käsitteiden toteutumista. Tutkimuksellisessa kehittämistoiminnassa, joka on osa opinnäytetyöni viitekehystä, voidaan luotettavuuden todentamisessa soveltaa myös näitä kahta näkökulmaa (Toikko & Rantanen 2009, 122). Erityisesti aineiston rajaamisvaiheessa pohdin myös opinnäytetyöni reliabiliteettia ja validiteettia.

Tutkimuksen reliaabelius merkitsee tutkimuksen kykyä antaa ei-sattumanvaraisia tuloksia, kun taas validius mittaa tutkimuksen pätevyyttä, eli sen kykyä mitata juuri sitä mitä on tarkoituskin mitata (Hirsjärvi & Hurme 2004, 216). Hirsjärvi ym. kirjoittavat teoksessaan ”Tutki ja kirjoita” tutkimuksen luotettavuudesta: tutkimuksen luotettavuutta saadaan lisättyä sillä, että tutkija kertoo tarkasti vaihe vaiheelta tutkimuksen toteuttamisesta ja niistä olosuhteista ja paikoista, joissa aineiston keruu tapahtuu (Hirsjärvi ym. 2012, 232). Pidän opinnäytetyöprosessin alusta loppuun mahdollisimman avoimena ja läpinäkyvänä niin, että luotettavuuden kriiteerit täyttyisivät ja ettei opinnäytetyön eettisyydestä olisi epäselvyyksiä.

Opinnäytetyön eri vaiheissa oli oleellista tarkastella, saadaanko haastattelujen kautta riittävän luotettava vastaus tutkimusongelmaan ja tutkimuskysymyksiin. Tärkeää tutkimuksen luotettavuuden kannalta oli myös henkilökunnan näkökulma romaninainvankien kohteluun. Jos olisin haastatellut vain romaninainvankeja, olisi ollut suurempi vaara, että aineiston tulokset jäisivät yksipuolisiksi ja joka tapauksessa edustaisivat vain vankien näkökulmaa. Useampi näkökulma tarjoaa mahdollisuuden peilata sitä ovatko kokemukset tosia ja saavatko romaninainvankien kokemukset henkilökunnalta vahvistusta. Koen, että sekä romaninainvankien että työnteekijöiden haastattelu tukevoitti opinnäytetyöni luotettavuuden pohjaa huomattavasti.

Haastattelemi vangit olivat keskenään eri elämäntilanteissa. He olivat eri-ikäisiä ja heidän rikostaustansa oli erilainen. Haastateltavat olivat syyllistyneet erilaisiin rikoksiin ja vankilakertaisuudetkin vaihtelivat. Haastateltavissa oli ensikertalaisia ja jopa kymmenettä kertaa vankeusrangaistusta suorittavia vankeja. Joukossa oli sekä peruskoulun kesken jättäneitä, että yksi ylemmän asteen tutkinnon suorittanut romaninainvanki. Opinnäytetyöhön saatiin siis nuorten, vanhempien, ensikertalaisten ja useita tuomiota suorittaneiden kokemuksia vankeusajasta. Osalla naisista oli lapsia ja perhe, osalla taas ei. Vaikka haastateltavia vankeja oli suhteellisen vähäinen määrä, edustivat he kuitenkin taustatiedoiltaan hyvin erilaista joukkoa. Joukon heterogeenisuus antoi monipuolisemman kuvan vankiaineiksesta, joka osaltaan paransi opinnäytetyöni luotettavuutta.

Opinnäytetyössä kerätyn haastatteluaineiston luotettavuus riippuu olennaisesti siitä, onko se teknisesti laadukasta (Hirsjärvi & Hurme 2001, 185). Aineiston purkamisessa, eli litteroinnissa, on tutkijan pidettävä huoli siitä, että litteroinnin kirjallinen tuotos noudattaa haastateltavien suullisia lausumia mahdollisimman tarkasti (Kvale 1996, 111). Litteroinnin noudattaessa eri sääntöjä alussa ja lopussa, tai tallenteiden kuuluvuuden ollessa huonoa, aineistoa ei välttämättä voida sanoa luotettavaksi. (Hirsjärvi & Hurme 2001, 185.)

Luotettavuuden lisäksi eettisyys on myös kaikkia tutkimuksia ohjaava käsite. Kaikkiin tutkimuksiin, olivat ne sitten laadullisia tai määrällisiä, liittyy eettisiä kysymyksiä ja niiden ratkaisuja. Eettisten ratkaisujen tekeminen korostuu erityisesti haastattelututkimuksissa, joissa tutkija on suoraan kontaktissa tutkittaviin. Haastattelututkimuksissa eettiset ongelmat ovat myös erityisen multilateraalisia. (Hirsjärvi & Hurme 2001, 19.)

Opinnäytetyön empiirisen haastatteluaineiston litterointivaiheessa huomioin eettisyyden ja asianmukaisen menetelmällisyyden muun muassa sillä, että kirjallinen litterointi vastasi sanaanastaa haastateltavien todellisia, suullisia lausumia. Käsittelin litteroitua aineistoa salassapitosäädösten periaatteiden mukaan, eikä se päätynyt kolmansille osapuolille. Opinnäytetyön valmistuttua haastatteluista saatu aineisto ja materiaali hävitettiin asianmukaisesti.

Haastattelutilanteissa käyttämäni sanelukone oli laadukas ja suhteellisen uusi laite, jonka olin lainannut freelancetoimittajana työskentelevältä läheiseltäni. Hän myös opetti minua etukäteen sanelukoneen käytössä, ja varmistimme yhdessä sen, että tallenteiden kuuluvuus olisi itse haastattelutilanteissa hyvä. Litteroinnissa noudatin samoja sääntöjä alusta loppuun.

Kuten tutkimuksen luotettavuutta, myös eettisyyttä on tärkeä pohtia läpi tutkimusprosessin. Tutkijan olisi pohdittava ja kysyttävä itseltään tutkimuksen alkuvaiheessa sitä, parantaako tutkimus tutkimuskohteen/tutkittavana olevan inhimillistä tilannetta ja jos parantaa, miten. Tämä ilmentää tutkimuksen tarkoitusta. (Kvale 1996, 111.) Opinnäytetyöni tarkoituksena oli edistää romaninainsvankien yhdenvertaisuutta vankiloissa, joka onnistuessaan luonnollisesti parantaisi heidän inhimillistä tilannettaan.

Suunnitteluvaiheessa tutkittaville olisi tärkeä kertoa tutkimuksen luonteesta, tarkoituksesta ja luottamuksellisuudesta, saada heidän suostumuksensa tutkimukselle, sekä pohtia jo etukäteen mahdollisia tutkittaville tutkimuksesta aiheutuvia haittoja. (Kvale 1996, 111.) Käsittelin opinnäytetyössäni myös arkaluonteisia tietoja ja sain kuulla sellaisia seikkoja joiden ilmaisijan henkilöllisyys ei saanut tulla paljastetuksi. Olikin tärkeää poistaa haastatteluaineistosta tämän tyyppiset tiedot niin, ettei yhdellekään haastateltavalle aiheudu haittaa. (Eskola & Suoranta 1999, 56). Kaikille haastateltaville annettiin ennen haastatteluja sekä suostumus- että tiedotelomakkeet, joissa selitettiin opinnäytetyön luonnetta ja tavoitteita sekä kerrottiin osallistumisen vapaaehtoisuudesta ja anonymiydestä. Vasta kun haastateltavat olivat allekirjoittaneet suostumuskirjeen, teemahaastattelut toteutettiin. Samaa menetelmää käytin myös henkilökunnan ryhmähaastattelussa. Luottamuksellisuus ja anonymiteetti ovat tietojen käsittelyn kaksi keskeistä käsitettä, ja näistä pidin kiinni opinnäytetyöprosessin alusta loppuun. (Eskola & Suoranta 1999, 42.)

Tutkimuksen eettisyyden kannalta on tärkeää estää tutkittavien tunnistettavuus. Tunnistettavuuden estämisen tarkoituksena on ennen kaikkea tutkittavien suojelu sellaisilta tilanteilta, joissa heidän tunnistamisensa tutkimusjulkaisussa aiheutuisi heille negatiivisia seurauksia. (Kuula 2006, 201.) Kvalitatiivisessa tutkimuksessa tähän pyritään aineiston anonymisoinnilla. Laadullista aineistoa käsitellessä on peruseriaatteena heti aineiston teknisen toimivuuden jälkeen tultua tarkistetuksi poistaa aineistosta suorat tunnistetiedot. Tällaisia ovat esimerkiksi haastateltavan nimi, osoite ja puhelinnumero. (Kuula 2006, 214.) Suorat tunnistetiedot, kuten haastateltavan nimi tai syntymäaika eivät ilmene opinnäytetyöstä, sillä haastateltavilta ei niitä kysytty. Epäsuorat tunnistetiedot eli taustatiedot taas voivat olla aineiston ymmärtämiseksi oleellisia, joten niitä ei useinkaan poisteta, ellei se ole pakollista. (Kuula 2006, 214.) Epäsuoria tunnistetietoja, joita opinnäytetyöni teemahaastatteluissa kysyin, olivat ainoastaan haastateltavien ikä ja rikoksen laatu sekä koulutustausta. Näitä tarkastelin opinnäytetyössäni

ainoastaan yleisellä tasolla, erittelemättä tarkemmin keitä haastateltavista eri epäsuorat tunnistetiedot koskivat.

Romaninaisia jotka suorittivat haastatteluiden tekohetkellä vankeusrangaistusta Vanajalla ja Hämeenlinnassa, oli 18. Periaatteessa yksittäisen haastateltavan tunnistaminen jostain kommentista voi esimerkiksi jollekin työntekijälle olla mahdollista. Tällaiset kommentit pyrin jättämään opinnäytetyön ulkopuolelle, ja mielestäni siinä myös onnistuin. Liian yksityiskohtaisia tietoja en käyttänyt opinnäytetyössäni, ja mallia tulosten eettiseen rajaukseen katsoin eri teoksista, mm. Hirsjärvi & Hurme: Tutkimushaastattelu, Hirsjärvi, Remes & Sajavaara: Tutki ja kirjoita sekä Kuula: Tutkimusetiikka. Tutkimuksen teemahaastattelun kysymykset aseteltiin niin, että niissä kysyttiin asioista sekä pääpiirteisesti yleisellä tasolla että yksityisesti ja henkilökohtaisesti. Analyysin tulokset ja johtopäätökset esitin niin, ettei niistä voi tehdä päätelmiä, jotka koituisivat jonkun haastatellun vahingoksi tavalla tai toisella.

Opinnäytetyön eettisyyden kannalta oli tärkeä ottaa aineistonkeruuvaiheessa huomioon myös se, saattaako haastattelutilanteista aiheutua tutkittaville haittoja kuten esimerkiksi ahdistusta, stressiä tai muutoksia minäkuvassa. (Kvale 1996, 111.) Tein haastateltaville jo etukäteen selväksi, että heti jos haastattelutilanne ei enää tuntuisi miellyttävältä ja jos johonkin kysymykseen ei halunnut vastata, haastattelun sai keskeyttää. En kokenut, että haastateltaville aiheutui haastattelutilanteista stressiä tai ahdistusta, vaan he tulivat kaikki mielellään haastateltaviksi ja olivat opinnäytetyöstäni innoissaan.

Tutkimuseettinen neuvottelukunta ohjeistaa tutkijoita noudattamaan myös hyvää tieteellistä käytäntöä, jonka mukaan tutkijan odotetaan noudattavan tiedeyhteisön tunnustamia toimintatapoja, kuten rehellisyyttä ja yleistä tarkkuutta tutkimustyössä. Tutkijan odotetaan myös ottavan muiden tutkijoiden työn ja saavutukset huomioon kunnioittaen ja arvostaen asianmukaisella tavalla heidän työtään. Tutkijan on myös suunniteltava, toteutettava ja raportoitava tutkimus yksityiskohtaisesti ja tieteelliselle tiedolle asetettuja vaatimuksia kunnioittaen. Tämän lisäksi tutkijan on oltava tutkimuksensa tuloksia julkaistessaan avoin ja sovellettava tutkimusprosessin aikana tieteellisen tutkimuksen kriteerien mukaisia ja eettisesti kestäviä menetelmiä niin tiedonhankinnassa kuin arvioinnissakin. Tutkimusryhmän jäsenten rooli läpi tutkimusprosessin on myös oltava määritelty ja kirjattu kaikkien osapuolten hyväksymällä tavalla ennen tutkimuksen aloittamista. Tämän lisäksi tutkijan on noudatettava hyvää hallintokäytäntöä sekä henkilöstö- ja taloushallintoa. (Hirsjärvi & Hurme 2011, 34-35.)

Luotettavuuden ja eettisyyden kannalta oli tärkeää, että käsitellessäni näin arkaluonteista asiaa, opinnäytetyöprosessi pysyisi mahdollisimman läpinäkyvänä ja avoimena. Läpinäkyvyys näkyi työskentelyssäni esimerkiksi sillä, että liitin opinnäytetyöhöni mukaan sekä vangeille,

että Hämeenlinnan henkilökunnalle laatimani haastattelukysymykset (Liite 1 & Liite 2). Vanajan henkilökunnalla käytettiin samaa haastattelupohjaa kuin Hämeenlinnan henkilökunnan kyselylomakkeessa, mutta siitä jätettiin pois vain suljetun vankilan toimintoja käsittelevät kysymykset.

6 Opinnäytetyön tulokset

Tässä luvussa käsittelen opinnäytetyön empiirisestä aineistosta saatuja tuloksia ja sitä, miten romaninaisvangit kokivat henkilökunnan sekä muiden vankien suhtautuvan romaneihin. Opinnäytetyön empiirinen tulosaineisto oli todella laaja, joten pyrin tulososiossa tuomaan esille vain ne teemat, joiden koin olevan hyödyllisiä, ja auttavan tutkimuskysymyksiin vastaamisessa ja tutkimusongelman ratkaisussa. Käyn ensin läpi romaninaisvankien haastatteluista saatuja tuloksia ja siitä etenen Vanajan vankilan henkilökunnan ryhmähaastattelun tuloksiin. Lopuksi esittelen Hämeenlinnan vankilan työntekijöiden kyselyvastauksia.

6.1 Sijoittaminen ja osastointi

Jokaisella Suomen rikosseuraamusalueella on oma arviointikeskuksensa. Arviointikeskuksen tehtävänä on sijoittaa tuomitut ja vangit alueen laitoksiin, sekä laatia rangaistusajan suunnitelmat. Kun Rikosseuraamuslaitos toteaa tuomion täytäntöönpanokelpoiseksi, lähettää se täytäntöönpanokirjan arviointikeskukseen. Tämän jälkeen arviointikeskus määrää sekä tuomion aloittamisen ajankohdasta, rangaistusajan suunnitelman laatimisesta, että vankilasta johon tuomittu sijoitetaan. (Rikosseuraamuslaitos 2016i.) Tiettyyn vankilaan sijoittaminen voi olla romanille haasteellista, jos siellä on hänelle ”sopimattomia” henkilöitä.

Romaninaisvangeista kaikki kuusi kertoivat, että sijoittamistilanteessa ei kysytty, koskiko väistämivelvollisuus heitä sillä hetkellä. Neljän elämässä oli ”sopimattomia henkilöitä”, ja väistämivelvollisuuden kysymys olisi ollut heille tarpeen. Yksi haastateltavista kertoi, että oli itse tietoinen siitä, mihin vankilaan voi mennä ja mihin ei, joten hän ei kokenut tarvitsevansa asiassa apua. Yhdellä haastateltavalla ei ollut tarvetta tähän kysymyksen.

H6: ”No ei oikeestaan kysytty (väistämivelvollisuudesta), et mä ite aloin sitä asiaa sitte täällä hoitamaan, et mä laitoin siirtoanomuksia, jouduin laittamaan tosi paljon, ja painostamaan näit työntekijöitä siihen. Ja sit mä sain lopulta siirron Turkuun.”

Yksi vangeista myös kertoi, että hänen kokemuksensa mukaan väistämismorallisuudesta ei kysytty, ja jos vanki itse otti esille väistämismorallisuuden tai anoi siirtoa sen vuoksi, häntä rangaistiin.

H1: ”Et jos on ollu väistämismorallisuutta, ni ei sitä kyllä oo hirveesti kysytty.

O: Okei, no mites sit jos sen on tuonu esiin, ni miten henkilökunta on sitte reagoinu?

H1: No sit se on tyyliin että, sit sä jou’ut sinne suljetulle, ja sä et siitä muualle pääse. Et sit katotaan et sä et oo niinkö yhteistyökykyinen vai miten ne määrittelee sen.”

Väistämismorallisuuden huomioiminen myös vankilassa koettiin romaninainvankien haastatteluvastauksissa tärkeäksi, ja sen parempaa huomiointia olisi kaivattu vankilan puolelta sekä Vanajalla, että Hämeenlinnassa.

Kun haastateltavat saapuivat tuomion alkaessa vankilaan, kukaan heistä ei kokenut opastamisessa tai neuvonnassa ongelmia tai epätasa-arvoista kohtelua. Haastateltavat kokivat, että joissakin kohtaa henkilökunta voisi sekä avo- että suljetussa vankilassa opastaa vankilaan tulotilanteessa paremmin, mutta sanoivat sen koskevan kaikkia vankeja. He myös painottivat romanien tiivistä yhteisöä, jossa muut romanit auttavat uuden tulokkaan alkuun. Vanajalla eräs vanki kertoi, että uuden romanivangin tullessa Vanajalle, muut romanit ostivat hänelle kauppapäivänä kassillisen ruokaa, antoivat vaatteita, tupakkaa ja muuta tarpeellista, jos tähän oli tarvetta. Hämeenlinnan vankilassa yksi haastateltavista taas kertoi, että joskus näin tehtiin myös uusille valtaväestön vangeille.

H5: ”Et kyl tää ykski valkolainen joka tänne kivitaloon kerran tuli, nii ku sitä ei autettu, eikä sil ollu mitään, nii kyl se oli mustalainen, joka sille meni heti antaa röökiä ja kysyy, et onks kaikki hyvin ja et onks sil rahaa. Et kyl tää valkolainen sit oli ihan ihmeissään, et tällasiiko te mustalaiset niinkö ootteki.”

Vankilan osastoinnissa haastateltavista viisi kuudesta koki, että romanivangit sijoitettiin vankilassa osastoille samalla tavalla, kun muutkin vangit. Kolme kuudesta kuitenkin oli sitä mieltä, että vankilan henkilökunta ei mielellään laittanut romanivankeja samoille osastoille keskenään. Tämä koski sekä Vanajan että Hämeenlinnan vankiloita.

H4: ” No tos oli tota toinen mikä mun kans on tuol osastolla ni se oli kysyny et miks se ei pääse päihteettömälle osastolle ni se vartija oli sitte sanonu sille näin että, siks ku te perustatte sinne sitte jonku kuppikunnan.”

H3: ” ja sitte mua ärsyttää semmonenki asia täällä, et niinkö semmonen malli, et vaan kaksi romaninaista yhteen soluun. Ja nyt me niinkö, nyt ne tota nii anto periksi meille sen ku tää uus tyttö joka on tuol alhaalla, ni se oikeesti itki tääl ensimmäiset viikot ku se tuli, ja me säälittiin sitä, ni me sanottii sitte että me halutaan et se muuttaa meiän soluun, ku mää kuitenkin pääsen kohta pois ja sitte tää toinen mustalainen pääsee kohta pois, että se saa ainaki olla meiän kans tääl nii kaua, et se tottuu tähän. Ni ne (henkilökunta) sano, et ei me niinkö päästetä ku me ei haluta millään niinkö liikaa romaneita yhteen samaan soluun. Mut mä en ymmärrä et miks ne sitte laittaa niinkö suomalaisia sitte vaikka kuinka paljo samaan soluun, että mikä se eroavaisuus sitte on niinkö tiäkkö?”

Haastateltavista neljä oli ollut sekä Vanajan että Hämeenlinnan vankilossa. Heistä kaikki olivat jossain vaiheessa olleet eristetyllä tai suljetulla osastolla, kaksi haastateltavista oli sellaisella paraikaa. Heistä kumpikaan ei tiennyt, milloin pääsee suljetulta osastolta pois.

6.2 Opiskelu, työtoiminta ja vapaa-ajan vietto tuomion aikana

Kouluttautumisen ja opiskelun mahdollisuudessa ei koettu vankiloissa olevan eroavaisuuksia romanien ja valtaväestön välillä. Yksi haastateltavista kertoi, että oli suljetussa vankilassa ollessaan pyytänyt useasti saada mahdollisuutta opiskella peruskoulunsa loppuun. Vankilalla ei kuitenkaan ollut haastateltavan mukaan resursseja koulutuksen järjestämiseen, tai sitten peruskouluopintoihin ei ollut tarpeeksi halukkaita osallistujia. Kaikki suljetun vankilan haastateltavat sanoivat, että olivat saaneet halutessaan käydä vankilassa kursseja ja kouluttautua. Yksi heistä myös kehui Hämeenlinnan vankilan opinto-ohjaajaa.

H6: ” Et toi opinto-ohjaaja on täällä ihan huippu! Et se on aino joka et ku mä ku laitoin lapun, kaikille eri tahoille, nii opinto-ohjaaja oli ainut joka tuli heti mun luo, ja hois mun koulupaikan niin, et mä saan täällä tehä niitä, mitä opettaja mulle lähettää ja jatkaa mun koulunkäyntiä täältä käsin.”

Vanajan vankilassa haastatelluista vangeista kaksi ei ollut halunnut vielä avotolossa ollessaan käydä peruskoulua loppuun, tai muuten kouluttautua. Heistä kumpikin suunnitteli kuitenkin haastatteluhetkellä suorittavansa mahdollisesti peruskoulun loppuun vielä tuomion aikana. Haastateltavista kolmas ei kokenut tarvetta kouluttautumiseen, mutta oli Vanajan vankilasta käsin käynyt autokoulun ja saanut ajokortin.

Vapaa-ajan vietossa haastateltavat kokivat kaikki, että romanivankeja kohdellaan samoin kuin muitakin vankeja. Vapaa-aikaansa he viettivät sekä toisten romanien, että valtaväestöön kuuluvien kanssa. Vain yksi haastateltavista kertoi viihtyvänsä selvästi enemmän muiden romanien kanssa.

H6: ” No tossa ulkoilussa meil on aina semmonen mustalaisten rinki, ja sit pari suomalaista siihen erehtyy tulemaan välillä (nauraa). Et kyl mä enemmän muiden mustalaisten kans vietän aikaa, on jotenki helpompi olla. Ku täälläki jos varastellaan, nii se on aina mustalainen.”

Muut haastateltavat olivat sitä mieltä, että toisten romanien kanssa oli sellaista yhteisöllisyyttä ja heidän omien sanojensa mukaan ”heimolaisuutta”, jota valtaväestöön kuuluvien kanssa ei voinut kokea. Kuitenkin he olivat myös sitä mieltä, etteivät itsekään pidä kaikista romaneista, eivätkä valinneet seuraansa ensisijaisesti sillä perusteella, mistä kulttuurista toinen tulee, vaan ihmisen luonteen mukaan.

Pääosa haastatelluista koki, että työtoiminnassa heitä kohdeltiin tasa-arvoisesti muiden vankeiden kanssa. Yksi kuudesta koki suhtautumisen romaneihin olevan vankityössä erilaista kuin valtaväestöön suhtautumisen.

H6: ” Et työpaikoilla näkee sitä, et suomalaiset ku juttelee, ni se ei häiritse ketään. Mut heti ku mustalaiset alkaa juttelemaan, nii työnjohtajat on sitä mieltä että nyt hiljaa tai mennään osastolle.”

6.3 Yhteydenpito läheisiin ja poistumisluvut vankilassa

Tapaamiset ja yhteydenpito läheisiin onnistui Vanajan vankilassa haastateltavien mielestä hyvin, Hämeenlinnan vankilassa hieman huonommin. Hämeenlinnan vankilassa haastateltujen romaninaisten mielestä tapaamiset ja yhteydenpito läheisiin onnistuivat periaatteessa yhtä hyvin kuin muillakin, mutta käytännössä ei. Kaikki suljetussa vankilassa tuomiotaan suorittavat haastateltavat sanoivat jättäneensä tapaamisia useasti väliin siksi, koska eivät saaneet pitää tapaamisissaan romanihametta yllään. Tätä mieltä olivat myös kaksi Vanajalla nyt ollutta haastateltavaa, jotka olivat aiemmin suorittaneet tuomiotaan Hämeenlinnan vankilassa. Kaikki Hämeenlinnan vankilassa rangaistusta joskus suorittaneet haastateltavat (5/6) olivat jättäneet tapaamisia läheistensä kanssa väliin, koska eivät voineet tavata heitä vankilavaatteet päällään. Haastateltavat myös toivoivat enemmän tapaamisia läheisten kanssa, sillä he kokivat, että romanikulttuurissa oli tärkeämpää olla yhteydessä perheeseensä kuin valtaväestöllä. He kuitenkin ymmärsivät myös sen, että säännöt ovat kaikille samat.

Kaikki haastateltavat kokivat romanivankien pääsevän lomille ja saavan poistumislupaa samoin kuin muutkin vangit. Yksi Vanajalla haastateltu vanki kuitenkin kertoi, että poistumisluvan anomusprosessi oli niin ”kompliseerattua hommaa”, että sitä ei mielellään lähtenyt edes aloittamaan. Hän koki, että poistumislupa-anomusta piti tarkentaa ja selventää niin monesti, että hän oli viime aikoina jättänyt sen anomisen kokonaan pois.

H3: ”Niinko se (poistumisluvan anominen) et se on oikeesti... Raskasta hommaa.. Et mä oon niinkö jättäny väliinki monta juttua sen takia et niinkö, mä en jaksanu noitte paperihommien kans.”

Yksi haastateltavista kertoi, että oli jäänyt aikaisemmalla tuomiolla ylilomille poistumisluvan vankilasta saatuaan. Hän koki epäoikeudenmukaisena sen, että häntä rankaistiin tästä vielä tälläkin tuomiolla. Hän oli hakenut poistumislupaa tämän tuomion aikana 2-3 kertaa, eikä ollut aikaisemman tuomion aikana tapahtuneen virheen takia saanut myönteistä päätöstä.

6.4 Vankilasta saatava käytännön apu

Haastateltavista neljä sanoi saaneensa apua asioiden järjestämisessä vankilassa ollessaan vankilan henkilökunnalta. Kaksi muuta koki, että heitä ei ollut autettu tarpeeksi. Toinen heistä sanoi, että oli rehellisesti kertonut vankilan henkilökunnalle pelostaan retkahtaa uudestaan rikolliselle polulle, jos hänellä ei vapautuessaan ole asuntoa tai tuloja. Tästä huolimatta häntä ei ollut omasta mielestään autettu vankilan puolelta esimerkiksi asunnon hankinnassa. Yksi haastateltavista taas sanoi, että työntekijät eivät olleet auttaneet häntä esimerkiksi asunnon hankinnassa.

H3: ” Ni se on mulle ni heleppo et mä niinkö tonnenoi meen ulos ja mul oo mitää, et mä taas vajaan siihe mun entiseen elämään, mistä mä niinkö oikeesti haluan pois... Mut mulla ei oo niinkö asuntoa eikä mitään, ni... Emmä oo tän vankila olon aikaa saanu semmost apua mitä mä oisin tarvinnu.”

H6: ”Ei, ei autettu. Et ku mä olin koevapaussa nii mä hommasin sitte ite yksityiseltä asunnon ittelleni.”

Loput neljä haastateltavaa kokivat kuitenkin, että heitä oltiin autettu asioiden järjestelyssä ja vapauden valmistelussa. Suuren avun haastateltavat kokivat saaneensa myös Romano Mission vankilatyöntekijöiltä, jotka haastateltavien mukaan olivat auttaneet heitä opiskelupaikkojen etsimisessä ja koevapauden toimintavelvoitepaikkojen hankinnassa.

6.5 Avovankilan ja suljetun vankilan eroavaisuudet

Neljä kuudesta haastateltavasta oli suorittanut vankeusrangaistusta sekä Vanajan että Hämeenlinnan vankiloissa. Kaikki heistä koki, että vankiloiden välillä oli paljon eroavaisuuksia. Kolmen mielestä romaneita kohdellaan Vanajan vankilassa paremmin, yksi ei nähnyt huomattavia eroja, lukuun ottamatta sitä, että Vanajalla saa pitää romanihametta halutessaan. Tämän hän koki merkittävänä asiana. Myös perusasiat nousivat romaninaisten haastattelussa esille puhuttaessa näiden kahden laitoksen välisistä eroista:

H1: ” Siis no.. On todellaki se, että täällä se on pelkästään jo se, et sua puhutellaan etunimellä.. Et niinko, kivitalossa sä oot niinku vankinumero, tai sukunimi.”

Kysyttäessä vankiloiden välisiä eroja romaninaisten kohdalla, haastateltavista kaikki mainitsivat ensimmäiseksi romanihameen. Tämän lisäksi haastateltavat olivat sitä mieltä, että Vanajan vankilassa otetaan sekä vangit, että myös romanit omaksi ryhmänään, paremmin huomioon.

H6: ” Et ne (Vanajan henkilökunta) viittii jotenki ihan eri tavalla. Et jos niille tulee joku yks työ lisää siitä, nii jos ne saa vaan koheltua ihmistä oikeudenmukaisesti, ne tekee sen.”

Haastateltavat kokivat, että romaninaisten asema näiden kahden vankilan välillä erosi sillä, että henkilökunta kohteli heitä Hämeenlinnassa useammin epäoikeudenmukaisesti. Muiden vankien suhtautumisessa romaneihin ei kuitenkaan nähty suurta eroa vankiloiden välillä. Haastateltavat ymmärsivät, että suljetun ja avovankilan välillä kuuluukin olla eroavaisuuksia, sillä suljetussa vankilassa ollaan siitä syystä, että ei olla syystä tai toisesta sillä hetkellä avotolkelkelpoisia. He kuitenkin kokivat, että tämä ei saisi silti vaikuttaa vankien kohteluun epätasaisesti tai syrjivästi.

6.6 Eriarvoinen kohtelu

Eriarvoista kohtelua romaneita kohtaan esiintyi viiden haastateltavan mielestä. Yksi heistä kuitenkin koki, että häntä itseään kohtaan ei oltu henkilökohtaisesti käyttäytytty eri-arvoisesti tai syrjivästi. Eriarvoinen kohtelu ja syrjintä ilmenivät esimerkiksi siinä, että romaneille koettiin olevan eri säännöt kuin muille, ja että useimmat muista vangeista pitivät kaikkia romaneita varkaina. Eri sääntöjen väittämää todennettiin sillä, että esimerkiksi työtoiminnassa romanien keskinäiseen keskustelemiseen tai kanssakäymiseen puututtiin herkemmin, kuin jos valtaväestöön kuuluvat vangit olisivat käyttäytyneet samoin. Haastateltavista yksi kertoi myös, ettei ollut saanut tavata saman vankilan eri osastolla olevaa siskoaan.

Haastateltavat kokivat myös saavansa osakseen syrjivää ja eriarvoista kohtelua siinä, miten heidän romanihameitaan säilytettiin Hämeenlinnan vankilassa. Tämän asian toivat esille kaikki 5 haastateltavaa, jotka olivat suorittaneet vankeusrangaistusta Hämeenlinnan vankilassa.

H1: ”Ja sit justiin se vaatetus... Nii ja sit se, miten sun romanihametta kohdellaan, ku sä joudut vankilaan.”

H3: ” Joo, joo. Kato ku mul oli tosi hieno hame ku mä tulin tänne. Nii, mut näitte reissujen varrella ku mä oon kulkenu näitä vankiloita ja siirtyny joka paikkaan, ni hame oli sen näkönen ku mä tulin tänne Vanajalle, et emmää kehannu enää niinkö pitää sitä. Et sitte niinkö, mää jou’uin niinkö teettää uuen hameen. Et mä en tiä missä ne oli pitäny sitä hametta, et se oli iha fiasko.”

Vanajan vankilassa romaninaiset eivät olleet kokeneet eriarvoista kohtelua tai syrjintää, lukuun ottamatta yhtä heistä. Haastateltavan kokema eriarvoinen kohtelu oli ilmennyt niin, että tämän valtaväestöön kuuluvalle solutoverille oltiin annettu sellaisia etuoikeuksia, joita hän ei samassa tilanteessa ollessaan ollut saanut.

6.7 Syrjintä ja häirintä

Syrjintää koettiin sekä henkilökunnalta että muilta vangeilta. Vangit osoittivat enemmän sanallista pilkkaamista ja kiusaamista, henkilökunta taas esimerkiksi muista eriävillä säännöillä syrjimistä. Muiden vankien koettiin suhtautuvan romaninaisvankeihin suurimmaksi osaksi hyvin. Myös henkilökunnan katsottiin kohtelevan romaninaisvankeja Vanajalla hyvin, Hämeenlinnassa myös suurimmaksi osaksi hyvin. Hämeenlinnassa haastatellut romaninaisvangit kuitenkin kokivat, että henkilökunnasta löytyi joitakin työntekijöitä, joilla oli selviä ennakoasenteita romaaneita kohtaan.

Yksikään kuudesta haastateltavasta ei ollut kokenut seksuaalista häirintää vankilassa. Sanallista kiusaamista ja pilkkaamista oli esiintynyt kaikkien kuuden mielestä. Tätä oli esiintynyt enimmäkseen muiden vankien, mutta toisinaan myös henkilökunnan toimesta. Vanajan vankilassa ei koettu olevan henkilökunnan puolelta sanallista kiusaamista tai pilkkaamista. Hämeenlinnan vankilassa tällaista oli kokenut kaksi kolmesta haastatellusta romaninaisesta. Pilkkaaminen ja kiusaaminen ilmenivät haastateltavien mielestä esimerkiksi mustalaiseksi haukkumisella ja sillä, että puhuttiin kaikkien romanien varastavan. Viisi kuudesta haastateltavasta kuitenkin kertoi, etteivät jaksaneet välittää pilkkaamisesta ja haukkumisesta, sillä olivat sanojensa mukaan kokeneet sitä siviilissäkin muiden ihmisten toimesta lähes päivittäin.

H3: ”Yhestä korvasta sisään ja toisesta ulos, ei siitä jaksakaan enää välittää. Siihen on niinko niin tottunu jo.”

Haastateltavat romaninaisvangit kokivat vankilaympäristön turvalliseksi paikaksi. Kukaan kuudesta naisesta ei myöskään ollut kokenut vankilassa ollessaan väkivaltaa. Vanajalla haastateltu romaninaisvanki kuitenkin sanoi Hämeenlinnasta Vanajalle tultuaan huomanneensa eron kahden laitoksen välillä. Hän koki olonsa turvallisemmaksi Vanajalla, muttei ollut koskaan kokenut turvattomuutta henkilökunnan puolelta, vaan muiden vankien.

6.7.1 Lääkäriin pääsy

Haastatteluissa kysyttiin myös sitä, ovatko naiset päässeet tarvittaessa lääkäriin tarpeeksi nopeasti, ja olivatko Vanajan perheosastolla olevat naiset päässeet lapsensa kanssa tarvittaessa lääkäriin tarpeeksi nopeasti. Kummatkin perheosastolta haastatteluun suostuneet romaninaisvangit kokivat, että olivat tarvittaessa päässeet tarpeeksi nopeasti lääkäriin sekä omien että lastensa sairauksien vuoksi. Loput neljä haastateltavaa jakautuivat mielipiteineen kahtia: kaksi heistä sanoi päässeensä tarvittaessa tarpeeksi nopeasti lääkäriin, kaksi taas ei. Kukaan haastateltavista ei kuitenkaan ollut sitä mieltä, että lääkäriin pääsyn ongelmallisuudessa olisi ollut takana haastateltavien romanitausta, vaan lääkäriin pääsy oli kaikille vangeille hankalaa.

Haastateltavista vangeista neljällä oli lapsia. Yhden lapset olivat jo aikuisia, yhden lapsi oli kotona isänsä luona ja kaksi muuta vankia asuivat Vanajan perheosastolla pienten lastensa kanssa. Perheosastolla olevat sanoivat, että he eivät koe lastensa kärsivän vankilaolosuhteista tai siitä, että äiti on vankilassa. Kotona oleville lapsille äidin vankilassa olo koettiin kuitenkin ongelmana. Haastateltavista yhden aikuisilla lapsilla oli myös rikollista taustaa. Yksi vangeista ei halunnut tyärtään vankilatapaamisiin, koska ei pitänyt sitä hyvänä ympäristönä lapselle. Kukaan haastateltavista ei kokenut, että heidän lapsensa olisi joutunut kokemaan elämässään syrjintää romanitaustansa vuoksi.

6.7.2 Romanikulttuuri

Romanikulttuuri on romaneilla vahvasti sidoksissa arkeen. Romaneille tärkeitä kulttuuriin sidoksissa olevia tapoja ovat esimerkiksi vanhempien ihmisten kunnioittaminen, hygieniasäännöt sekä puhtaus, romanivaatteisiin pukeutuminen, häveliäisyys sekä väistämismorallisuuden noudattaminen. (Romano Missio 2016.)

Viisi kuudesta haastateltavasta oli sitä mieltä, että henkilökunta tietää romanikulttuurista ja siihen liittyvistä tavoista suhteellisen paljon.

H5: ”Kyl ne tietää aika paljonki, koska itehän me niille kerrotaan, et meidän kulttuuris on tapana tehdä näin ja näin. Et mun mielest vankilan henkilökunta on aika hyvin perillä justiin näistä väistämivelvollisuuksista ja näin.”

Neljä heistä kuitenkin koki myös, että vaikka henkilökunta oli tietoinen, he eivät näyttäneet sitä, tai heitä ei kiinnostanut. Yksi kuudesta oli sitä mieltä, että henkilökunta ei tiedä romanikulttuurista ”yhtään mitään”.

H6: ” No tietää aika paljon, mut et ei ne oikein välitä.”

H4: ”Kyl ne tietää, mut ei niit kiinnosta.”

Haastateltavilta kysyttiin myös, oltiinko heille halutessa järjestetty romanikielen ja -kulttuurin opetusta. Kaikki kuusi vastasivat, että ei oltu. Heistä neljä koki, että sellaiselle olisi ollut tarvetta ja kiinnostusta. Naiset olivat huolissaan siitä, miten romanikieli oli katoamassa nuorilta romaneilta, eikä moni enää osannut puhua romanikieltä. Haastateltavista kuudesta naisesta kolme osasi puhua sujuvasti romanikieltä, toiset kolme vain vähän. Erityisesti ne kolme haastateltavaa, jotka eivät kokeneet osaavansa romanikieltä hyvin, olisivat toivoneet saavansa oman kielensä opetusta vankilassa olon aikana. Myös kulttuurin opetuksesta oltiin kiinnostuneita, mutta sitäkään ei oltu kenenkään mielestä järjestetty heidän vankilassa olonsa aikana.

Kolme kuudesta haastateltavasta koki, että sai ylläpitää romanikulttuuria vankilassa, mutta kaikki kuusi olivat yhtä mieltä siitä, että kaikessa sitä ei saanut noudattaa. Eniten esille nousi se, ettei romaniametta saanut suljetussa vankilassa tapaamisiin, josta puhuivat kaikki haastateltavat lukuun ottamatta se yksi, joka ei ollut koskaan istunut tuomiotaan suljetussa vankilassa.

Haastateltavat kokivat vankilassa hankalaksi myös romanikulttuuriin kuuluvan vanhojen kunnioittamisen. Vanhojen kunnioitusta ei koettu saavan noudattaa kummassakaan vankilassa. Eniten haastatteluissa ongelmaksi nousivat saunavuorot ja suihkussa käynti vanhempien seurassa, tätä asiaa ei haastateltavien mukaan oltu yritetty useista romaninainvankien pyynnöistä huolimatta vankilassa järjestää. Haastateltavat toivoivat, että tilanne voitaisiin järjestää vankilassa niin, että vanhemmat ja nuoremmat romaninainvangit voisivat saada erilliset suihku- ja saunavuorot.

H6: ” No se että ku mä en pääse, et tääl on joka toinen päivä suihku, ja siihen on laskettu se että tiistaina on sauna, et kaikki menee saunaan. No eihä me voia kaikki mustalaiset mennä samaan aikaan sinne saunaan, nii mä en sit mee

sinne saunaan. Nii mä oon koittanu kysyä, et voiks mä sitte mennä suihkuun, ku mä en mee saunaan. Nii ei, ei voi, et saunapäivänä ei mennä suihkuun. Et mul tulee silloin kolme päivää käymättä suihkussa! Se on tosi sairasta olla kakskyt-kolme tuntia päivästä sellissä, missä ruokailet ja teet kaiken, ja oot sit vielä käymättä suihkussa.”

Yksi haastateltavista koki, että romanikulttuuria sai ylläpitää nykyään paremmin kuin aikaisemmillä tuomioilla, ja kiitos tästä kuului hänen mukaan Romano Mission romanityöntekijöille, jotka tekivät työtä Vanajan ja Hämeenlinnan vankiloissa.

H5: ” No siis, kiitos Tuulan(Blomerus), niin on. Et Tuula on kyl tehny paljon, ja Romano Missio. Että niinkö. Että.. Päällisin puolin kohdellaan hyvin mut et sit on näitä tämmösiä joitaki asioita, joihin just pitäis tarttua, et esimerkiks toi hamejuttu.”

Muut haastateltavat kokivat saavansa noudattaa romanikulttuuria vankilassa osittain, mutta esimerkiksi hygienia-asiat, yhteisöllisyys ja romanihameen käyttö tapaamisissa tuottivat ongelmia. Maininnan arvoinen asia on myös se, että Vanajan vankilan perheosastolla haastatellut romaninaisvangit olivat huomattavasti tyytyväisempi mahdollisuuksiinsa noudattaa romanikulttuuria, kuin ne vangit, jotka olivat asutettuina Vanajan vankilan muilla osastoilla. Itse huomasin perheosastolla käydessäni, että siellä oli kodinomainen tunnelma, ja se vaikutti - niin kuin pitääkin- hyvältä kasvuympäristöltä lapselle. Perheosastolla oli mielestäni erilainen, ja lämpimämpi tunnelma, kuin muualla vankilassa.

Selvästi eniten ongelmia koettiin olevan siinä, että Hämeenlinnan vankilassa ei saa pitää romaniametta tapaamisissa ja kirkkokäynneillä. Kaikki viisi haastateltavaa, jotka olivat suorittaneet vankeusrangaistusta suljetussa vankilassa, nostivat asian itse esille. Yksi heistä ei pukeudu itse romanihameeseen, mutta koki sen olevan niin monelle muulle romaninaiselle ongelma, että nosti aiheen esille. Ongelmana nähtiin se, että koska romaniametta ei saanut tapaamisiin, niitä jouduttiin usein perumaan. Kaikki neljä haastateltavaa, jotka pukeutuivat siviilissä romanihameisiin, olivat peruneet tapaamisiaan siksi, etteivät olleet saaneet romaniamettaan niihin. Syyksi he sanoivat häpeän ja sen, että eivät voineet mennä vanhempiensa silmien eteen alasti.

H3: ”Ja vielä pahempi se kö, tuolla kivalalossa, ku siel ei saa hametta päälle niinkö, vaik pitäs mennä tapaamisiin. Ni mehä jou’utaan niinkö jättää ne tapaamiset pois. Et emmää ottanu sinne niinkö mun vanhempia ja näin, et koska mä en saanu niinkö hametta päälle. Että niinkö, mä istun siellä ne kuukauet

ilman, että mää tapasin ketään omaisia. Vaan, koska mä en saa mun vaatteita päälle.”

Kysyttäessä haastateltavilta mahdollisia syitä siihen, ettei romanihameetta saanut pitää tapauksissa, kertoivat he, että henkilökunnan puolelta oltiin sanottu joidenkin romanivankien käytäntöön romanihameen pitämistä tapauksissa hyväkseen esimerkiksi salakuljettamalla kiellettyjä aineita tai tavaroita sen sisällä. Haastateltavat kuitenkin kokivat, että tällaisen toiminnan voisi estää tapaamisten valvonnalla.

H4: ”Mut se että mun mielestä se ois järkevä silleen et, et jos vanki haluaa saada vanhemmat esimerkiks tapaamisiin, ni oishan se hyvin kohtuullista että sen hetken ku se tapaaminen kestää, ni vartijahan on kuitenkin siinä, et valvoo kokoajan sitä tapaamista ja näkee, et siin ei oo mitään mahdollisuutta olla siihen tavattavaan missään kosketuksissa.”

Vanajalla romanihameen kanssa ei koettu olevan suuria ongelmia, sillä vangit saivat halutesaan pitää romanihameettaan yllään, lukuun ottamatta töissä ollessaan. Vanajalla haastatellut romaninaisvangit kuitenkin kokivat, että käyttäisivät romanihameettaan mielellään myös töitä tehdessään.

H3: ”Ja niinkö meiän täytyy niinkö kunnioittaa näitä asioita, et niinkö ne on niinkö meille perinteisiä tapoja. Mitä me joka päivä tuol tavallises elämässä nouatetaan ja kunnioitetaan, ni täällä näin ku me ollaan, ni me ei saa’ a niinkö esimerkiks töissä niinkö pitää hametta päällä. Et tuli tänne sitte pippi taikka pappi, ni mää jou’un niinkö olemaan ilman sitä hametta.”

Ainakin yksi romaninaisvangeista Vanajalla koki sen, että töissä ei saanut pitää romanihameetta, todella hankalaksi. Hän koki, että esimerkiksi vanhempien romaninaisten tullessa samaan paikkaan töihin, hän joutui häpeämään ollessaan heidän seurassa tavallisissa vaatteissaan. Tätä oltiin selitetty hänelle henkilökunnan puolelta sillä, että romanihameen käyttö työaikana saattoi olla työturvallisuusriski.

H3: ”Et mää istun mun työpaikalla, mää kävelen niinku tästä tuonne taloon, mä istun siellä penkillä neljä tuntia, ja kävelen sieltä pois. Et mun ympärillä ei ees oo mitään semmosta, mikä ois riski. Siin on niinkö pöytä, hamahelmet, pinsetit, ni ei siinä voi olla mittää työriskiä. Ja sitte mä aattelen niinkö näinki, et nää naiset jotka siivoo täällä, nii ne siivoo joka päivä ne vaatteet päällä kotona. Et ei niillä jää kiinni mihinkää, et ne elää sen hameen kanssa. Et ne tekee kaiken se päällä kotona.”

Tämän lisäksi kyseinen haastateltava oli hieman hämillään siitä, että esimerkiksi muslimit saivat vankilassa myös töissä ollessaan käyttää päähän kiedottavaa huivia, jonka haastateltava koki olevan kulttuuriin sidoksissa, mutta romaninaiset eivät saaneet käyttää töissä romanihameitaan.

H3: ”Ja sit mä niinkö tykkään, että seki on niinkö inhottavaa, että ku meil on kuitenkin meidän kulttuuri ja tää vaatetus, nii mää meinaan niinku että jos tääl on näitä semmosia, jotka pitää niitä huiveja ja niitä, tiäkkö niitä islaameja tai niitä? Ni kyllä ne saa kulkea niissä vaatteissaan, ko se on heidän kulttuuri.”

Yleisesti ottaen romanihameen käyttömahdollisuuksiin oltiin kuitenkin huomattavasti tyytyväisempiä Vanajalla, kuin Hämeenlinnassa. Haastateltavista neljä oli suorittanut vankeusrangaistustaan sekä Vanajalla että Hämeenlinnassa, ja kaikki heistä koki suurena etuna Vanajalle sen, että siellä sai käyttää romanihameita tapaamisissa ja esimerkiksi kauppakäynneillä. Haastateltavien joukosta löytyi myös ymmärrystä sille, että Vanajalla ei saanut pitää romanihameita töitä tehdessä.

H6: ”No siellä(Vanajalla) oli se, et ei saanu töitä tehdä se päällä, mut et sen nyt jotenki vielä ymmärtää, et se on kuitenkin vankila, et jotaki rajaa pitää olla.”

Kaikki haastateltavat romaninaiset kertoivat, että heiltä ei kysytty väistämivelvollisuudesta sijoitettaessa vankilaan. Yksi heistä sanoi ruvenneensa hoitamaan asiaa itsenäisesti. Tämän väitteen paikkansapitävyyttä ei kuitenkaan pystytä todentamaan, sillä vanki ei itse muistanut, keitä työntekijöitä oli prosessissa mukana. Romanikulttuurin asumissääntöjä, eli esimerkiksi sitä, että romanikulttuurin mukaan nuoremmat romanit eivät saaneet asua ylempänä, kuin vanhemmat romanit, ei pystytty haastateltavien mukaan vankilassa noudattamaan. Tämä nähtiin suurempana ongelmana Hämeenlinnan vankilassa.

H4: ” Ei ne niinkö, ne laittaa niille osastoille ku laittaa, et tääl voi olla silleen et vanhempi on kolmosella ja nuoremmat nelosella (nelonen ylempänä kuin kolmonen).”

Osastoille sijoittelussa nähtiin Hämeenlinnassa ongelmana myös se, että kun nuoria ja vanhoja romaninaisvankeja asutettiin samoille osastoille, joutuivat nuoremmat ”pakoilemaan” vanhempia romanivankeja, etteivät törmäisi heihin vankilavaatteissa. Tässä kuitenkin koettiin olevan eroja, sillä erään haastateltavan mukaan toisten vanhojen romaninaisten kanssa oli helpompi suorittaa vankeusrangaistusta, toisten taas ei. Haastateltava kertoi, että jotkut vanhemmat romaninaiset ymmärsivät, että vankilassa täytyy mennä vankilan säännöillä, mutta

kaikki eivät tätä ymmärtäneet, ja silloin nuoremmat romaninaiset ajettiin hankalaan tilanteeseen.

H4: ” Et se on tosi vaikeeta justiin et jos ollaan nelosella ja siel on vanhempii naisii samal osastolla nii tosi vaikeeta ku ei pääse vessaan ei pääse suihkuun, ja sit jotkut mustalaisnaiset ni ne on semmosia, nää vanhemmat naiset, et ne tietää et niiden pitäis niinko olla sellissään ja niille sanotaan et voittekste olla sellissänne sen aikaa, mut sit ne tahalteen pukkaa ittensä siihen vessan eteen.”

Hämeenlinnassa haastateltavien romaninaisvankien puolelta toivottiin jopa sitä, että vanhemmille ihmisille olisi vankilassa oma osasto, jotta nuoremmat romaninaiset saisivat suorittaa vankeusrangaistustaan rauhassa.

Romanit ovat tarkkoja hygieniasta, eivätkä esimerkiksi puhtaussyistä pese vauvan ja aikuisen vaatteita samassa pesukoneellisessa tai vessassa ja keittiössä käytettyjä rättejä yhdessä. He eivät myöskään laske ruokakassia lattialle tai tuolille.

Näitä kulttuurilähtöisiä hygieniasääntöjä koki pystyvänsä noudattamaan kaksi kuudesta romaninaisesta, kummatkin heistä olivat Vanajan perheosastolla. Yksi heistä sanoi joutuneensa käymään läpi hygieniasääntöjä muiden perheosastolla asuvien vankien kanssa. Kaksi kuudesta sanoi kärsivänsä puutteellisesta hygieniasääntöjen toteuttamisen mahdollisuudesta vankilassa paljon, kahdelle se oli melko suuri ongelma. Käytännössä tämä tarkoitti esimerkiksi, että suljetussa vankilassa ei saanut käyttää pesuaineita sellin pesuun eikä Vanajan vankilassa saanut ostaa vastaajan haluamia pesuaineita. Vanajalle ei myöskään saanut yhden vangin mukaan tuoda omia petivaatteita, mitä tämä ei ymmärtänyt. Sama vanki piti raskaana vankilan käytäntöä pestä kaikki ”luutut” eli rätit samassa pesukoneellisessa.

H3: ” Ja mä en niinkö sitäkään ymmärrä, et miten se voi olla mahdollista, että täällä avotalossa ei saa käyttää normaalipesuaineita, vaikka ne ostais omalla rahalla!”

Hämeenlinnan vankilan suljetulla osastolla olleet haastateltavat kokivat kärsivänsä saadessaan käydä suihkussa vain joka toinen päivä. Lisäksi he toivoivat lupaa pesuaineiden käyttöön sellien pesussa, ja mahdollisuutta pestä se useammin kuin kerran viikossa.

H6: ” Et kerran viikossa saa siivota sellin, et siin on kyllä niin paljon puutetta täällä”

H6: ”Joo. Ja kyllä nyt joka päivä pitää ihmisen saa’a käyä suihkussa jos haluaa, ja sitten se että eihän se oo vartijoilta pois jos ihminen siivoo sellinsä, ku se

sellä on kumminki kiinni silloin ku siivotetaan, et sais ees mennä hakee ne pesuaineet sitä varten, niin se ois hyvä”

Romaninainvankien teemahaastattelu ei alun perin sisältänyt hengellisyyttä käsitteleviä kysymyksiä, mutta teema nousi niin vahvasti esille kolmessa haastattelussa, että mielestäni oli paikallaan sisällyttää myös nämä tulokset opinnäytetyöhöni. Kysyttäessä haastateltavilta RISE:n yhdenvertaisuussuunnitelman painopisteistä ja kehittämistarpeista, nosti kolme heistä esille selvästi hengellisyyden ja sen paremmin huomioimisen. Nämä kaikki kolme haastateltavaa olivat Hämeenlinnan vankilassa. RISE:n yhdenvertaisuussuunnitelmassa on maininta uskontoon ja vakaumukseen liittyen: jokaisella on oltava uskonnon ja omantunnon vapaus, jota edistetään RISE:n yhdenvertaisuussuunnitelman toimenpiteissä esimerkiksi sillä, että vangeilla on oikeus pitää uskontoonsa liittyvää kirjallisuutta hallussaan (Rikosseuraamuslaitos 2015, 18-19). Yksi haastateltavista romanivangeista kuitenkin koki, ettei tämä toimenpide ei ollut suljetulla osastolla toteutunut.

H6: ”Et mä oon uskossa. Ja mä en saa Raamattua tonne. Mä en saa mitään mun tavaroita”

O: ”Ootsä pyytäny Raamattua tonne (suljetulle osastolle)?”

H6: ”Siis joo, mul on Raamattu tuolla(narikassa, jossa säilytetään vankien tavaroita vankeustuomion ajan), mut mä en saa hakee mitään mun tavaroita tänne.”

Myös kolme muuta haastateltavaa koki hengellisyyden ja uskon kantavana voimana vankilassa, ja olisivat kaivanneet itselleen sopivaa hengellistä toimintaa vankilaan. Vanajan vankilassa järjestettävään hengelliseen toimintaan oltiin tyytyväisiä, mutta Hämeenlinnan vankilassa kaksi haastateltavaa kolmesta koki parantamisen varaa. Yksi vastaajista myös kertoi, että vartija oli keskeyttänyt hengellisen herätyskokouksen siksi, että joku muista vangeista oli käynyt valittamassa herätyskokouksesta kuuluvasta melusta. Tämän jälkeen näitä herätyskokouksia ei ollut enää järjestetty. Vastausten perusteella romaninainvangit kokivat, ettei valtaväestöön kuuluva välttämättä ymmärrä romanien hengellisyyden tarvetta, sillä uskonto ja vakaumus eivät ole suomalaisessa kulttuurissa yhtä esillä, kuin romanikulttuurissa.

H4: ” No se ei, sitä ei täällä välttämättä koeta hyvin, et nää (henkilökunta) ei koe sitä todennäköisesti hyvin tarpeelliseksi, koska niillä itellään ei välttämättä oo niin suurta merkitystä, et onko hengellinen vai ei. Ku mustalaisille se on nii eri juttu, se Jeesus Kristus.”-

Haastateltavat kaipasivat lisää hengellistä toimintaa, ja toivoivat romanitaustaista henkilöä pitämään hengellisiä tilaisuuksia heille vankilaan. Haastateltavat kokivat, että tällä olisi rikollisuudesta irtautumisen kannalta merkittävää hyötyä. Sekä vankeuden täytäntöönpanoa koskevissa periaatteissa, että perustuslain perusoikeuksissa käsitellään näitä teemoja. Vankeuden täytäntöönpanoa koskevissa periaatteissa vankeusajan haittojen vähentämiseen pyritään esimerkiksi antamalla vangille hänen tarvitsemaansa sielunhoitoa (ks. edellä s.19), ja perustuslaissa on perusoikeuksissa maininta uskonnon ja omantunnon vapaudesta (ks. s. 12). Jos kaikki kolme suljetussa vankilassa haastateltua romaninainvankia kaipasivat erityisesti romaneille sopivaa hengellistä toimintaa lisää, olisiko mahdollista, jopa lakiin nojaten, sellaista järjestää? Nyt romaninainvangit eivät saaneet kaipaamaansa sielunhoitoa tarpeeksi tai oikealla tavalla, eivätkä kokeneet voivaansa harjoittaa uskonnon vapautta vankilassa ollessaan. Herätyskokouksen keskeyttäminen ainoastaan melun vuoksi sotii mielestäni myös hallinnon suhteellisuusperiaatetta vastaan (ks. s. 17) - jos näin on tapahtunut.

6.7.3 Rasismi ja romaninainvankien turvallisuus vankilassa

Haastateltavista kaikki kokivat, että vankilassa on jonkinasteista rasismia romanivankeja kohtaan. Kaksi kuudesta havaitsi rasismia yleisellä tasolla, neljällä oli siitä omakohtaista kokemusta. Rasismia koettiin sekä henkilökunnan että muiden vankien taholta. Pääpiirteittäin kaikki haastatellut vangit olivat tyytyväisiä henkilökuntaan sekä Vanajalla että Hämeenlinnassa, mutta tiesivät muutamia vartijoita, jotka olivat rasistisia. Tämä ilmeni esimerkiksi sillä, että romanivangit kertoivat haastatteluissa, että heistä kolme oli todistanut vierestä tilannetta, jossa romanivangin koevapaus keskeytyi rikkeen vuoksi, eikä tämä saanut uutta mahdollisuutta, vaan koevapaus keskeytettiin. Valtaväestöön kuuluvan ollessa samassa tilanteessa, hänelle annettiin haastateltavien mielestä useammin uusi mahdollisuus. Hämeenlinnassa kahden vangin mielestä romaneita kohdeltiin tasa-arvoisesti lukuun ottamatta sanallista nimittelyä.

H3: ” No joskus, joskus joo (ollut rasismia romaneita kohtaan). Mut ei mitään suurempaa. et en ota sitä itteeni jos joku sanoo jotain, et esimerkiks mustalaissana, mut et kylhän sitä iteki käyttää enemmi mustalaissanaa, ni emmä sillee, jaksä välittää.”

Haastateltavien vankien mielestä rasismiin ei Vanajan eikä Hämeenlinnan vankiloissa puuttutu. Heidän reaktionsa henkilökunnalta kohtaamaansa rasismiin vaihtelivat. Yksi karttoi virkailijoita, kolme puolustautui hyökkäyksellä. Kaksi ei vastannut kysymykseen.

Kaikki haastateltavat olivat valmiita puuttumaan havaitsemaansa toisiin kohdistuvaan epäasianmukaiseen kohteluun, mutta yhden mielestä joissakin tapauksissa tämä voisi jäädä tekemättä siitä koituvien mahdollisten ongelmien vuoksi.

Vankilan ratkaisukeinoiksi tällaisiin tilanteisiin vangit sanoivat, ettei niitä ole. Kaksi kuudesta koki, että henkilökunta rankaisi vankia, jos epäasianmukaisesta kohtelusta puhuttaisiin ääneen, esimerkiksi raportilla tai laittamalla suljetulle osastolle.

H3: ”Oon mä meinannu monta kertaa tehdä noit tommosii valituksia, mut emmä oo sitte, ku mä oon niin paljon kuullu sit siitä et miten henkilökunta käyttäytyy täällä sit sen jälkeen. Et sen jälkeen tulee justin se, et oot vaan suljetulla, ja mikään ei toimi.”

Nämä kaksi haastateltavaa, jotka kokivat, että vankia rangaistaan, jos hän tekee valituksen tai puuttuu tilanteeseen, eivät olleet itse joutuneet valituksen vuoksi suljetulle osastolle. Toinen heistä kertoi kuitenkin joutuneensa vartijan toimesta johtajan puhutteluun kysytyään vartijalta epätasa-arvoisesta kohtelustaan.

H3: ”Sit mä kysyin siltä, et ja mä oon nyt se mustalainen, ja hää on nyt se suomalainen, nii mikä on se eroavaisuus? Et miks hää saa tehdä semmosta, mitä multa sit kielletään. Et mun mielest se oli vähän rasistista.”

6.8 Romanityöntekijän merkitys

Romano Mission palveluohjaajat Tuula Blomerus ja Katriina Roth käyvät säännöllisesti Vanajan ja Hämeenlinnan vankiloissa antamassa romaninainisvangeille keskusteluapua, käytännön apua ja pitämässä, Voiva-ryhmiä, joissa käydään läpi elämän eri osa-alueita romanikulttuurista käsin. Romano Missio on tehnyt vankilatyötä Vanajalla ja Hämeenlinnassa nyt noin kuusi vuotta. Kaikki kuusi haastateltavaa romaninaista koki Romano Mission romanityöntekijöiltä saatavan tuen ja avun tärkeäksi. He kokivat kaikki myös Voiva-ryhmät tarpeellisiksi, jo monet painottivat siinä koettua yhteisöllisyyden tunnetta ja sen tärkeyttä. Haastateltavista moni koki, että romanityöntekijät toimivat puuttuvana siltana suomalaisen ja romanien kulttuurin välillä. He kokivat, että jos henkilökunta ei joissakin tilanteissa ymmärtänyt heitä, pystyivät Romano Mission palveluohjaajat selittämään asian työntekijälle niin, että tämä ymmärsi sen.

H1: ”Ja just sen takia et jos on jotain erimielisyyksiä että sua ei ymmärretä, nii sit just et ne (romanityöntekijät) tulee kertomaa et tää asia on näin ja niinkö. Ja sitte muutenki se tuki ja apu mitä heillä on, et kyl se on mittaamattoman arvokasta. Et mä en varmaan ees ois täällä (Vanajan vankilassa) ilman Tuulaa ja Katii.”

H2: ” Ihan niinkö sitä, että jos mul on ollu justin eka ongelmatilanteita, ni he (romanityöntekijät) ovat kertoneet että näin meillä toimitaan et tää on iha

normaalikäytäntö meillä. Ni sitte ne (työntekijät) usko sen paremmin...Et se ei aina riitä et mä itse sanon.”

Kun kysyttiin, miten Romano Missio voisi kehittää työtään vankilassa, neljä kuudesta sanoi, että he voisivat olla vankilassa enemmän. Neljä vankia kuudesta kaipasi myös romanikulttuurin yhteisöllisyyttä ja sen vahvistamista vankilassa.

H4: ” Iso merkitys, onhan se kiva nähdä omaa heimoo, ja saaha jutella niinku mustalaisten kans, et silloin pystytään kaikki, jotka tääl talos ollaan, nii näkee samaan aikaan. Ku niit ei nää, ku ollaan eri osastoilla. Et onhan se kiva, mut sitä et sais olla vähän enempi näitä. Et ne kävis useemmin.”

Kun haastateltavista romaninainisvangeilta kysyttiin, miten Romano Missio voisi kehittää toimintaansa vankiloissa, oli neljä kuudesta vangista sitä mieltä, että he voisivat tulla pitämään Voiva-ryhmiä useammin vankilaan. Tämän lisäksi toivottiin esimerkiksi perheleirin järjestämistä, joka olisi vain romaninainisvangeille. Myös hengellisyyden vahvistusta kaivattiin Romano Mission romanityöntekijöiltä lisää.

H4: ”Et pitäis olla Raamattupiiri jossa ois mustalainen pitämän sitä ja kokouksia. Et se ois kiva et tulis vankilaan mustalaiset pitää kokouksia.”

H6: ”No ehkä noit tapaamisia vois olla enemmän. Tai sit sellasia, et jos vaikka kerran viikossa ois tää, et vois ees vaik viikonloppuisin tai joskus olla semmonen, et nähtäis pelkät mustalaisvangit erikseen. Et ne järjestäis sellasen. Et ei siin tarvis olla välttämättä Tuulan ja Katin mukana, et ne vois vaik jättää meille jonkun tehtävän, mitä sit tehä. Et sitä omaa heimoo sais nähä useemmin, ku se on meille tärkeetä.”

6.9 RISE:n yhdenvertaisuussuunnitelman painopisteet ja kehitysehdotukset

RISE:n yhdenvertaisuussuunnitelmasta löytyivistä romaninainisvankeja koskevista kohdista tärkeimmäksi painopistealueeksi nousi esiin selkeästi romanihameen pitäminen tapaamisissa myös suljetussa vankilassa. Tämä aihe tuli esille kaikkien viiden romaninainisen haastattelussa, jotka olivat olleet suljetussa vankilassa, tai olivat siellä parhailaan. Heistä jokainen toi asian itse esille, ennen kun ehdin kysyä siihen liittyviä haastattelukysymyksistä.

H3: ”No ensinnäki kivitalon puolella et saa sinne tapaamisiin ne hameet, et se on niinkö tosissaan tärke juttu. Ja niinko tää romanikulttuurin vahvistaminen ja ylläpitäminen, et se on niinko tärkeetä.”

Romanihameen lisäksi tärkeäksi koettiin väistämivelvollisuuden huomiointi.

H4: ”Et toi romanihameen pitäminen tapaamisissa ja kirkkokäynneillä, sukulaisuhteiden ylläpito. Ja sitte toi, sijottaminen vankilaan ja väistämivelvollisuus on tärkeä.”

Monet naiset kokivat kärsivänsä siitä, etteivät saaneet ylläpitää romanikulttuuria tarpeeksi vankilassa ollessaan. He olisivat myös halunneet mahdollisuuden viettää toisten romanien kanssa enemmän aikaa. Tätä mieltä oli viisi haastateltavista romaninaisvangeista.

H3: ”Ja et jos täällä haluaa niinko neljä asua samassa solussa niinkö, romania ni, ja ne niinkö tykkää kaikki neljä, et se on niinkö oookoo, että ne ei laittais siihen niitä estoja. Ku oma heimo on kuitenkin aina oma heimo.”

Haastateltavat myös toivoivat, että vankilassa ymmärrettäisiin sukulaissuhteiden ylläpidon tärkeys romaneille, ja heille järjestettäisiin enemmän mahdollisuuksia tavata läheisiään. Toive romanihameen käyttömahdollisuudesta korostui erityisesti Hämeenlinnassa haastateltujen romaninaisten vastauksissa, sillä Vanajan vankilassa haastatellut naiset kokivat saavansa tavata läheisiään ja pitää heihin yhteyttä hyvin.

Kun haastateltavilta romaninaisvangeilta kysyttiin suunnitelman kehittämistarpeita, nostivat he edellä mainittujen asioiden lisäksi esiin esimerkiksi vastauksissakin selkeästi ilmaistut romanien hygieniasääntöjen ja -tapojen huomioimisen.

H3: ”Et justiin noi hygieniasäännöt, et niitä sais ylläpitää, ku niist oikeesti niinko kärsii.”

H4: ”Noh... Jos hygieniasta puhutaan, nii saunavuorot on sellasia, et niit vois olla vähän useemmin. Ja se et vanhemmat pääsis käyttää ihan oman saunavuoronsa, ettei tarvis tehdä niin et mennään kaikki tonne alas, ja sit siellä ootelaa, et nuoret istuu eka eteisessä, ku vanhat käy saunassa. Et siinä joutuu niinku olla vaatteet visusti päällä, ootella ja tukehtua kuumuuteen, et niille vanhemmille sais olla kokonaan oma osasto tai sit ees oma saunavuoro.”

Sellaiseksi kehittämisehdotukseksi, jota RISE:n yhdenvertaisuussuunnitelmassa ei ollut, ja jota itse en ollut haastattelukysymyksissäni huomionut, nousi romanihameen säilyttäminen suljetussa vankilassa. Tärkeäksi kehittämisehdotukseksi tämän koki neljä kuudesta haastateltavasta.

H4: ” No se hame säilytetään todella huonosti, ryntättynä matkalaukkuun. Ja siinä menee poimet, kokonaan irtoilee ja laatat irtoilee ja sit se hame kuluu siinä.”

6.10 Vanajan henkilökunnan ryhmähaastattelu

Vanajan henkilökunnalle järjestettyyn ryhmähaastatteluun osallistui kolme työntekijää, joista jokainen edusti eri työtehtävää. Ryhmähaastattelu kesti noin tunnin, ja siinä käytiin läpi romaninaisvankien vastauksissa esille nousseita teemoja ja kysymyksiä, joita olivat tasa-arvo, rasismi, romanityöntekijän merkitys ja romanikulttuuri. Henkilökunnalle annettiin ryhmähaastattelutilanteessa myös mahdollisuus keskustella teemoista avoimesti keskenään.

Vanajan työntekijöiden mielestä kaikkia vankeja kohdellaan vankilassa samanarvoisesti. Työntekijät kuitenkin kokivat, että romanien huomioiminen heidän itsensä toivomallaan tavalla oli välillä hankalaa, sillä romanikulttuurissa on niin paljon eri tapoja ja sääntöjä, joiden mukaan romanit haluaisivat vankilassa toimia.

HK1: ”No kyllä mun mielestä toteutuu, että toki se on niin että näillä romaaneille on hirveesti tällasia tar- no voiks niitä tarpeiks sanoa? Mut et niinku siihen omaan kulttuuriin liittyviä juttuja. Niin se että pystyykö niitä kaikkia toteuttamaan nii se on eri asia, mut kyl mä ainakin nään että se normaali arki pyörii sillain että kaikki on ihan samalla viivalla.”

Työntekijöiden mielestä henkilökunta kohtelee vankeja tasa-arvoisesti, ja vangitkin päällisin puolin työntekijöitä tasapuolisesti. He olivat myös yksimielisiä siitä, että vangit eivät kohtele toisiaan tasa-arvoisesti, vaan eriarvoinen kohtelu on romanien ja muiden vankien kesken lemminpuolista.

HK1: ”Ja monesti ne on semmosia et ne sanoo vast sitte ku ne lähtee, et ne ei viittii ennen sitä sanoo. Vaan sit ku on niinku tääkin yks joka lähti, nii sanoi et ku asu tämmöses solussa, mis oli kolme ihmistä ja siel oli kaks romaninaista hänen lisäksi, niin se sano että ne oli aivan karkeit suustansa, et ne kauheesti puhu ihan alatyylisiä juttuja ja käskytti häntä ja piti kaupasta tuoda sitä ja tota ja piti viedä pulloja. Et just se et sitte he näyttäyty tässä meillä tosi niinkun asiallisina ja tämmösinä. Ja tietysti, sehän on vaan vangin sana, mut et en epäile kyllä yhtään, etteikö olis totta se mitä hän puhu.”

Vanajan vankilan henkilökunta piti eriarvoisen tai syrjivän kohtelun ensisijaisena ratkaisukeinona puhumista. Vasta sen jälkeen siirryttäisiin tarvittaessa jatkotoimenpiteisiin.

HK1: ” Noh... Hmm.. Tietenki puhumalla. Et sehän nyt on se ensimmäinen et ne asiat otetaan esille ja siitähän se sitte lähtee et mikäli se ei auta nii sit on pakko ruveta isompiin toimenpiteisiin. Et joko ruvetaan siirtämään kokonaan pois tai... Et noi on tietysti aina hankalii juttuja jos ei niitä henkilökunta kuule, et siin on aika ohuet langat on tehdä mitään, et siirtää jotain pois sen takia, koska senhän voi joku tehdä myös kiusallaanki.”

Romanikulttuuria ja henkilökunnan tuntemusta romanikulttuurista kartoitettiin ryhmähaastattelussa muun muassa kysymällä, miten hyvin vastaajat kokivat romaninainvankien saavan noudattavan kulttuurille ominaisia piirteitä. Romanikulttuuriin liittyvistä tavoista ja säännöistä käsiteltiin pukeutumista, väistämisvelvollisuutta, hygieniasääntöjä, hengellisyyttä ja romani-kielen ja -kulttuurin ylläpitämistä vankilassa

Haastatellut työntekijät kokivat kaikki tietävänsä romanikulttuurista riittävästi. Myös romaninainvangit olivat haastatteluissaan sitä mieltä, että henkilökunta on hyvin perillä romanikulttuurista ja siihen liittyvistä tavoista. Tosin vangit myös kokivat, että henkilökunta ei tietämyksestään huolimatta aina toiminut kulttuurin mukaan, vaan vaikka he tiesivät, ”heitä ei kiinnostaa”. He kokivat, että työssä oli väkisinkin oppinut kulttuurista yhtä ja toista. He myös sa-noivat, että on paljon myös romanista itsestään kiinni, miten tulkitsee kulttuuriin liittyvät asiat ja kuinka tarkasti niitä noudattaa. Vartijana työskentelevä työntekijä kertoi seuraavan esimerkin:

HK1: ”Ja se on hirveesti kiinni siitä ihmisestäkin, et miten ne itte tulkitsee niitä asioita et... Joskus oli semmonen että, se siivos tota henkilökunnan pukuhuonetta, ja minä menin avaamaan oven sille, et se oli sillain et niit oli kaks siivoojaa, et ne oli kaksistaan siinä, et toinen oli valtaväestöön kuuluva. Nii sit ku tää lähti tää toinen siivooja hakemaan jotain tavaraa ja me jäätiin tän romaninainvanguin kaa sinne kaksistaan sinne pukuhuoneeseen, niin se yhtäkkiä lähti kauheeta vauhtia pois sieltä huoneesta, ja mä olin ihan että mikä sille tuli. Sit se toinen tuli sinne takasin ja sanoi, et ei se saa olla vieraan miehen kanssa samassa huoneessa kahestaan. et tämmösiäkin niinku.”

Työntekijä painotti sitä, että kaikki romanit eivät itsekään noudata romanikulttuuria sanan tarkasti, vaan jotkut voivat joustaa tietyissä asioissa. Jotkut taas, kuten edellä mainittu esimerkki, olivat hyvinkin tarkkoja sen suhteen, että kulttuurin sanelemissa raameissa pysyttiin vankilasakin olon aikana. Romanikulttuuria koettiin vankilan henkilökunnan puolelta pystyttävän huomioimaan Vanajalla suhteellisen hyvin. Kun heiltä kysyttiin, missä meni raja, ettei kulttuurisidonnaisia piirteitä voitu enää vankilassa noudattaa ja hyväksyä, yksi heistä vastasi seuraavasti:

HK2: ”No tavallaan et päiväjärjestys ja turvallisuus ku säilyy ja on kaikille samanlainen, nii silloin siinä suhteessa se on ookoo.”

Kaikki Vanajan työntekijät tiesivät, mitä romanien väistämismisvelvollisuus tarkoittaa. He kävivät ryhmähaastattelussa seuraavan keskustelun keskenään:

HK1: ”No ohan niitä huomioitu mun mielestä jollain tavalla mutta.. Mutta tota et se et, ei me voida mun mielestä alkaa järjestelee täällä tätä firmaa uudesta sen takia, et jotkut ei voi täällä olla keskenään. Et sit ei vaan voi tulla, mun mielestä. Et onhan niitä ollu, ja on niit järjestettykin et on tehty jo vähän melkein erilaista ohjelmaa. Et oli vähän aikaa niin et toinen asu perheosastolla ja toinen täällä, niin niidenhän kaa sovittiin et näihin kellonaikoihin te ette tuu tänne, mut se oli silloin lyhyt tuomio, että.”

HK2: ”Ja kyllähän sitä on kans silleen et, siinäkin Tuula(Blomerus) on ollu apuna, et on kysytty häneltä et onks tästä nyt todellisesta väistämismisvelvollisuudesta kysymys, ja sit Tuula on auttanu niiden asioiden selvittelyssä. Ja sit justiin se, et meillä on otettu huomioon, et yks lähtee meiltä pois, ennen ku tulee suljetusta talosta sitte se toinen. Et sijotteluun on ilmoitettu, että nyt ei voi tulla. Ja siinäki ku oli tää yks nii siinä oli tosi, tosissaan et kellonajat ja kaikki todella tarkkaan. Mut et seki oli erikoisjärjestely ja oli lyhyt. Et eihän niitä voi vuosia, tai pitkiä pitkiä aikoja-”

HK1: ”Ei missään nimessä. Ja sitte se että meiltä edellytetään kaikilta, sanotaan niinku tältä niin sanotulta valtaväestöltä, että kaikkien kanssa on tultava toimeen. Ni, ei me voida sit yhtäkkiä heiän juttuja niinku pelkästään vaatimaan että heiän ei tarvii tulla toimeen keskenään. Ja ruveta järjestelee kauheit erikoisjärjestelyjä sen takia. Et sit pitää vaihtaa vankilaa, tai jotain muuta keksiä mun mielestä.”

HK2: ”Ja sit joskus on törmänny siihen et naiset sanoo ite, et ei häntä niinku se, että täällä on jonkun toisen suvun tai perheen nainen täällä samaan aikaan, nii ei se hänelle, et hän voi kyllä olla, ja se sopii sille toiselleki, mut se tulee se paine sielt siviilistä. Et sielt joku mummo tai serkku tai äiti sanoo, et sä et oo samassa talossa. Ja se aiheuttaa sit semmosta painetta itse sille naisvangille, et se miettii et mitä sen pitäis nyt tässä tilanteessa tehdä, tai muuta. Et se ei oo aina niinkään, et se ois meillä näkyvissä, vaan et se on ulkopuolelta tulevaa.”

HK1: ”Ja kylhän niitä on ollu joitaki, mut neki on ollu semmosia et ne on vähän täällä sit unohtunu, että.. Et ne on kuitenkin pystyny olee. et ei ne nyt ihan ylimpiä ystäviä oo tos pihalla ollu mut et on kumminki menny ihan et.. On yritetty ainaki puhua et ne mitä täällä tapahtuu nii jäis tänne. Et tehkää tuol ulkopuolella sit niinku halutte.”

HK2: ”Enemmän se vaikuttaa niinku siihen mun mielestä et mitä käytännössä näkee, nii sit ku ne lähtee täältä pois ja lähetään ettii asuntoo, tai lähetään mieltii et mihin vapautuu, nii siin tulee sit se et mul on tää yks paikkakunta johon mä voin mennä vaan yhteen työalueeseen tai jotain, et siinä se tulee niinku selkeimmin näkyviin mun mielestä. Et voiks hän lähtee nyt muuttaa sinne tai tänne. ”

Työntekijät siis kokivat, että väistämismisvelvollisuus huomioitiin tarvittaessa, mutta he kuitenkin muistuttivat, että koko vankilaa ei voida ruveta järjestelemään uusiksi vain sen takia, että kaksi ihmistä ei voi olla toistensa kanssa. Kysyin myös Tuula Blomeruksen mielipidettä väistämismisvelvollisuuden huomiointiin vankiloissa, johon hän vastasi näin:

TB: ” Jos tiedossa etukäteen väistäminen ja asiakas pyytää apua tms niin jos mahdollisuuksien rajoissa niin huomioidaan. Ei ole henkilökunnan tehtävä niitä edes kysyä, asiakkaan itse pitää, mielellään etukäteen ottaa asia esille. Tämä Vanajalla. HäVi (Hämeenlinnan vankila) on sanonut ettei ota huomioon, mutta jos kuulee niin toimii.. ”

Blomeruksen mukaan väistämismisvelvollisuus huomioidaan mahdollisuuksien rajoissa, mutta hän painottaa, että väistämismisvelvollisuuden selvittäminen ei kuulu vankilan henkilökunnan työtehtäviin vaan vangin on itse tuotava asia esille. Kuitenkin Blomerus mainitsi myös, että Hämeenlinnan vankilasta oltiin kerrottu, ettei väistämismisvelvollisuutta oteta huomioon, vaikka sen työntekijöiden kyselyssä kerrottiin, että siihen joko reagoidaan aina tai huomioidaan mahdollisuuksien rajoissa.

Vaikka romanihameen käyttäminen onnistuu Vanajan vankilassa hyvin, kaksi vankia kolmesta koki ongelmaksi sen, että työaikana sen käyttö oli kielletty turvallisuusriskin vuoksi. Siivilissä ollessaan he pitivät romanihameita kaiken aikaa, niin siivotessaan, pihaa haravoidessaan kuin ruokaa laittaessaankin. Henkilökunnan mielestä romanihame on todellinen mahdollinen turvallisuusriski työtä tehdessä.

HK1: ”No sanotaan nyt vaikka näin että pihatöihin ku laittaa nii kyl se aika hurjalta näyttää kun se vetäis tuolla trimmerin kanssa ja se ois ihan täynnä ruohoo ja, kyllähän se sotkeutuu kun se on iso hame niin se sotkeutuu. Et tuolla voidaan tehdä jotain puutöitä ja jotkut tekee, tai monet tekee niinku sirkkeleillä, niin eihän sitä voi sit taas mun mielestä ruveta erittelee niin et nyt ku sä teet tätä niin ota se siksi aikaa pois, sit voit ton homman ajaks laittaa sen päälle, mut sit ku teet tota nii sit otat sen taas pois. Nii eihän siin oo mitään järkee. Ja... sekin et suojavaatetusta täytyy käyttää, mikä tulee sit jo ihan työturvallisuuslaista.”

Työntekijät ymmärsivät kyllä sen, että romanihame ei välttämättä esimerkiksi ompelimossa olisi turvallisuusriski, mutta pihatöissä mahdollisuus työtaturmaan oli todennäköisempi. Työntekijät muistuttivat, että romanihameeseen kuuluu usein myös korkokengät, jotka usein ovat myös piikkikorkoiset. Tämä lisäsi heidän mukaansa turvallisuusriski on mahdollinen esimerkiksi sirkkeliä käyttäessä. Työntekijät painottivat sitä, että koska romanihame ei käy työvaatteesta kaikessa vankilan työtoiminnassa, ei sitä voi suoda muutamalle romaninaiselle, vaan kaikille pitää olla samat säännöt.

HK3: ”Ja tää on just sit semmonen selkee sääntö, et eikä silleen et tuolla voi käyttää mut täällä ei, et sitä ei voi sit laittaa semmoseks säätämiseks, et jos on sit poikkeuksia ja poikkeuksia.”

Romaninaisvankien haastatteluissa aiheutti närää se, että esimerkiksi islaminuskoiset naisvankit saivat heidän mukaansa pitää kulttuurilleen ominaisia päähuiveja myös työaikana, mutta he eivät itse saaneet pitää yllä romanihametta. Tätäkin työntekijät selittivät työturvallisuudella.

HK1: ”Kyl se on pääasiassa se turvallisuuskysymys. Et mä en nyt nää hirveesti eroo siinä, et jos sul on huivi tai pipo päässä, niin sehän ei vaikuta. Et tietysti riippuu työtehtävästäkin, et ei meillä keittiössä varmasti saa kukaan huivi päässä mennä töihin, et sit laitetaan ne keittiön vaatteet.”

Työntekijöistä yksi myös muistutti, että romanihame ja musliminaisten huivit eivät ole suoraan naisesti verrannollisia toisiinsa, sillä hänen mielestään musliminaisten pukeutuminen ei ollut kulttuuriin sidonnaista, vaan liittyi enemmänkin uskoon toisin kuin romaneilla.

Vanajalla haastateltavista romaninaisvangeista yksi kolmesta koki, ettei saanut noudattaa romanikulttuuria haluamallaan tavalla vankilassa. Muut kaksi kokivat, että saivat noudattaa romanikulttuuria myös vankilassa ollessaan. Vanajan henkilökunnan ryhmähaastattelussa myös

työntekijät olivat sitä mieltä, että Vanajalla romanikulttuuria saa noudattaa vankilaolosuhteisiin nähden hyvin.

HK1: ”No kyllä mun mielestä ainakin, tosi hyvinkin kyllä. Et on järjestetty niitä kielikursseja ja se että meil on kuitenkin tällöinen työntekijä joka tuntee sen heidän kulttuurinsa ja kaiken muun siinä. Et emmä kyllä luule et näillä resursseilla sitä paljon paremmin pystyy enää hoitamaan.”

Haastateltavat romaninaiset olivat kaikki sitä mieltä, etteivät he olleet saaneet romanikielen opetusta vankilassa ollessaan. Työntekijät kuitenkin kertoivat, että opetusta oltiin järjestetty ”muutamia vuosia” sitten. Sitä ei ollut kuitenkaan ollut haastateltavien romaninaisten tuomioden aikana. Henkilökunta myös sanoi, että vankilan kirjastosta löytyy romanikirjallisuutta, ja vankilaan tulee sekä Romano Mission tuomana, että vankilan tilaamana, Romano Boodos-lehti.

Vanajan vankilan työntekijät kokivat, että vangit saivat noudattaa kulttuurilleen ominaisia hygieniatapoja siinä määrin, kuin se vankilassa oli mahdollista. Romaninaiset nostivat haastattelussa esille hengellisyyden ja sen, miten toivoisivat sitä tuettavan vankilasta käsin. Vanajalla haastateltavista romaninaisista kaikki kolme kokivat olevansa uskossa. Myös Hämeenlinnan vankilassa haastatellut naiset olivat yhtä lukuun ottamatta vahvassa uskossa. Vanajan työntekijöille romaninaisvankien hengellisyys ei näyttäytynyt ainakaan työtoiminnassa.

HK3: ”No ompelimossa se ei näy mitenkään.”

Esimerkiksi koevapauden valmistelussa hengellisyys kuitenkin näyttäytyi työntekijöiden mielestä eri tavalla, kuin valtaväestöön kuuluvien koevapautta suunnitellessa.

HK1: ”Parhaiten tulee ehkä esille se että ku lähetään toimintavelvotetta koevapaudelle laittaa nii useampi sanoo sinne sen et sunnuntaille tulee se seurakunnassa käynti tai kirkon menot, tai keskiviikkoilta. Et jostain syystä se on aina se keskiviikkoilta (nauraa) ja sunnuntai. Ett siellä se tulee oikeestaan ihan konkreettisesti et se kirjataan johonkin, et he sanoo et he halua et se klo 16-18 on varattu siihen, et he on kotikirkossa.”

Henkilökunnan vastauksissa näkyi myös, että joidenkin romaninaisvankien kohdalla hengellisyys oli toisinaan hieman tekopyhää.

HK1: ”Jos nyt ihan suoraan sanotaan, niin siin on aika paljon semmosta tekopyhyttä. Että se on opittu asia lapsesta, et vanhemmat on opettanu et tää kuulu tähän, mut sit harva on oikeesti yhtään uskonnollinen. Et tekee niit tietty juttuja, mitkä kuulu siihen uskonnollisuuteen, mut sit sul ei oo niinku oikeesti mitään semmosta uskonnollisuutta itte. Et sä oot vaan niiden tiettyjen asioiden mitkä sulle on ehkä opetettu kodista tullu nää, et pitää tehdä sitä ja käydä kirkossa ja tehdä tämmöstä, mut et sitte kuitenkaa itte usko siihen. Et mun mielest semmonen ku näkyy aika paljonki.”

HK2: ”Et joskus puheesta saa sen, et vaikka ajatusten ja tällasten oikeutusten kautta jos jotain jututtaa vähän, nii on semmonen hengellinen elämän mihin uskotaan. Mut sit ku lähetään tekee esimerkiks petoksia, nii sit se petosten tekijä on vähän niinku eri ihminen. Et käytännössä mä voin olla se uskonnollinen ihminen joka käy sunnuntaisin kirkossa, mut sit maanantaina mä voin viedä petoksella sen jonkun asian.”

Ryhmähaastatteluun osallistuneet työntekijät ymmärsivät kyllä sen, miten arka ja tärkeä asia hengellisyys ja uskonnollisuus uskovaiselle on. He kuitenkin myös muistuttivat, että jos omien sanojensa mukaan Jumalan avulla pois rikolliselta polulta päässyt vanki palaa kahden kuukauden päästä takaisin vankilaan on ymmärrettävää, että hengellisyyteen suhtaudutaan epäroivästi, ja se koetaan tekopyhänä.

HK2: ”Et se on vähän vaikeeki asia, et kuinka just todellista se on. Tai mikä se tarkoitus sit tietyis asiois on. Ja se on just se arka paikka. Et ite ajattelen näin et koska se liittyy uskontoon ja joilleki se on todella tärkeä, ja voihan vankeusaikana uskonto nousta arvoon arvaamattomaan, et monelle se voi olla se käännteentekevä kohta. Mut sit se miettiminen on joskus tosi vaikeeta. Ja siinä kohtaa loukkaannutaan ja koetaan sitä väärinkohdeelluks tulemista, mut sit se on joskus vankilan toimien kannalta pakko rajata, et vähän kyseenalaistaa. Ja se on just se vaikein paikka.”

Välillä työntekijöistä myös tuntui, että uskontoa käytettiin jollain tavalla hyväkseen rikollisessa elämäntavassa.

HK1: ”Mut siis et paljon esiintyy sitä et sit ne selittää ja pyytelee et tavallaan, et ne on Jumalalta saanu anteeks tän rikoksen, nii sillä ne on monesti sit tavalana et fiuuu et tää oli et, enää mun ei tarvii ku lusii tää tuomio et Jumala on antanu mulle anteeks. Ja sit ku vankilakertasuudet on lähempänä kolmeekymmentä, ja Jumala on aina vaan antanu ne anteeks, nii onhan se vähän. Nii.”

Ryhmähaastattelussa vakuutettiin, että niin romaninaisvangit, kuin muutkin vangit saivat tukea hengellisyyteen ja uskonnollisuuteen vankilassa. Työntekijöiden mukaan Vanajan vankilassa kävi monista eri seurakunnista henkilöitä tapaamassa vankeja, ja tämän lisäksi vangit saivat käydä vankilan ulkopuolella esimerkiksi hengellisissä kokouksissa.

Rasismia ei henkilökunnan mielestä koettu Vanajalla suureksi ongelmaksi. Ryhmähaastattelussa myös kerrottiin, että rasismia ei ollut ainoastaan romaneja kohtaan, vaan myös romanit saattoivat käyttäytyä rasisestisesti muita vankeja kohtaan.

HK1: ”No monel voi olla semmosta et ei haluta asua, et justiin et mulle tullaan sanomaan ettei ne halua että tänne tulee romaneita asumaan. Nii eiks se nyt oo. sehän nyt mun mielestä on rasismia, et sä et oo ees nähny koko ihmistä ja sä vaan teet sen päätelmän sen mukaan et hän on tietyn kansakunnan edustaja ja et ei tuu toimeen.”

HK2: ”Mut täytyy sanoo et kyl sitä on niinki päin et valtaväestöö kohtaan on rasismia. Et se ei oo vaan niin et jotenki niinku aattelis et meillä henkilökunta olis vankeja kohtaan tai tietyt ryhmät, et kyl se on ihan et välillä tulee sellasta, et nimitellään niinku, romanivangit nimittelee valkolaisia omilla termeillä ja et, kyl se on niinku molemminpuolista et jos sitä on.”

Vanajan henkilökunnan haastateltavat kertoivat, että rasismiin ainakin pyritään puuttumaan herkästi, jos sellaista esiintyy.

Romaninaisten kouluttautumistoiveissa vankilan työntekijät kokivat, että vankila oli tehnyt kaiken minkä vain voi. Kaikki peruskoulun kesken jättäneet yritettiin saada käymään koulu vankeuden aikana loppuun, mutta joko ei löytynyt tahtoa tai sitten ei tarvittavia papereita. Työntekijöistä yksi kertoi, että koulu, jossa vangit yleensä suorittivat keskenjäänyttä peruskouluaan, vaati kaikilta opiskelijoilta viimeisimmän koulutodistuksen. Tätä romanivangeilta ei useinkaan löytynyt.

HK2: ”Joo on, ja sit siin on yks semmonen iso haaste et Hämeenlinnan kouluhan vaatii sen et se viimisin todistus pitää löytyä. Elikkä sit se että niitä tarvittavia papereita ei välttämättä koskaan löydy, et et, tavallaan.. Sitähän me ei tavallaan voida tehdä, et pyydetään ja ohjeistetaan, et sun pitää tilata niit koululta. Et toki soitetaan sinne kouluun ja näin, mut et jos mitään papereita ei oo, niin koulu ei ota opiskelijaa sinne. Et tavallaan niinku se.. Et kyllä kaikkien kanssa

käydään läpi se ja keskustellaan, mut et sit siin tulee se taas, et mille me ei voida vankilana mitään.”

Vanajalla koettiin, että kouluttautuminen ja koulutus olisi se ensisijainen asia, minkä pitäisi olla kunnossa, jotta pärjää ulkomaailmassa. Kuudesta haastattelemastani romaninaisvangista kolmella oli peruskoulu kesken. Kahdella koulu oli keskeytynyt ala-asteen, ja yhdellä yläasteen aikana. Kaikki nämä naiset sanoivat Voiva-ryhmän aikana, että haluaisivat käydä peruskoulun loppuun vankilatuomion aikana.

Haastateltavat työntekijät olivat myös sitä mieltä, että Romano Mission tekemä vankilatyö oli ensiarvoisen tärkeää. Paavo Lounela korosti vuonna 2001 vankeinhoidon koulutuskeskukselle tekemässä selvityksessään romanityöntekijöiden tärkeyttä. Hän koki romanityöntekijöiden saaminen sekä vankiloihin että muihin rikosseuraamusalan toimipaikkoihin olisi ensiarvoisen tärkeää. Tämä Lounelan mukaan edesauttaisi romanien näkemistä yhdenvertaisina kansalaisina, eikä ainoastaan rikollisina. (Lounela 2001, 55-56.) Tätä näkemystä korosti myös yksi ryhmähaastattelun työntekijöistä:

HK1: ”No onhan se nyt aika äärimmäisen tärkeitä mun mielestä.”

HK2: ”Ja on siinä niinku se että.. Mä ajattelen aina jollain tapaa sitä, et me ollaan aina jonkinlaisena esimerkkinä me henkilökunta kaikille niinku täällä oleville naisille. Ni se että ne näkee myös, niin romaninaiset ku kaikki muutki naiset, näkee sen että me tehdään yhteistyötä ja et me puhutaan niistä asioista Tuulan ja Katin kanssa. Et tavallaan et nähään se että voidaan tehdä yhteistyötä ja olla rinta rinnan, et siel ei oo aina joku asetelma. Niin se on mun mielestä tosi tärkeä, et ne on ja käy täällä. Et ehkä enemmänki sais näkyä ja olla, jossain määrin. ja sit se että eihän me pystytä Voiva-ryhmän sisältöä antaa, tai sit se mitä Tuula monesti muistuttaa, et meil on niin vaikeita sanoja (nauraa). Ja et sitä tarvitaan sitä apua, ihan monessaki suhteessa.”

Työntekijöistä yksi oli ollut Vanajan vankilassa töissä jo silloin, kun Romano Missio aloitti siellä toimintansa. Hän kertoi, että vangit olivat alkuun olleet hämmentyneitä ja luulleet, että Tuula Blomerus oli tullut vangiksi. Työntekijän mukaan kesti aikansa, ennen kuin vangit tottuivat ajatukseen käydä keskustelemassa romanityöntekijän kanssa. Nyt kaikki haastateltavat työntekijät kuitenkin kokivat, että Romano Mission palveluohjaajat olivat ansainneet vankien mielessä eräänlaisen luottamuksen, ja heistä oli tullut vangeille ensiarvoisen tärkeitä. Tämä näkyi myös vankien suhtautumisessa Tuula Blomerukseen ja Katriina Rothiin.

6.11 Työntekijöiden ryhmähaastattelun yhteenveto

Työntekijät kokivat romaninainvankien kanssa työskentelyn suhteellisen samanlaiseksi kuin muidenkin vankien kanssa. Eniten eroavaisuuksia ja haasteita koettiin romanikulttuurille ominaisten tapojen ja sääntöjen noudattamisessa ja siinä, että henkilökunta oppisi erottamaan, mitkä asiat todella kuuluivat kulttuuriin ja mitkä eivät. Työntekijät kokivat tietävänsä romanikulttuurista paljon, ja olivatkin tietoisia kaikista romanikulttuurin piirteistä, säännöistä ja tavoista, joita nostin ryhmähaastattelussa esille. He myös olivat sitä mieltä, että romaninainvangit saivat Vanajalla ylläpitää romanikulttuuria niin hyvin, kuin mahdollista, mutta kuitenkin myönsivät, että esimerkiksi väistämivelvollisuuteen ei voitu aina reagoida, eikä vankilan sääntöjä alettu laittamaan uusiksi sen takia, että kaksi romanina eivät voineet nähdä vankilassa toisiaan. Tätäkin oltiin haastateltavien mukaan kuitenkin yksittäistapauksissa tehty, mutta kyse oli lyhyistä tuomioista, eikä samanlaisia erikoisjärjestelyjä koettu voivan järjestää pidemmälle ajalle. Syy siihen jäi epäselväksi. Myös hygieniasäännöt ja niiden ylläpitäminen jäivät romaninainvankien haastatteluiden perusteella vajaaksi Vanajan vankilassa, vaikka se perheosastolla toimikin. Haastatellut työntekijät eivät nähneet ongelmia hygienian ylläpitämisessä, joten herää kysymys, ovatko vangit kertoneet tarpeistaan työntekijöille vai eivät. Myös perheosaston ja muiden Vanajan osastojen eroavaisuudet hämmensivät minua. Jäin miettimään sitä oikeuttaako ainoastaan se, että sinulla on lapsi, parempaan kohteluun ja parempiin hygieniamahdollisuuksiin vai onko kysymys jostain muustakin?

Työntekijät eivät myöskään kokeneet, että vankien kesken vain romanivankeja syrjittäisiin, tai kohdeltaisiin eriarvoisesti, vaan tämän kaltaista kohtelua koettiin olevan kaikkien ryhmien välillä. Rasismin läsnäolo vankilassa tiedostettiin, mutta sitä ei pidetty suurena ongelmana. Rasismia koettiin olevan vankien kesken kaikkiin suuntiin, joten vain romaneita ei kohdeltu rasistisesti. Romaninainaisia kohtaan rasismi näyttäytyi työntekijöiden mielestä selvimmin siinä, että muut vangit eivät halunneet romaneita samaan soluun asumaan kanssaan, koska heillä oli usein ennakkoluuloja: romanit varastavat, romanit ovat äänekkäitä ja häiriöksi, romanit ovat työkeitä. Haastateltavat työntekijät eivät kokeneet, että henkilökunta käyttäytyisi rasistisesti vankeja kohtaan ja olivat sitä mieltä, että jos tällaista käyttäytymistä havaittiin, siihen puututtiin välittömästi.

Sanapari ”samalla viivalla” nousi esiin Vanajan työntekijöiden haastattelussa useaan otteeseen. Vangit pyrittiin pitämään samalla viivalla keskenään, joka työntekijöille merkitsi yhdenvertaista ja tasa-arvoista kohtelua. Kuitenkin herää kysymys, onko ”samalla viivalla” oleminen yhdenvertaista, kun vankipopulaatio sisältää usean kulttuurin edustajia, jotka yhdenvertaista kohtelua saadakseen tarvitsevat juuri sitä samalta viivalta siirtymistä oman kulttuurin noudattamisen mahdollistamiseksi? Tässä nousee esiin RISE:n yhdenvertaisuussuunnitelmassakin esitetty huomio siitä, että yhdenvertainen kohtelu ei aina tarkoita sitä, että kaikkia kohdeltaisiin samalla tavalla. Tähän palaan tarkemmin johtopäätöksissä.

Päihteidenkäyttöä pidettiin erityisesti nuorten romaninaisten kasvavana ongelmana. Ongelmina pidettiin myös koulutuksen puutetta, köyhyyttä ja rikollisuuden ylisukupolvisuutta. Samat teemat nousivat esiin useasti myös keskusteluissa Romano Mission työntekijöiden kanssa

6.12 Hämeenlinnan vankilan henkilökunnan kysely

Teetin Hämeenlinnan henkilökunnalle erillisen kyselyn, jonka kysymykset olin koonnut romaninaisvankien haastatteluissa esiin nousseista teemoista. Kokosin kyselylomakkeen sen mukaan, millaisista kysymyksistä mielestäni olisi opinnäytetyölle hyötyä, ja millaisten kysymysten avulla saisin vastauksen romaninaisvankien haastattelujen perusteella epäselviksi jääneisiin asioihin. Kyselylomake löytyy liitteenä opinnäytetyöni lopusta (Liite 1). Kysely lähetettiin kuudelle työntekijälle, jotka kaikki edustivat eri työryhmiä vankilassa. Pyysin Hämeenlinnan vankilan apulaisjohtajalta sähköpostilistaa, jossa oleviin osoitteisiin saisin lähettää kyseisen kyselyn. Sain vastauksen, joka käsitti kuusi osoitetta. Hämeenlinnan vankilan apulaisjohtaja oli itse koonnut tämän vastaajaryhmän, ja heidän kaikkien oli määrä vastata kyselyyn. Useista pyynnöistä huolimatta kaksi ei silti vastannut määräaikaan mennessä. Tämä yhteenveto tuloksista on siis koottu neljän työntekijän kyselyvastauksista.

Kaikki neljä kyselyyn vastanneesta työntekijästä olivat kuulleet RISE:n yhdenvertaisuussuunnitelmasta, ja ainakin yksi kertoi lukeneensa sen muutaman kerran läpi. Vain yksi heistä oli tietoinen suunnitelmassa esiintyvistä romaninaisvankeja koskevista kohdista. RISE:n yhdenvertaisuussuunnitelman tavoitteena on, että kaikkia ihmisiä kohdeltaisiin samanarvoisesti, myös vankilassa. Kaikkien kyselyyn vastanneiden mielestä tämä toteutui vankilassa, ainakin henkilökunnan puolelta. Kolme neljästä työntekijästä piti RISE:n yhdenvertaisuussuunnitelmaa tarpeellisena, yksi ei.

Kysyttäessä, kohtelevatko vangit toisiaan tasa-arvoisesti vankilassa, vankien työtoiminnassa mukana ollut työntekijä vastasi kyllä, mutta muut kolme vastasivat kysymykseen kieltävästi. Vastajat olivat yksimielisiä siitä, että henkilökunta kohtelee vankeja yhdenvertaisesti. Myös vankien koettiin kohtelevat henkilökuntaa hyvin, mutta yksi vastaajista painotti, että ”niin metsä vastaa kuin sinne huudetaan”, eli että henkilökemiat voivat toisinaan mennä ristiin vankilassa, ihan niin kuin muussakin ihmisten välisessä kanssakäymisessä.

Rasismista vankilassa oltiin kahta eri mieltä. Kaksi oli sitä mieltä, että sitä ei ole, mutta kaksi taas koki erityisesti vankien välistä piilorasismia esiintyvän toisinaan. Rasismin koettiin johtuvan esimerkiksi ihonväristä, etnisestä taustasta ja rikoksen tyyppistä. Henkilökunnan nähden rasistista käytöstä esiintyi vain harvoin. Vastauksissa myös painotettiin sitä, että jos rasismia huomataan, siihen puututaan varmasti. RISE:n yhdenvertaisuuskyselyn ja vankien haastattelu-

jen mukaan romanivankeja kohtaan esiintyi rasistista huutelua ja nimittelyä vankiloissa. Hämeenlinnan kyselyyn vastanneista työntekijöistä kaksi ei kokenut rasismia olevan vankilassa, ja toinen niistä, joka sitä kokivat esiintyvän, kertoi että rasismi oli usein piilorasismia. Kuitenkin selvimmäksi syrjinnän muodoksi romaninainvankien vastauksissa nousi juuri häirintä, sanallinen kiusaaminen ja pilkkaaminen. Sanallinen kiusaaminen ja pilkkaaminen edustavat avointa ja varmasti jonkun korviin aina toisinaan kuuluvaa rasismia, ei suinkaan piilorasismia. Herääkin kysymys, puututaanko henkilökunnan puolelta rasismiin tarpeeksi herkäksi, kun RISE:n kyselyssäkin yksi vastaajista oli sitä mieltä, ettei puututa? Kun kerran romanivangit itsekään eivät jaksakaan sanallisesta kiusaamisesta ja pilkkaamisesta välittää, onko henkilökunta ottanut saman linjan? Eikö sanallista rasismia tunnusteta sanalliseksi rasismiksi, tai vähätelläänkö sitä?

Kysyttäessä sitä, eroavatko romaninainvangit muista naisvangeista jotenkin, kolme vastasi kysymykseen myöntävästi. Syiksi tähän mainittiin väistämismorallisuus ja romanikulttuuriin liittyvät tavat ja säännöt, sekä erityisesti pukeutuminen. Muista vangeista poikkeavia erityishaasteita koettiin romaninainvankien kanssa olevan kulttuuriin liittyvät haasteet.

Romanikulttuurista tarpeeksi koki tietävänsä kolme neljästä kyselyyn vastanneesta työntekijästä. Kolme neljästä myös piti hyvänä ideana sitä, jos romanikulttuurin asiantuntija tulisi kertomaan vankilan työntekijöille romanikulttuurista ja siihen liittyvistä tavoista ja säännöistä. Romanikulttuurin erityispiirteet oltiin pyritty huomioimaan Hämeenlinnan vankilassa esimerkiksi pukeutumisella (vankilahameet, eli kapeat pitkät hameet) ja väistämismorallisuuden huomioimisella, mutta tämä kaikki tehtiin ”talon ja turvallisuuden näkökulmasta”. Yksi kysymykseen vastanneesta oli sitä mieltä, että romanivankeja kohdellaan, kuin muitakin vankeja, joten erikoispiirteitä ei huomioitu. Tämä edustaa ”samalla viivalla” ja ”samat säännöt kaikille” ajattelutapaa, joka opinnäytetyöni tulosten perusteella on varsin yleinen käytäntö, mutta joka ei välttämättä aina tue yhdenvertaisuuden aitoa toteutumista kaikkien vankien kohdalla, sillä esimerkiksi romaneilla on monia kulttuurisidonnaisia erityispiirteitä, jotka pitäisi huomioida eri tavalla, kuin muiden vankien kohdalla, yhdenvertaisuuden saavuttamiseksi.

Romaninainaiset saivat kaikkien neljän kyselyyn vastanneen työntekijän mukaan pitkää vankilahametta ollessaan töissä. Vastauksissa oltiin yhtä mieltä siitä, että romaninainaiset eivät saa käyttää tapaamisissa romanihametta, ja syyksi tähän perusteltiin turvallisuus. Romanihameen koettiin olevan niin monikerroksinen ja vaikeasti tarkastettava, ettei sitä sallittu tapaamisiin. Kaikki neljä työntekijää olivat tietoisia siitä, että romaninainvangit ovat jättäneet tapaamisiin toistuvasti väliin, koska eivät ole saaneet romanihametta tapaamisiin päälle. Kysyttäessä työntekijöiltä, voisiko vankila mahdollisesti mieltä muita keinoja reagoida tilanteeseen, kuin epäämällä romanihameiden käytön tapaamisissa kokonaan, vastasivat kaikki kieltävästi. Työntekijät tiedostivat vastausten perusteella tilanteen hankaluuden ja tärkeyden romaninainille,

mutta kokivat, että laitosturvallisuus estää romanihameen käytön. Kysyttäessä romanihameen säilytyksestä, työntekijät vastasivat niitä säilytettävän siviilitavaroissa vankien muiden tavaroitten joukossa. Yksi vastaajista tarkensi, ettei tiennyt romanihameen säilytyksestä tarkalleen, mutta että yleensä kaikki vankien tavarat säilytettiin varastossa hyllyillä erilaisissa laatikoissa. Vankeja on paljon ja tilaa rajoitetusti, hän vielä tarkensi.

Väistämisvelvollisuutta koettiin työntekijöiden mielestä huomioimaan niin paljon kuin mahdollista. Väistämisvelvollisuus koettiin hankalana ja paikoitellen vankilan arkea rasittavana asiana, ja yksi vastaajista oli sitä mieltä, että kaikkia siviilissä voimassa olevia sääntöjä ei pitäisikään voida noudattaa vankilassa. Romanivankien koettiin pystyvän ylläpitää kulttuuriaan vankilassa olevien resurssien ja mahdollisuuksien mukaan. Kysyttäessä, miten vankilassa autetaan romaninaisvankeja ylläpitämään romanikulttuuriaan, kaikki kolme kysymykseen vastanneesta työntekijästä mainitsi Romano Mission. Tämän lisäksi yksi työntekijöistä toi esille myös hengelliset tapahtumat, vankivaatetuksen ja kirjallisuuden. Kaikki työntekijät pitivät kuitenkin Romano Missiota ehdottomasti tärkeimpänä kulttuurin tukena.

Vankilaan oltiin työntekijöiden mukaan hankittu romanikirjallisuutta ja lehtiä romanivankeja varten. Myös kaikki kolme kysymykseen vastannutta työntekijää oli sitä mieltä, että romaninaisvangit saavat ylläpitää kulttuurilleen ominaisia hygieniatapoja mahdollisuuksien mukaan. Kaksi kuitenkin korosti sitä, että avoimilla osastoilla tämä onnistuu paremmin, kuin esimerkiksi suljetulla osastolla. Kysyttäessä koulutuksen mahdollisuudesta vankilassa, yksi työntekijöistä jätti vastaamatta. Kaksi vastasi, että esimerkiksi peruskoulu on mahdollista opiskella Hämeenlinnan vankilassa loppuun selliopiskeluna / etäopetuksena, mutta korostivat että vangin on oltava motivoitunut opiskeluun sen onnistumiseksi. Vankienkin haastatteluissa sivuttuja erilaisia kursseja toivat esiin myös työntekijät vastauksissaan. Yksi työntekijöistä kuitenkin kertoi vastauksessaan, että kouluttautumismahdollisuudet ovat Hämeenlinnan vankilassa aika heikot, sillä hakijoita koulutuksiin on niin vähän, ettei niitä ole ollut mahdollista järjestää. Kaikki kyselyyn vastanneet olivat yhtä mieltä siitä, että koulutus on ensiarvoisen tärkeää.

Romanivankien haastatteluissa esille noussut hengellisyys näkyi Hämeenlinnan vankilan työntekijöiden mukaan sillä, että romaninaisvangit puhuivat muita vankeja useammin uskonnosta, ja kävivät hengellisissä tilaisuuksissa enemmän. Kysyttäessä hengellisyyden ja uskonnon merkitystä vankien rikoskierteen katkaisussa kaksi koki sillä olevan merkitystä, yksi ei kokenut sillä olevan merkitystä, ja yksi jätti vastaamatta. Ne kaksi jotka vastasivat sen olevan merkittävässä roolissa, korostivat kuitenkin sitä, että paljon tärkeämpää olisi puuttua romaninaisvankien päihde- ja mielenterveysongelmiin, sekä ”yli sukupolvien” menevään rikosjatkumoon. Tämä sama huomio tuli esiin myös Vanajan henkilökunnan haastatteluissa.

Romano Mission toiminta sai Hämeenlinnan vankilan työntekijöidenkin vastauksissa kiitosta. Kaikki neljä kyselyyn vastanneesta työntekijästä piti Romano Mission toimintaa vankilassaan tärkeänä. Kysyttäessä mahdollisia kehitysehdotuksia toiminnalle, kukaan työntekijöistä ei tuonut esiin niitä, vaan he kokivat yhteistyön ja Romano Mission toiminnan vankilassa sellaisenaan olevan toimivaa. Oma kehitysehdotukseni Romano Mission toiminnalle vankiloissa tulee myöhemmin sivulla 108.

7 Johtopäätökset

Opinnäytetyön tutkimusongelmana oli selvittää, mikä on romaninaisvankien käsitys RISE:n yhdenvertaisuussuunnitelman ja siinä esitettyjen toimenpiteiden toteutumisesta. Tähän tutkimusongelmaan pyrin vastaamaan kuuden tutkimuskysymyksen avulla. Kysymykset koskivat:

1. romanivankien eri tilanteissa kokema epätasa-arvoa
2. RISE:n yhdenvertaisuussuunnitelman toteutumista romaninaisvankien kohdalla
3. suunnitelmassa ehdotettujen toimenpiteiden toimivuutta
4. romaninaisvankien selviytymis- ja ratkaisukeinoja
5. epätasa-arvoiseen kohteluun reagointia sekä
6. RISE:n yhdenvertaisuussuunnitelman tärkeimpiä painopisteitä sekä kehittämistarpeita

Johtopäätösosiossa vastaan opinnäytetyöni tutkimuskysymyksiin yksitellen (luvut 7.1 - 7.5). Vertaan myös opinnäytetyöstäni saamiani tuloksia aiempien tutkimusten tuloksiin ja teorian teorian. Luvun lopussa teen yhteenvedon siitä, missä määrin vankiloissa oltiin onnistuttu toteuttamaan RISE:n yhdenvertaisuussuunnitelmassa mainitut toimenpiteet, ja lopussa esittelen vankiloille omat parannusehdotukseni.

7.1 Eri tilanteissa koettu epätasa-arvo

Pyin opinnäytetyössäni selvittämään, minkälaisissa tilanteissa romaninaisvangit kokivat epätasa-arvoista kohtelua. Käsittelin aihetta sekä vankeuden täytäntöönpanon eri vaiheiden kautta, että yleisesti. Eriarvoinen kohtelu teemana on hankala, sillä esimerkiksi suomalaisessa kriminaalipolitiikassa toimivan tasa-arvoajattelun ideana on osittain kaikkien tasapuolinen kohtelu. Tähän ajattelutapaan eivät sovi etnisten ryhmien erityiskohtelu ja erityistarpeet (Honkatukia & Suurpää 2007). Romaninaisvangit näkivät epätasa-arvoisena kohteluna enimmäkseen juuri tilanteet, joissa olisivat kaivanneet kulttuurilleen ominaisten erityistarpeiden suostamista ja noudattamista, mutta joita vankila ei antanut noudattaa.

Opinnäytetyöni tulosten perusteella näkyvimmäksi epätasa-arvon kohteeksi nousi romanikulttuurin sekä romanivähemmistön ja heidän tarpeidensa väheksyminen. Väheksyminen ilmeni

suljetussa vankilassa konkreettisimmin romanihameen käytön epäämisellä tapaamisissa, romanihameen säilytysongelmissa sekä väistämismorallisuuden huomiotta jättämisellä. Vankeuslaissa korostetaan vankien oikeutta ja mahdollisuutta pitää yhteyttä läheisiinsä myös vankilassa olon aikana. Tämä ei toteutunut Hämeenlinnan vankilassa romaninaisvankien kohdalla, johtuen romanihameen käytön epäämisestä seuranneista tapaamisten väliin jättämisistä. Saapuminen läheisten luo muissa vaatteissa osoittaisi epäkunnioittavaa asennetta. Romanikulttuurin väheksymisen lisäksi ongelmina koettiin eri sääntöjen laatiminen romaneille kuin muille ja henkilökunnan sekä muiden vankien osoittamat ennakoasenteet. Tuloksista voi päätellä, että oma kulttuuri ja keskinäinen yhteisöllisyys ovat romaneille tärkeitä asioita, ja niitä halutaan ylläpitää vankilassakin.

Romanihameen käytön salliminen tapaamisissa myös suljetussa vankilassa nousi haastatteluiden yleisimmäksi keskustelunaiheeksi. Kaikki haastattelemani romaninaiset, jotka olivat suorittaneet vankeusrangaistusta suljetussa vankilassa, sanoivat jättäneensä tapaamisia useammin kuin kerran väliin sen takia, etteivät olleet saaneet käyttää romanihameitaan. Jättäessään tapaamisia toistuvasti väliin romaninaisvangit eivät pysty pitämään läheisiinsä yhteyttä yhtä paljon kuin muut vangit. Tämä kertoo siitä, kuinka hallitsevassa osassa elämää romaneilla romanikulttuuri ja siihen liittyvät tavat ja säännöt ovat.

RISE:n yhdenvertaisuussuunnitelmassa esitelty välillinen syrjintä tarkoittaa, että jokin näennäisesti yhdenvertainen sääntö tai käytäntö asettaa jonkin ryhmän tai jotkin henkilöt muita epäedullisempaan asemaan (Rikosseuraamuslaitos 2015a, 5). Romanihameen käytön epääminen tapaamisissa voidaan katsoa kuuluvan välillisen syrjinnän piiriin, sillä sääntö, joka on sama kaikille, asettaa tässä tapauksessa romaninaisvangit epäedulliseen asemaan: he eivät pääse tapaamisiin läheistensä kanssa, ja näin ollen eivät pysty pitämään läheisiinsä yhtä paljon yhteyttä, kuin muut vangit. Tästä seuraa, että romaninaisvankeja ei kohdella yhdenvertaisesti muiden vankien kanssa. Tämä ei ole täytäntöönpanoa koskevien lain ja perustuslain mukaista, sillä perustuslain 22 §:ssä on säädetty, että ”julkisen vallan on turvattava perusoikeuksien ja ihmisoikeuksien toteutuminen” (Perustuslaki 2 luku 22 §).

Inka Jeskanen vuoden 2014 selvityksessä käsiteltiin osittain samoja ongelmia tämän opinnäytetyön kanssa. Selvitystä varten haastatellut romaninaisvangit kokivat myös silloin romanihameen käyttökiellon hankalana Hämeenlinnassa, ja sen vuoksi he olivat jättäneet usein tapaamisia väliin. (Jeskanen 2014, 50-51.) Saman ongelman toistuminen samassa vankilassa kertoo, ettei RISE:n yhdenvertaisuussuunnitelman julkaisun jälkeen muutosta ole tapahtunut. Tämän ongelman ratkaisemiseksi olisi syytä pohtia eri keinoja, joiden avulla romanihameet voitaisiin sallia tapaamisissa, mutta joista ei aiheutuisi henkilökunnalle kohtuuttoman paljon lisätyötä ja -vaivaa. Tällaisten ratkaisujen kehittäminen vaatii tyypillisesti eri toimijoiden aktiivista

osallistumista ja sitoutumista (Toikko & Rantanen 2009, 10). Ehdottaisin, että Hämeenlinnan vankilassa - ja muissakin missä on romanivankeja - keskusteltaisiin tästä aiheesta, sekä RISE:n yhdenvertaisuussuunnitelman pohjalta ilmenneistä epäkohdista. Keskusteluun osallistuisivat vankilan johtaja, vähemmistöjen asioista vastaava työntekijä, Romano Mission työntekijä, valvontahenkilöstöä edustava työntekijä sekä joku muu henkilöstön edustaja ja vankien edustaja. Tavoitteena olisi löytää sellaisia ratkaisukeinoja, joita olisi mahdollista toteuttaa vankilan sääntöjen ja resurssien puitteissa, mutta jotka myös mahdollistaisivat RISE:n yhdenvertaisuussuunnitelmassa mainittujen toimenpide-ehdotusten toteutumisen. Näitä ratkaisuja etsittäessä ja uusia toimintavaihtoehtoja kokeiltaessa olisi otettava huomioon esimerkiksi koulutuksen mahdollisuudet, rakenteelliset kysymykset sekä arvopohja.

Myös romanihameen säilyttäminen Hämeenlinnan vankilassa tuotti romaninaisvangeille huolta. Romaninaisista suurin osa (4) oli sitä mieltä, että romanihameita pitäisi säilyttää sille kuuluvan arvon mukaisesti eikä sullottuna matkalaukkuun. Tämä teema ei ollut alkuperäisessä haastattelulomakkeessa, vaan kaikki haastateltavat ottivat sen itse esiin. Aihe sai keskusteluissa suuren painoarvon mikä kertoo, että kyse on romaninaisille tärkeästä asiasta. Haastateltavat kertoivat, ettei henkilökunnan mukaan vankilassa ole tilaa tai resursseja säilyttää romanihameita esimerkiksi henkariin ripustettuina. Romanihameet maksavat uutena noin 450-750 euroa ja hämeen yläosa, röjy, 70-140 euroa (Romanihameet.fi 2013). Tuomion aikana pilalle mennyt romanihame aiheuttaa vangille suuren rahallisen menoerän.

Romanihameen säilytysongelmasta ei löytynyt aiemmista tutkimuksista / raporteista mainintaa. Sen vuoksi asiaa voisi selvittää tarkemmin. Onko ilmiö ja/tai säilytystapa uusi vai onko se jostain syystä vain tuotu vasta nyt esille? Löytyisikö vankilasta säilytystiloja ja resursseja? Selvitystä voisi laajentaa Suomen muihinkin suljettuihin vankiloihin.

Vastausten perusteella romanihame on Hämeenlinnan vankilassa monitahoinen ongelma. Romanihameen käytöstä tapaamisissa ja sen säilytyksestä vankeuden aikana kysyttiin myös Hämeenlinnan vankilan työntekijöille lähetetyssä kyselylomakkeessa. Kaikki vastaajat tiesivät romaninaisten jättävän tapaamisia väliin, koska eivät saaneet pitää romanihameita. Työntekijöiden mielestä romanihame tapaamisissa olisi turvallisuusriski, sillä sen katsottiin olevan niin vaikeasti tarkastettavissa useiden kerroksiensa ja suuren kokonsa vuoksi. He eivät myöskään osanneet kertoa muita keinoja tilanteen ratkaisuun kuin romanihameiden käytön epääminen tapaamisissa.

Työntekijöiden mukaan romanihameet säilytetään matkalaukuissa vangin muiden siviilitavaroiden joukossa varaston hyllyillä. Tämä tukee vankien vastauksista saatuja tuloksia, että romanihameet ”sullotaan” matkalaukkuihin.

Romanihameen säilytys Hämeenlinnan vankilassa voidaan nähdä loukkaavan perusoikeuksista sekä omaisuuden suoja (perustuslaki 2. luvun 15 §) että yksityiselämän suoja (perustuslaki 2.

luvun 10 §). Romaninainsvankien omaisuutta kohdellaan kaltoin niin, että se ei enää tuomion päättyessä ole välttämättä samassa kunnossa kuin vankilaan tullessa. Tämä on romaneille vakava asia, joka loukkaa heidän kunniaansa.

Romanit kokevat yhteisöllisyyden tärkeänä. Moni haastatelluista romaninainsvangeista vietti aikaa myös valtaväestöön kuuluvien kanssa vankilassa ollessaan. Haastattelutuloksissa oli silti yksimielisyyttä siitä, että romanien välillä vallitsi erityislaatuinen yhteisöllisyys, mitä ei valtaväestöön kuuluvilla yleisesti katsoen ollut keskenään. Haastateltavat sekä Vanajalla että Hämeenlinnassa kokivat, että romanivangit sijoitetaan harvemmin samoille osastoille keskenään kuin valtaväestöön kuuluvat vangit. Tämän he kokivat epätasa-arvoisena kohteluna. Haastatelluissa selvisi, että romaninainsvangit pitävät muiden romanien läsnäoloa turvallisuutta lisäävänä asiana ja että yhteisöllisyyttä kaivattiin lisää. Sama teema esiintyi myös Jeskanen selvityksessä vuonna 2014. Siinä kerrottiin, että romanivangit hakeutuivat herkästi toistensa seuraan ja yksi haastatelluista naisista koki vankeuden kestämisen helpommaksi, jos ympärillä oli muita romaninaisia (Jeskanen 2014, 50).

Yksi haastateltavista kertoi, että Vanajalla henkilökunta siirsi uuden romanivangin kahden muun romaninaisen kanssa samaan soluun, koska hän kaipasi ”vertaistukea” ja voi huonosti tuomion alkuvaiheessa. Tämä viestii siitä, että romanien sijoittaminen samoille osastoille keskenään on tapauskohtaista. Edellä mainitussa tilanteessa henkilökunnalta löytyi tarvittavaa ymmärrystä asiaan, mutta haastatteluiden perusteella aina näin ei ollut käynyt. Romaninainsvangit kokivat, ettei henkilökunta mielellään päästänyt heitä samalle osastolle ja puuttui työtoiminnassa romaninainsvankien keskinäiseen ”jutusteluun” herkemmin kuin valtaväestön ollessa kyseessä. Estetäänkö romaninainsvankeja kokoontumasta yhteen ilman perusteltuja syitä siitä huolimatta, että haastateltavat kokivat yhteisöllisyydestä ja sen vahvistamisesta olevan hyötyä desistanssiprosessin etenemisessä?

Rikosseuraamuslaitoksen arvojen yhteydessä mainitaan pyrkimys rikollisuutta ylläpitävän syrjäytymiskehityksen katkaisemiseen (Rikosseuraamuslaitos 2016d). Toteutuvatko Rikosseuraamuslaitoksen arvot tapauksessa, jossa romaninainsvankeja mahdollisesti estetään muita vankeja herkemmin olemasta toistensa seurassa, vaikka he itse kokevat toiset romanit turvaa ja tukea tuovana asiana? Mitä tämä merkitsee syrjäytymiskehityksen katkaisulle?

RISE:n kyselyyn vastanneet henkilöt kertoivat, että romanivangit sijoitetaan osastoille samoin kuin muutkin vangit. Kuitenkin monet kyselyyn vastanneista olivat myös sitä mieltä, että ainakin puolet romanivangeista (HUOM suurimmaksi osaksi romanimiesvangit) sijoitetaan suljetuille tai eristetyille osastoille. Syiksi mainittiin esimerkiksi vangin oma toive päästä suljetulle osastolle tai hygieniakulttuuri. Haastattelemani romaninainsvangit olivat yhtä mieltä siitä, että suljetulla osastolla hygienia- ja turvallisuusasiat on vaikeampi noudattaa. Myös Hämeenlinnan vankilan henkilökuntakyselyssä toistui sama mielipide. Kukaan romaninainsvangeista ei ollut toivonut pääsyä suljetulle osastolle turvallisuutensa tai muun syyn vuoksi. Haastateltavista neljä oli ollut

suljetulla osastolla kerran tai useamminkin. Voidaankin päätellä, että vaikka RISE:n kyselyssä vastaajat kokivat, että romanit sijoitetaan samoilla periaatteilla kuin muutkin vangit, haastatteluihin vastanneet romaninaiset eivät olleet asiasta kaikilta osin samaa mieltä. Myöskään syitä, joita suljetulle osastolle sijoittamisessa RISE:n kyselyssä mainittiin (väkivallan pelko, oma toive, hygienia), eivät romaninaiset allekirjoittaneet.

RISE:n kyselyssä oli maininta siitä, että viidessä vankilassa koettiin romaneilla olevan täytännönpanoon liittyviä ongelmia enemmän, kuin muilla vangeilla (Rikosseuraamuslaitos 2016a, 13). Ongelmat liittyivät väistämismääräys-sääntöön. Sekä Vanajan ryhmähaastatteluun, että Hämeenlinnan kyselyyn osallistuneet työntekijät olivat sitä mieltä, että romaninaisvankien kanssa oli joitakin kulttuurillisia erityispiirteitä koskevia haasteita, jotka liittyivät usein väistämismääräyksiin ja sen noudattamiseen vankilassa. Muuten romaninaisvankien kanssa ei koettu olevan sen enempää ongelmia, kuin muidenkaan vankien kanssa.

Romaninaiset kertoivat myös henkilökunnan osoittamasta epätasa-arvoisesta kohtelusta. Kaksi haastateltavista oli sitä mieltä, että vankila kohteli romanivankeja eri sääntöjen mukaan kuin muita vankeja. Vanajan ja Hämeenlinnan vankiloiden työntekijöiden haastattelu- ja kyselyvastauksissa kerrottiin, että romaneita kohdeltiin samojen sääntöjen mukaan kuin muitakin. Tämän kysymyksen kohdalla romanivankien ja henkilökunnan näkemykset romaninaisvankien epätasa-arvoisesta kohtelusta eriyvät osittain. Jos romaninaisvankeja kohdellaan epäoikeudenmukaisesti sääntöjä soveltamalla, Rikosseuraamuslaitoksen arvoista oikeudenmukaisuus ei näiltä osin täyty.

Opinnäytetyön tuloksista kävi ilmi myös se, että romaninaisvangit kokevat vankiloissa sanallista kiusaamista ja pilkkaamista. RISE:n yhdenvertaisuuskyselyssä, jossa selvitettiin RISE:n yhdenvertaisuussuunnitelman toteutumista vankiloissa, oltiin huomioitu sama ongelma. RISE:n kyselyn vastausten perusteella koettiin, että varsinkin vankien keskuudessa rasistiset näkemykset romanivankeja kohtaan olivat suhteellisen yleisiä. Tämä ilmeni väkivaltaisena käytöksenä, kiusaamisena ja pilkkaamisena. (Rikosseuraamuslaitos 2016a, 19.) Myös Vanajan henkilökunnan haastattelun mukaan rasistista nimittelyä ja kiusaamista kohdistui romaninaisvankeja kohtaan. Hämeenlinnan vastauksissa taas rasismia kuvailtiin laajemmin kertomalla, että sitä ilmenee, muttei eritelty keitä kohtaan sitä on. Romaninaisvangit kokivat sanallista kiusaamista ja pilkkaamista - tämä tuntuu olevan kiistatonta. Jotkut kielsivät asian ja kertoivat siihen puuttuttavan mutta kokonaisvaikutelmaksi jää, että sitä kuitenkin tapahtuu yleisestikin ja sitä katsotaan ”läpi sormien”. Parikin romaninhaastateltavaa kertoi, että siihenkin tottuu ja on totuttu. Yksikään vastaajista ei kuitenkaan ollut joutunut väkivallan kohteeksi vankilassa ollessaan. Se, että RISE:n kyselyssä tällaista kuitenkin ilmeni, kertoo mahdollisesti siitä, että romanimiehiä kohtaan on väkivaltaista käytöstä vankiloissa, mutta romaninaisia kohtaan sitä

ei ilmene. Kyselytulosten perusteella olisi aihetta selvittää tarkemmin ilmennyttä selkeää eroa ja syitä siihen.

Minna Ruckensteinin ja Annika Tepon vuonna 2005 Rikosseuraamusvirastolle tekemässä tutkimusraportissa selvitettiin vankien välisiä valtasuhteita ja väkivallan pelkoa suljetussa vankilassa. Tutkimusaineisto oli kerätty Helsingin vankilassa ja siihen haastatellusta 142 vangista 18 oli romaneja. Haastatellut romanivangit olivat kaikki miehiä. Tutkijat kertoivat, että haastateltavat romanivangit olivat sanoneet suomalaisvankien painostavan heitä esimerkiksi tuomaan huumeita vankilaan. Heitä oltiin uhkailtu vangin itsensä tai hänen perheensä vahingoittamisella, jos ”huumenivakkaa” ei tuoda lomilta paluun yhteydessä. Esimerkiksi tällaisista syistä romanivangit tutkimuksen mukaan pyysivät lupaa päästä suljetulle osastolle, sillä väkivallan ja uhkailun paine koettiin ahdistavana. Romanimiehet ja myös tutkimuksen tekijät olivat vakuuttuneita siitä, ettei romanivankeja haluttu vankien taholta tavallisille osastoille asumaan. (Ruckenstein & Teppo 2005, 82-83.) Opinnäytetyötäni varten haastattelemani romaninaiset eivät olleet kokeneet väkivallan uhkaa muilta vangeilta. Vastaukset olivat niin yksiselitteisiä, joten tulosta voi mielestäni pitää varmana ja luotettavana. Haastateltavat eivät myöskään maininneet, että muut vangit eivät haluaisi heitä samalle osastolle kanssaan. Vanajan työntekijöiden vastaajista yksi kertoi huomanneensa, että rasistista käytöstä muiden vankien puolelta ilmeni juuri siinä, että romaneita ei haluttu samoille osastoille asumaan, sillä heistä oli niin paljon ennakkoluuloja. Hän silti painotti, että usein asuttuaan vähän aikaa romanin kanssa samalla osastolla, valtaväestöön kuuluvan vangin mielipide muuttui, eikä romanien kanssa samalla osastolla asumisessa ollut ongelmia.

RISE:n kyselyssä vastaajat olivat sitä mieltä, että vankiloissa siedetään erilaisuutta nykyään paremmin kuin ennen, ja että romanivankikin voi asua muiden vankien kanssa samalla osastolla ilman ongelmia (Rikosseuraamuslaitos 2016a, 12). Opinnäytetyöni tulokset vahvistavat tätä väitettä ainakin naisten kohdalla. Suurin osa haastateltavista koki tulevansa hyvin toimeen muiden vankien kanssa, vaikka romanien keskeistä heimolaisuutta ei kuitenkaan valtaväestöön kuuluvien kanssa koettu. Sanallista kiusaamista ja pilkkaamista esiintyi kaikkien haastateltavien romaninaisten mielestä, mutta samoilla osastoilla valtaväestön kanssa asuminen ei kuitenkaan koettu ongelmana.

RISE:n kyselyssä oleva maininta siitä, että vangit sietäisivät erilaisuutta nykyään paremmin kuin ennen, ei näytä toteutuvan romanimiesvankien kohdalla. Sekä Ruckensteinin että Tepon tutkimuksessa (Ruckenstein & Teppo 2005, 82-83) että RISE:n yhdenvertaisuuskyselyssä (Rikosseuraamuslaitos 2016a, 12) saadut tulokset kertoivat, että romanivangit olivat usein suljetulla osastolla väkivallan pelon vuoksi. RISE:n kyselyyn vastanneesta 20 johtajasta / apulaisjohtajasta lähes kaikki olivat sitä mieltä, että merkittävä osa romanivangeista on asutettuina vankiloissa suljetuille tai eristetyille osastoille, yksi vastaajista kertoi luvun olevan jopa 100

prosenttia (Rikosseuraamuslaitos 2016a, 12). RISE:n kyselyyn vastanneesta 20 johtajasta / apulaisjohtajasta 15 oli kuitenkin myös sitä mieltä, että romanivangit osallistuvat vapaa-ajan toimintaan samalla tavalla kuin muutkin vangit, ja että romanivangit sijoitetaan samoin periaattein kuin muutkin vangit (Rikosseuraamuslaitos 2016a, 15). Romanimiesvankien sijoittaminen suljetuille ja eristetyille osastoille ei suinkaan ole vankilan johtajien ja henkilökunnan mielivaltaa, vaan sijoittamisten taustalla on vankien välinen hierarkia, joka pitää romanimiesvangit väkivallan pelossa ja ala-arvoisemmassa asemassa vankiloissamme. On kuitenkin huomionarvoista kysyä voiko romanivankien mahdollisuuksia vapaa-ajan toimintaan pitää yhtä hyvinä kuin muilla, jos romanitaustaisista vangeista ”merkittävä osa” on asutettuina suljetuilla tai eristetyillä osastoilla, joissa useimmista sellissä vietetään 23 tuntia vuorokaudessa? Onnistuuko Rikosseuraamuslaitos näissä tapauksissa turvaamaan asiakkailleen ne perusoikeudet, jotka perustuslakiin on kirjattu (perustuslaki 2. luvun 22 §)?

Vankeusajasta ei saisi aiheutua vangille muuta haittaa kuin vapauden rajoittaminen tai menettäminen, ellei se automaattisesti seuraa rangaistuksesta tai ole laissa määritelty (Kaurala & Kylämarttila 2010, 4). Kuitenkin monet romanimiehet joutuvat pelkäämään turvallisuutensa puolesta, ja perusoikeuksista oikeus elämään ja henkilökohtaiseen koskemattomuuteen (ks. s. 11) ei heidän kohdallaan aina toteudu. Tähän väkivallan uhkaan ja pelkoon olisikin puuttettava, ja keksittävä siihen muitakin keinoja kuin romanien eristäminen suljetuille osastoille, jossa mahdollisuudet ”normaaliin vankilaelämään” ovat huomattavasti huonommat kuin tavallisella osastolla.

7.2 RISE:n yhdenvertaisuussuunnitelman toteutuminen romaninaisvangeilla

RISE:n yhdenvertaisuussuunnitelmassa on erityisesti romaninaisvankeja koskevia kohtia. Näitä ovat esimerkiksi pukeutuminen, romanikulttuurin ja -kielen opetus ja ylläpitäminen, romani-lehtien ja -kirjallisuuden saatavuudesta huolehtiminen, sekä väistämismvelvollisuuden ja sukulaisyhteyksien huomiointi. Opinnäytetyön tulosten mukaan pukeutumiseen liittyvät toimenpide-ehdotukset ovat Vanajan vankilassa toteutuneet suhteellisen hyvin, poikkeuksena romanihameen käytön rajaaminen työpaikalla. RISE:n yhdenvertaisuussuunnitelmassa ei kuitenkaan puhuta romanihameen käytöstä työaikana, vaan siinä mainitaan vain ”erikoistilanteet”, jollaisiksi luetellaan tapaamiset ja kirkkokäynnit. Samoja toimenpiteitä ei ole pystytty toteuttamaan Hämeenlinnan vankilassa. Yksikään viidestä Hämeenlinnan vankilassa vankeusrangaitusta suorittaneista romaninaisista ei ollut saanut pitää romanihamettaan tapaamisten aikana tai kirkkokäynneillä. Tämän vahvistivat myös Hämeenlinnan henkilökuntakyselyyn vastanneet työntekijät. Koska asia on esitetty RISE:n yhdenvertaisuussuunnitelmassa, voisi romanihameen käytön rajaamisen menettelyä Hämeenlinnan vankilassa selvittää.

Romanikulttuurin ja -kielen opetusta ei romaninainvankien haastattelujen perusteella ole järjestetty vankiloissa. Vankiloiden henkilökunnan mukaan opetusta oli järjestetty. Ristiriitaisien tulosten vuoksi otin yhteyttä romanityöntekijä Tuula Blomerukseen. Hän vahvisti, että romanikielen ja -kulttuurin opetusta järjestettiin muutama vuosi sitten, ja hän oli itse ollut opettamassa sitä. Hän tarkensi, että opetusta ei ilmeisesti järjestetty opinnäytetyössä haastateltujen vankien tuomioiden aikana. RISE:n kyselyssä osa vastaajista koki, että opetusta oli ”periaatteessa”, mutta ei viimeisten vuosien aikana. Syyksi kerrottiin rahoituksen puute, romanivankien vähäinen määrä ja romaniopettajan löytämisen hankaluus. (Rikosseuraamuslaitos 2016a, 16). RISE:n yhdenvertaisuussuunnitelma on julkaistu vuonna 2015. Sekä opinnäytetyöni että RISE:n kyselyn tulosten (viittaa myös Tuula Blomeruksen kommenttiin) mukaan RISE:n yhdenvertaisuussuunnitelma ei ole ainakaan vielä pystynyt myötävaikuttamaan romanikulttuurin ja -kielen opetuksen järjestämiseksi.

RISE:n kyselyssä painotettiin, että romanityöntekijöiden puute vankiloissa on valitettavaa (Rikosseuraamuslaitos 2016a, 16). Perustuslain 2. luvun 17 § on maininta oikeudesta omaan kieleen ja kulttuuriin yhtenä perusoikeuksista. Erikseen mainitaan romanien oikeudesta saada ylläpitää ja kehittää omaa kieltään ja kulttuuriaan. (L1999/731). Tästä perusoikeudesta ei olla viime vuosina Hämeenlinnan ja Vanajan vankiloissa pystytty pitämään kiinni. Koulutuksellinen tasa-arvo ei siis tällä hetkellä näissä kyseisissä vankiloissa toteudu. Olisikin syytä selvittää vankien koulutukseen varattujen määrärahojen suuruus, ja onko koulutusmahdollisuuksia romanikielelle ja -kulttuurille ensi vuonnakaan?

Romanikielistä kirjallisuutta ja lehtiä ei romanivankien mukaan Vanajan tai Hämeenlinnan vankilassa ollut tai sitä ei koettu olevan tarpeeksi. Henkilökunnan mukaan molempien vankiloiden kirjastoista löytyi romanikirjoja ja Vanajan vankilaan tilattiin Romano Boodos lehteä, mutta tarjonta ei vankien mielestä ollut riittävä. Oman havaintoni mukaan romanikielistä kirjallisuutta löytyi jonkin verran.

Väistämisvelvollisuus pyritään RISE:n yhdenvertaisuussuunnitelman mukaan huomioimaan vankilassa mahdollisuuksien mukaan. Vangit kuitenkin kokivat tässä ongelmia ja he kertoivat, ettei heiltä oltu kysytty sijoittamisvaiheessa väistämisvelvollisuudesta ja sen tarpeesta. Haastattelussa tuli esiin tapaus, jossa vanki oli joutunut aloittamaan siirtoanomusprosessin huomattuaan sopimattoman vangin olevan samassa vankilassa kanssaan. Prosessi oli vangin mukaan pitkä ja hankala, eikä vankilan henkilökunta auttanut kertomuksensa mukaan häntä prosessin eteenpäin viemisessä.

Väistämisvelvollisuus ja sen huomiotta jättäminen nousivat jo Jeskanen selvityksessä esiin (Jeskanen 2014, 19). Myös RISE:n kyselystä saatujen tulosten mukaan väistämisvelvollisuus koettiin viidessä vankilassa ongelmallisena ja haasteellisena asiana.

Hämeenlinnan vankilan henkilökuntakyselyssä kerrottiin väistämismisvelvollisuuteen reagoitavan aina, kun se vain oli henkilökunnan tiedossa. Vanajassa haastateltujen työntekijöiden mukaan väistämismisvelvollisuus oli toisinaan huomioitu, mutta vankilan sääntöjä ja päiväjärjestystä ei kuitenkaan lähdetty uudistamaan siksi, etteivät kaksi vankia kohtaaisi toisiaan.

Kokemus väistämismisvelvollisuuden huomioimisesta oli ristiriitainen. Henkilökunnan mukaan se huomioitiin mahdollisuuksien rajoissa, mutta vankien mielestä ei juurikaan. Käsitettä ”mahdollisuuksien rajoissa” olisi aiheellista selventää suunnitelman seuraavaan versioon ja pohtia olisiko esim. vankiloissa mahdollisuus nimetä henkilökunnasta yksi tai useampi henkilö vastamaan väistämismisvelvollisuuteen liittyvistä järjestelyistä ja ongelmatilanteista. Romaneille väistämismisvelvollisuudessa ei ole kyse ainoastaan siitä, ettei ”sopimattomasta” henkilöstä pidetä, vaan kyse on vaikeasta ja syvästi koskettavasta asiasta, kun sukujen välissä on jopa murhia tai vakavia pahoinpitelyjä. Kysymys ei siten ole pelkästään väkivallan uhasta ja sen torjumisesta vaan velvollisuudesta jonka noudattamatta jättäminen aiheuttaa molemmissa osapuolissa negatiivisia tunteita.

RISE:n yhdenvertaisuuskyselyn mukaan arviointikeskuksissa koettiin sijoittelu haasteellisena romanien väistämismisvelvollisuuden ja asumissääntöjen vuoksi (Rikosseuraamuslaitos 2016a, 29). Koska haastatelluilta romaninainisvangeilta ei oltu kysytty väistämismisvelvollisuudesta sijoittamistilanteessa, on epäselvää, miten väistämismisvelvollisuus voi aiheuttaa haasteita, jos sitä ei huomioida. Tässä kohtaa opinnäytetyöni tulokset olivat ristiriidassa RISE:n kyselyn antamien tulosten kanssa. Selvittämättä jää se, ovatko haastattelemani romaninainisvangit tuoneet väistämismisvelvollisuusasiaa esille sijoittamistilanteessa vai eivät. Opinnäytetyössäni väistämismisvelvollisuudesta saamani tulos perustuu vain haastattelemieni romaninainisvankien vastauksiin asiasta.

Hengellisyys ja sen merkitys rikollisuudesta irtautumisessa eli desistanssiprosessissa (Salo & Sjölund 2014), tuotiin romaninainisvankien toimesta esiin toistuvasti. Romaninainisvangit kokivat hengellisyyden myös parantavan yleistä hyvinvointia vankilassa. Vanajan vankilassa oltiin tyytyväisiä siellä järjestettävään hengelliseen toimintaan, mutta Hämeenlinnan vankilassa kaivattiin romaninainisvankien erityistä huomiointia enemmän, kuten romanitaustaisen henkilön pitämiä hengellisiä tilaisuuksia. On kuitenkin syytä tähdentää sitä, että ei ole ehkä paikallaan yhdenvertaisuuden nimissä mahdollistaa yhdelle ryhmälle selvästi enemmän mahdollisuuksia hengellisyyden toteuttamiseen ja uskonnon harjoittamiseen. Voihan kuka tahansa olla erityisen uskonnollinen ja tarvita mahdollisuuksia uskonnon harjoittamiseen. Romanien ”hengellisyys” ei myöskään tarkoita sitä, etteikö romanien keskuudessa ole myös ateisteja ja ”maallistuneita”. Opinnäytetyötä varten haastateltujen romaninainisvankien mielestä hengellisyys kuitenkin oli tärkeässä osassa sekä desistanssiprosessia, että elämää.

Hämeenlinnan vankilan työntekijät tiedostivat romaninainisvankien hengellisyyden, mutta kokivat suurempana desistanssia edistävänä tekijänä heidän päihde- ja mielenterveysongelmiin

puuttumisen ja niiden työstämisen. Yksi opinnäytetyön tuloksista on se, että romaninain vangit kokivat hengellisyyden tärkeänä, ja toivoivat lisää itseään paremmin palvelevaa hengellistä toimintaa myös Hämeenlinnan vankilaan, kun taas työntekijät olivat toista mieltä (ks. edellä s. 79). Tämä näkyi vankiloissa sillä, että romanit osallistuivat työntekijöiden mukaan useammin hengellisiin tilaisuuksiin kuin muut vangit. Heidän puheistaan myös nousi muita useammin esille uskontoon ja vakaumukseen liittyvät asiat. Ehkä vastaajien erilainen suhtautuminen hengellisyyteen vaikuttaa sen kokemiseen näkeekö siinä voimaa ja vaikutusta desistanssiprosessissa. Vanajan ryhmähaastattelussa tuli esille, että hengellisyydellä ei koettu olevan suurta merkitystä desistanssiprosessissa. Työntekijät olivat nähneet vankeja, jotka olivat vapautteen päästessään olleet vahvassa uskossa, mutta kuitenkin tulleet taas muutaman kuukauden päästä takaisin vankilaan.

Ihmiset kokevat oikean ja väärän eri tavoilla, ja esimerkiksi varastamisen kulttuuri voi olla seurausta kasvatuksellisesta ohjauksesta. Hengellisyys ei ole myöskään rajattu pelkästään yhteiskunnan sääntöjä noudattavien oikeudeksi. Se, että romaninain vangit uusivat rikoksiaan ei poista heidän uskonnon ja omantunnon vapauttaan (perustuslain 2. luvun 11 §). Rikosseuraamuslaitos sitoutuu arvoihinsa tukemalla jokaisen asiakkaan yksilöllistä kasvua ja kehitystä. Jos romaninainvankien hengellisyyttä ja uskonnollista vakaumusta vähätellään, tukeeko se heidän henkilökohtaista kasvuaan ja kehitystään, vai päinvastoin?

Syrjintää pyritään vankiloissa ehkäisemään RISE:n yhdenvertaisuussuunnitelmasta löytyvillä toimenpide-ehdotuksilla. Haastatteluissa moni vanki kertoi, ettei ollut vankilassa kokenut syrjintää. Kuitenkin tuloksista näkyi syrjinnän kriteerejä täyttäviä toimia. Voidaankin - ja on syytä - siis opinnäytetyön tulosten perusteella kysyä, tunnistavatko vastaajat syrjinnän eri muotoja. Välitöntä syrjintää esiintyi haastattelutulosten mukaan esimerkiksi siinä, että romaninainvankeja kohdeltiin etnisen taustan takia eriarvoisesti. Vastausten mukaan muun muassa työtoiminnassa romanien keskinäiseen jutteluun puututtiin herkemmin ja heille oli eri säännöt kuin muille. Välillistä syrjintää taas tapahtui haastateltavien mukaan erityisesti romanihämien käytön epäämisen suhteen. Välillistä syrjintää koettiin esimerkiksi vankilan hygienia-säännöissä ja siinä, ettei kulttuurille ominaisia hygienia- ja tapoja saanut noudattaa.

Syrjinnän eri muodoista häirintää oli kokenut viisi haastateltavaa. Häirintä oli usein sanallista ja sisälsi rasistisia piirteitä ja sitä koettiin muiden vankien, mutta joskus myös henkilökunnan puolelta. Tämä ilmeni esimerkiksi haukkumanimitysten käyttämisenä kuten mustalainen ja manne sekä esim. yleistämällä kaikki romanit samaan kastiin: töykeisiin varkaisiin. Viimeisenä mainitun voisi myös katsoa olevan oletettavaan perustuvaa syrjintää. Moniperustaista syrjintää ei kuitenkaan romaninainvankien haastatteluvastausten perusteella esiinny. Haastateltavat romaninainaiset eivät kokeneet syrjintää esimerkiksi naiseutensa vuoksi enkä havainnut opinnäytetyön tuloksista moniperustaista syrjintää.

7.3 Selviytymis- ja ratkaisukeinot

Romaninaiset kokivat selviytymiskeinoiksi vankilassa ollessaan romanivankien yhteisöllisyyden, romanikulttuurin ylläpitämisen ja Romano Mission ryhmiin osallistumisen. Mahdollisuus nähdä ja olla tekemisissä muiden romanivankien kanssa koettiin tuovan turvallisuuden tunnetta, joka nousi esille jo Jeskasan selvityksessä (Jeskanen 2014, 49-50). Samasta syystä myös Romano Mission työntekijöiden käynnit ja Voiva-ryhmä koettiin tärkeänä. Opinnäytetyön tulosten mukaan tätä tukea kanssakäymiseen ei koettu saatavan riittävästi. Sekä keskinäistä kanssakäymistä, Romano Mission käyntejä vankilassa ja erityisesti Voiva-ryhmiä haluttiin useammin.

Henkilökunta mainitsi haastattelu- ja kyselyvastauksissaan ongelmien ratkaisukeinoksi ensisijaisesti keskustelemisen ja ongelmien ratkaisun puhumisen avulla. RISE:n kyselyssä vankilan johtajat ja apulaisjohtajat eivät ottaneet kantaa ongelmien ratkaisukeinoihin. Työntekijät kokivat romaninaisvankien kanssa työskentelyn ongelmattomaksi ja kokivat haasteita syntyvän eniten romanikulttuuriin liittyvien tapojen ja sääntöjen noudattamisen ja niiden tunnistamisen suhteen. Sekä Vanajan että Hämeenlinnana henkilökunta koki yhtä lukuun ottamatta tietävänsä romanikulttuurista tarpeeksi. Henkilökunta Vanajalla koki vankilassa työskenneltyjen vuosien aikana kasvaneen romanikulttuurin tietämyksen auttavan, kun tarvittiin ratkaisukeinoja johonkin hankalaan tilanteeseen. Hämeenlinnan henkilökuntakyselyvastauksista kävi taas ilmi se, että työntekijät pitäisivät hyvänä ajatuksena sitä, että joku romanikulttuurin asiantuntija tulisi kertomaan työntekijöille vankilaan romanikulttuurista ja siihen liittyvistä tavoista ja säännöistä.

Opinnäytetyön perusteella työntekijät kokivat romanikulttuurin tietämyksen lisäävään mahdollisuuksia työskennellä vaivattomasti romaninaisvankien kanssa ja romanikulttuurin tietämystä pidettiin tärkeänä. Vastauksista voidaan päätellä myös se, että henkilökunta pyrki aina ensisijaisesti ratkaisemaan vaativat tilanteet, esimerkiksi kahden vangin välisen sanaharkan, keskustelemalla ja hoitamalla tilanteet vuorovaikutuksellisesti oikein.

7.4 Reagointi epätasa-arvoiseen kohteluun

Haastateltavat reagoivat yksilöllisesti kohdatessaan epätasa-arvoista tai syrjivää kohtelua. Yksi vangeista vältti virkamiehiä, ettei tulisi syrjityksi tai kohdelluksi huonosti, kolme vankia taas kertoi antavansa samalla mitalla takaisin, eli esimerkiksi sanallisella vastahyökkäyksellä. Ratkaisukeinoiksi ongelmatilanteissa vangeista yksi mainitsi myös keskustelun esimerkiksi työntekijän kanssa, jotta ongelmaan saataisiin ratkaisu.

Kukaan vangeista ei ollut kannellut kohtelustaan eteenpäin eikä omien sanojensa mukaan kääntynyt ongelmatilanteissa myöskään henkilökunnan johdon puoleen. Kyse oli kuitenkin ro-

maninaisvankien omasta valinnasta eikä siitä, etteikö heitä kohdeltaisi yhdenvertaisesti asioidensa käsittelyssä (perustuslaki 2. luku 21 §). Vangin kertoivat kääntyvänsä ensisijaisesti Tuula Blomeruksen puoleen, jos he kokivat täytäntöönpanossaan ongelmia tai väärinkohtelua, ja toivoivat Blomeruksen olevan vankilan johtoon yhteydessä, sillä kokivat hänen osaavan esittää asian paremmin, ja saavan todennäköisemmin asian käsittelyyn. Romaninaisvankien luottamus Blomerusta kohtaan oli haastatteluiden perusteella kiistatonta.

7.5 Yhdenvertaisuus- ja tasa-arvosuunnitelman painopisteet ja kehittämisalueet

Romaninaisvankeja haastatellessani kysyin myös RISE:n yhdenvertaisuussuunnitelman tärkeimmistä painopisteistä ja kehittämisalueista. Osa heistä oli Romano Mission ryhmissä jo tutustunut ko. suunnitelmaan, mutta kolme heistä ei ollut siitä tietoinen. Olinkin tältä varalta koonnut erilliselle lomakkeelle RISE:n yhdenvertaisuussuunnitelmassa esiintyviä kohtia, jotka saattoivat kytkeytyä romaninasiin. Näitä painopisteitä kävimme läpi haastateltavien kanssa yhdessä ja tämän jälkeen he saivat valita omasta mielestään romaninaisvangeille niistä tärkeimmät. Tämän lisäksi he saivat vapaasti ehdottaa sellaisia parannusehdotuksia ja kehittämisalueita suunnitelmaan, joita siinä ei nyt jo ollut.

Opinnäytetyötä varten haastattelemani romaninaisvangit nostivat esille tärkeimmiksi painopisteiksi romanihameen käyttämisen tapaamisissa myös suljetussa vankilassa, väistämisvelvollisuuden, sukulaissuhteiden huomioimisen sekä romanikulttuurin ylläpitämisen mahdollistamisen. Näihin toivottiin Rikosseuraamuslaitoksen huomiointia.

Tutkimuksellisessa kehittämistoiminnassa on tarkoitus tuottaa tietoa siitä, onko jokin työmenetelmä toimiva ja samalla etsiä näyttöä jonkin asian käyttökelpoisuudesta (Toikko & Rantanen 2009, 39). Vaikka RISE:n yhdenvertaisuussuunnitelma on käyttökelpoinen, ja joissain kohdin toimivakin, löytyi siitä myös selkeitä kehittämisalueita. Romaninaisvankien vastauksista löytyi kaksi kehittämisaluetta: romanikulttuurille ominaisten hygieniatapojen huomiointi ja romanihameen säilytys suljetussa vankilassa. Opinnäytetyön tulosten perusteella vaikuttaa siltä, että romanihame ja siihen pukeutumien ovat romaninaisille tärkeä symboli. Sen kokonaisvaltainen ymmärtäminen vaatisi luultavasti sen, että olisi itse elänyt romanikulttuurissa. Vasta itse oltuaan tilanteessa, jossa on valmis jättämään tapaamisen läheistensä kanssa väliin siksi, ettei saa pukeutua romanihameeseen, voi ymmärtää asian todellisen merkityksen.

Opinnäytetyön tuloksissa sekä Hämeenlinnan että Vanajan vankiloissa miltei kaikki haastatellut romaninaiset kokivat jollain tasolla kärsivänsä vankilan hygieniakäytännöistä. Hygienian puutteesta kärsivät vangit mainitsivat sen yhdeksi suurimmista murheen aiheistaan vankilassa ollessaan. Kulttuuri ei siis määritä romaneillakaan kaikkea heidän tekemäänsä ja kokemaansa, vaan yksilöllisiä eroja on tärkeiden tapojen ja sääntöjenkin noudattamisessa.

Verrattuani opinnäytetyöni tuloksia aiempiin aiheesta tehtyihin tutkimuksiin huomasin samojen teemojen toistuvan niissä kaikissa. Romanikulttuurista tutut säännöt ja tavat nousivat esille omassa opinnäytetyössäni ja vastaajille tärkeimpinä koetut asiat, kuten väistämivelvollisuuden noudattaminen ja romanihameen käyttö suljetussa vankilassa, toistivat samaa kaavaa kuin Jeskasen vuoden 2014 selvityksessä. Sukulaissuhteet ja yhteisöllisyys, romanikulttuurin vahvistaminen ja ylläpitäminen sekä väistämivelvollisuuden huomiointi ovat teemoja, jotka tulevat vastaan useimmissa romanikulttuurista kertovissa oppaissa ja tutkimuksissa.

Sekä Vanajan ryhmähaastatteluun osallistuneet, että Hämeenlinnan henkilökuntakyselyyn vastanneet työntekijät kertoivat yhtä lukuun ottamatta, että olivat kuulleet RISE:n yhdenvertaisuussuunnitelmasta, mutta eivät olleet lukeneet sitä eivätkä tienneet siinä esiintyvistä romainaisvankeja koskevista kohdista ja toimenpide-ehdotuksista. Seitsemästä työntekijästä siis vain yksi oli lukenut RISE:n yhdenvertaisuussuunnitelman. Tulos on kovin erilainen, kuin mitä RISE:n kyselyssä. Tosin tässä RISE:n kyselyssä haastateltiin vankilan johtajia ja apulaisjohtajia. Joka tapauksessa RISE:n kyselyssä tuotiin ilmi positiivisena huomiona se, että RISE:n suunnitelmaan oltiin vankiloissa tutustuttu hyvin (Rikosseuraamuslaitos 2016a, 34-35). Opinnäytetyöni tulokset kertoivat toista. RISE:n kyselyssä yksi vastaajista painotti, että vaikka RISE:n yhdenvertaisuussuunnitelmasta oltiin tietoisia, sitä välttämättä ei moni lukenut, sillä erilaisia monisteita, papereita ja muuta luettavaa oli niin paljon (Rikosseuraamuslaitos 2016a, 26-27). Tämän kuvauksen näen vastaavan todellisuutta ja varsinkin perustyöntekijöiden tietoisuus RISE:n yhdenvertaisuussuunnitelman tarkemmasta sisällöstä näyttää vähäiseltä. Johtajien tietämyksen tasoon voi vaikuttaa kiireisyys ja yhdenvertaisuus-asia on vain yksi monien tärkeiden asioiden joukossa, joihin pitäisi tutustua ja niitä edistää.

Kyseessä on kuitenkin tärkeä suunnitelma, johon jokaisen rikosseuraamusalalla työskentelevän olisi hyvä tutustua. Vankiloissa voitaisiinkin turvautua tässä kohdin menettelyyn mikä on läheisessä yhteydessä tutkimukselliseen kehittämistoimintaan. Kehittämistoiminnalla tavoitellaan aina parempia ja tehokkaampia, positiivisen muutoksen tuomia ratkaisuja ja toimintatapoja (Toikko & Rantanen 2009, 16). Suomen vankiloissa voitaisiinkin siis ottaa RISE:n yhdenvertaisuussuunnitelma esille, ja siihen voitaisiin tutustua yhdessä esimerkiksi henkilökunnan kuukausikokouksissa ja viikkopalavereissa. Myös RISE:n yhdenvertaisuuskysely ja siitä saadut tulokset olisi esitettävä niin, että kaikki työntekijät olisivat tietoisia niistä. Keskustelulle yhdenvertaisuudesta tulisi löytyä tilaa ja henkilökuntalehti voisi toimia aloitteen tekijänä. RISE:n yhdenvertaisuussuunnitelmaa ja RISE:n yhdenvertaisuuskyselyä apuna käyttäen vankiloiden työntekijät voisivat omassa jokapäiväisessä toiminnassaan edistää yhdenvertaisuuden toteutumista ja kehittää niitä puutteita, joita sekä RISE:n yhdenvertaisuuskyselyssä, että opinnäytetyöni tuloksissa ilmeni. Rikosseuraamuslaitoksen toimintatapojen kehittäminen

suunnitelmien avulla on ilmeisen hyödyllistä ja saa aikaan tärkeitä tuloksia, mutta vaikuttavuus näyttää rajalliselta. Ilman koulutusta ja perehdyttämistä eivät toimenpiteet helpolla jal-kaudu, vaikka kyselyitä toteutettaisiinkin ja niitä esiteltäisiin johtajien päivillä.

Opinnäytetyön tutkimusongelmana oli romaninainavankien käsitys RISE:n yhdenvertaisuussuunnitelman ja siinä esitettyjen toimenpiteiden toimivuudesta ja toteutumisesta romanien kohdalla. Koen, että opinnäytetyön aineiston analysoinnin ja tulosten - sekä niistä vedettyjen johtopäätösten - avulla voitiin vastata tutkimuskysymyksiin. Myös se, millä tavalla RISE:n yhdenvertaisuussuunnitelman toteutuminen avovankilassa ja suljetussa vankilassa erosi vankien mielestä toisistaan, tuli haastatteluaineiston tulosten perusteella riittävästi selvitettyksi mutta eivät syyt. Mielestäni opinnäytetyön tulosten avulla onnistuin myös selkeästi erittelemään toisistaan ne asiat, jotka suunnitelmassa toteutuvat ja ne, jotka jäävät toteutumatta. Seuraavassa kappaleessa olen eritellyt erikseen Vanajalla ja Hämeenlinnassa toteutuneet ja toteutumatta jääneet asiat, ja tämän lisäksi opinnäytetyöni lopusta löytyy liitteenä taulukko (Liite 5), josta näkyy, mitkä kohdat RISE:n yhdenvertaisuussuunnitelmasta toteutuivat Vanajalla ja Hämeenlinnassa ja mitkä eivät. Opinnäytetyöni lopussa löytyvästä taulukosta näkyy, missä täytäntöönpanon vaiheissa romaninaiset ovat kokeneet tulleen kohdelluiksi yhdenvertaisesti ja missä eivät (Liite 6).

7.6 Yhteenveto, Vanaja

Kaiken kaikkiaan voidaan opinnäytetyön tulosten perusteella päätellä, että RISE:n yhdenvertaisuussuunnitelma toteutuu romaninainavankien kohdalla vain osittain. Romaninainavangit kokivat monessa asiassa tulevana kohdelluksi asianmukaisesti ja tasa-arvoisesti. Kummankin vankilan henkilökunnasta nähtiin pidettävän, lukuun ottamatta muutamia työntekijöitä. RISE:n yhdenvertaisuussuunnitelma toteutui kuitenkin selkeästi paremmin Vanajalla kuin Hämeenlinnan vankilassa.

Ongelmia RISE:n yhdenvertaisuussuunnitelman toteutumisessa romaninainavankien kohdalla koettiin Vanajalla ilmenevän epätasa-arvoisena kohteluna, romanivankien eri osastoille sijoittamisella ja sekä henkilökunnan että muiden vankien puolelta ilmenevien ennakoasenteiden ja -oletusten muodossa.

Opinnäytetyön tuloksena on, että romanivankeja kohdeltiin Vanajan vankilassa päällisin puolin hyvin. Ongelmia RISE:n yhdenvertaisuussuunnitelman ja siinä esitettyjen toimenpide-ehdotusten pohjalta kuitenkin esiintyi sanallisen kiusaamisen ja pilkkaamisen muodossa, sekä jonkin asteisena rasismina. Vanajan työntekijöiden ryhmähaastattelussa ja Hämeenlinnan vankilan henkilökuntakyselyssä lähes kaikki työntekijät tiedostivat rasismien olemassa olon (vain 2 Hämeenlinnan kyselyyn vastanneista sanoi, että vankilassa ei ole rasismia), mutta eivät pitäneet sitä suurena ongelmana vankiloissaan. Rasismiin kuitenkin kerrottiin puuttuttavan aina,

jos sellaista huomattiin. Romaninain vangit olivat sitä mieltä, että rasismiin ei aina henkilökunnan puolelta puututtu. Vankien ja työntekijöiden mielipiteet olivat tässä tapauksessa eriäväisiä. Ongelmia koettiin myös siinä, että romanivankeja ei mielellään sijoitettu keskenään samoille osastoille. Tämän lisäksi hygieniassa koettiin puutteita, mutta sitäkin vain muilla osastoilla kuin perheosastolla. Perheosastolla haastatellut romaninaiset kokivat saavansa noudattaa kulttuurilleen ominaisia hygieniatapoja. Romanikulttuurin ja -kielen opetusta ei ollut Vanajan vankilassa viime vuosina järjestetty eikä romanikulttuuria koettu pystyttävän ylläpitää vankilasta käsin tarpeeksi. Vanajan vankilassa ei ole siis viime vuosina onnistuttu turvaamaan romaninain vangeille oikeutta omaan kieleen ja kulttuuriin (perustuslaki 2. luku 17 §). Vanajan vankilassa vietettiin kuitenkin työntekijöiden mukaan vuosittain kansainvälistä romanipäivää.

Hengellisyyttä Vanajalla olevat romaninain vangit saivat mielestään harjoittaa tarpeeksi ja halumallaan tavalla. Moniperustaista syrjintää romaninaiset eivät kokeneet Vanajan vankilassa eivätkä myöskään väkivallan uhkaa. Rasismia koettiin olevan, mutta sitä ei nähty suurena ongelmana. Haastateltavat olivat tosin sitä mieltä, että ovat niin tottuneita rasismiin, etteivät enää jaksaneet välittää siitä. RISE:n kyselyssä esille nostettua henkilökunnalta osoittamaa rasismia ei Vanajan vankilassa koettu muuten kuin yhden romaninain vangin haastatteluvastauksen perusteella. Sääntöjen eriävyyttä valtaväestön ja romanien välillä ilmeni Vanajan vankilassa tämän yhden vastaajan mielestä. Lääkäriin pääsy oli haastateltavien mukaan hankalaa, mutta he kokivat yhtä lukuun ottamatta sen olevan kaikille yhtä vaikeaa.

7.7 Yhteenveto, Hämeenlinna

Hämeenlinnan vankilassa suurimpina RISE:n yhdenvertaisuussuunnitelman toteutumisen esteinä koettiin romanihameen käytön epääminen romaninain vangeilta tapaamisten ja kirkkokäyntien yhteydessä. Vangit myös kokivat henkilökunnalta ja muilta vangeilta rasismia ja epätasa-arvoista kohtelua. Myös RISE:n julkaisemattomassa yhdenvertaisuus-kyselyssä nostettiin esille tietoisuus siitä, että joissakin vankiloissa henkilökunta osoitti romaneita ja muita vähemmistöryhmiä kohtaan ivaamista, ylimääräisiä henkilötarkastuksia ja esimerkiksi haluttomuutta hoitaa heidän asioitaan (Rikosseuraamuslaitos 2016a, 73-74). Hämeenlinnan vankilalle teetetyn henkilökuntakyselyn vastauksista ei kuitenkaan käynyt ilmi, että romaneita kohtaan olisi erityisesti rasistista käyttäytymistä eikä kaksi kyselyyn vastannutta edes kokenut vankilassa olevan rasismia.

Opinnäytetyön tulosten perusteella jotkin toimenpide-ehdotukset on pystytty toteuttamaan myös Hämeenlinnan vankilassa, mutta oli monia romaninain vankeja koskevia toimenpiteitä, joita ei oltu pystytty hoitamaan suunnitelman ehdottamalla tavalla. Osittain oli onnistuttu siinä, että romanikielistä kirjallisuutta ja lehtiä löytyi vankilan kirjastosta jonkin verran. Romaninain vangit eivät kokeneet moniperustaista syrjintää Hämeenlinnankaan vankilassa ja lää-

käriin pääsyn mahdollisuudet koettiin samanlaisiksi romaneilla kuin muillakin vangeilla. Vapaa-ajan toiminta toimi haastateltavien mukaan romaneilla yhtä hyvin kuin muillakin ja työtoimintaan oltiin tyytyväisiä lukuun ottamatta sitä, että yhden haastateltavan mukaan työntekijät puuttuivat romanivankien keskinäiseen keskusteluun ja kanssakäymiseen muita vankeja herkemmin. Myös RISE:n kyselyssä saaduista vastauksista kävi ilmi, että romanivankien katsottiin osallistuvan vankilan päivittäiseen toimintaan samalla tavalla kuin muutkin vangit (Rikosseuraamuslaitos 2016a, 15) Opinnäytetyöni tulosten perusteella tämä toteutui romaninaisten mielestä, mutta muiden tutkimusten perusteella tämä ei toteudu romanimiesvankien kohdalla.

Haastateltavat vangit eivät kokeneet pystyvänsä noudattamaan ja ylläpitämään kulttuuriaan haluamallaan tavalla Hämeenlinnan vankilassa ollessaan. Tämä ilmeni romanihameen käytön epäämisellä, hygieniatapojen noudattamisen vaikeudella sekä sillä, että romanikulttuurille ominaista vanhempien kunnioitusta oli hankala toteuttaa vankilassa. Vanhemmille romaninaisille haastateltavat toivoivat erillisiä sauna- ja suihkuvuoroja niin, että nuoremmatkin romaninaiset pääsisivät suihkuun ja saunaan ilman pelkoa itsensä häpäisemisestä vanhempien edessä. Tämä ei ollut haastateltavien mukaan toteutunut, vaikka he olivat sitä vankilan työntekijöiltä pyytäneet. Selväksi ei kuitenkaan käynyt keitä nämä henkilökunnan edustajat olivat, joilta asiaa oltiin kysytty. Hämeenlinnan vankilan henkilökuntakyselyssä työntekijät olivat sitä mieltä, että romaninaiset saivat noudattaa ja ylläpitää romanikulttuuriaan myös vankilassa ollessaan vankilan resurssien ja sääntöjen mukaan.

Romanihameen käytön epäämiselle Hämeenlinnan vankilassa löytyi turvallisuuteen liittyvä syy, mutta hygienian parempaan noudattamiseen ei löytynyt työntekijöiltä konkreettista syytä, miksi asiaa ei voitaisi vankilassa kehittää. Onkin siis pohdittava sitä, onko kyseessä tahtotilan puutteesta, vai onko hygieniasääntöjen muuttamiseen myös romaninaisvangeille paremmin sopiviksi jokin muu, järkiperäinen syy? Parempaan hygieniaan pyrkimistähän ei voida lähtökohtaisesti pitää negatiivisena asiana, vaan se saattaisi toimia sekä romaninaisille, että muillekin vangeille, jopa elämää helpottavana ja normaalisuusperiaatetta tukevana seikkana.

RISE:n kyselyssä ei ollut erikseen mainintaa siitä, että vähemmistön oikeudet toteutuisivat suljetussa vankilassa huonommin kuin avovankilassa. Se, johtuuko RISE:n yhdenvertaisuussuunnitelman toimenpiteiden toteutumisen vajavaisuus Hämeenlinnan vankilassa lähinnä siitä syystä, että kyseessä on suljettu vankila, vaatii tarkempaa selvitystä. Haastatteluista saadun informaation perustella voidaan epäillä useamman perusoikeuden toteutumista Hämeenlinnan vankilassa yksittäisten romaninaisvankien kohdalla. Hankalan tilanteesta tekee se, että opin-

näytetyöni tuloksista käy ilmi vain vangin sana työntekijän sanaa vastaan. Oletuksena työntekijän sana on luotettavampi, mutta ei välttämättä kuitenkaan totuus. Perusoikeuksien toteutumista Hämeenlinnan vankilassa olisikin syytä seurata aktiivisesti varmuuden vuoksi.

On myös syytä kyseenalaistaa toteutuvatko Hämeenlinnassa kaikki vankeuden täytäntöönpanon yleiset periaatteet. Oikeudenmukaisen ja ihmisarvoisen kohtelun -periaatteen mukaisesti vankien perhesuhteiden säilyttämistä olisi edistettävä myös vankeuden aikana (Myhrberg 2016, 37). Se, että Hämeenlinnassa ei ole pohdittu vaihtoehtoisia menetelmiä romaninheimien käytön epäämiseen tapaamisissa huolimatta siitä, että työntekijät ovat tietoisia romaninheimien jättävän tapaamisista läheistensä kanssa väliin, ei ole perhesuhteiden säilyttämistä edistävää toimintaa. Jäljelle näyttää jäävän vain kysymys siitä edellyttävätkö turvallisuuden takaaminen ja kiellettyjen esineiden ja aineiden välittämisen estäminen sen, että hameen käyttöä ei sallita. Sama pätee väistämisen mahdollistamiseen.

Hämeenlinnassa yksi haastateltavista romaninheimivangeista kertoi vartijan keskeyttäneen hengellisen herätyskokouksen yhden vangin valitettua siitä aiheutuneesta melusta. Tämä saa mieltimään hallinnon laillisuusperiaatetta, sekä myös luottamuksensuojaa ja tarkoitussidonnaisuuden periaatetta. Laillisuusperiaatteen mukaan kaiken viranomaisen toiminnan on perustuttava lakiin, eikä vastoin lakia saa toimia (Sass 2016, 66). Onko tämä yhden vangin kokemus meluhaitta syy lopettaa hengellinen kokous? Lisäksi kokouksen keskeytys liittyy vankeuden täytäntöönpanoa koskevista yleisistä periaatteista terveyden ylläpitämiseen ja haittojen vähentämiseen. Sen yhtenä tavoitteena on vähentää vankeusajan haittoja esimerkiksi mahdollistamalla sen, että eri seurakuntien ja uskonnollisten yhteisöjen työntekijät voivat käydä vankilassa antamassa vangeille sielunhoitoa. (Myhrberg 2016, 36.) Tässä tapauksessa vanki ei ole saanut haluamaansa sielunhoitoa eikä kyseistä seurakuntaa / uskonnollista yhteisöä ole enää päästetty vankilaan, vaikka siihen osallistuneet romaninheimivangit olivat kokeneet herätystoiminnan itsellensä sopivana ja voimaannuttavana. Myös luottamuksensuojaa edustavan lupauksen rikkominen hämmästyttää: ensin vangeille on luvattu herätyskokousten järjestäminen, mutta yhtäkkiä se keskeytetään eikä niitä enää järjestetä vain siksi, että yksi vanki on valittanut kokouksesta aiheutuneesta melusta? Tämä sotii myös tarkoitussidonnaisuuden periaatetta vastaan, sillä herätyskokousten lopettaminen kokonaan ei ole rangaistuksena sopivassa suhteessa sen kanssa, että kokouksesta on aiheutunut melua.

7.8 Missä onnistuttiin, ja missä ei?

Tässä kappaleessa on havainnollistettu ne asiat, joissa RISE:n yhdenvertaisuussuunnitelmaa silmällä pitäen oli onnistuttu Vanajan ja Hämeenlinnan vankiloissa ja myös ne asiat, joissa ei oltu onnistuttu. Tarkemmin tuloksia ja niiden rinnastusta myös RISE:n kyselystä saatuihin tuloksiin voi tarkastella opinnäytetyöni lopussa löytyvistä taulukoista (Liite 5 & Liite 6).

Sekä Vanajan että Hämeenlinnan vankiloissa romaninaisvangit eivät kokeneet neuvonnassa tai opastamisessa ongelmia vankilaan tulon yhteydessä. Kouluttautumisen ja opiskelun suhteen ei koettu eroja muiden vankien kanssa, mutta oman näkemykseni mukaan romanivankien kohdalla pitäisi reagoida koulutuksen puutteeseen positiivisella erityiskohtelulla niin, että heitä avitettaisiin ja motivoitaisiin peruskouluopintojen suorittamiseen tuomion aikana hieman enemmän kuin muita vankeja. Tämä siksi, että kouluttautumattomuus on romaninaisvangeilla erityisen suuri ongelma, joka korostui myös kummankin vankilan työntekijöiden haastattelu- ja kyselyvastauksissa.

Vapaa-ajan vietossa romanivangit eivät kokeneet ongelmia kummassakaan vankilassa ja myös työtoiminnassa kaikki sujui heidän mukaansa hyvin lukuun ottamatta sitä, että yksittäiset työntekijät puuttuivat haastateltavien mukaan herkemmin romaninaisvankien kuin valtaväestöön kuuluvien vankien keskinäiseen keskusteluun. Myös romanikielistä kirjallisuutta ja lehtiä oli kummassakin vankilassa, vaikka vangit toivoivatkin sitä tuotavan lisää. Myöskään neuvonnassa, opastuksessa tai poistumisluvissa tai loma-anomuksissa ei koettu muita ongelmia kuin se, että yhden vangin mielestä poistumisluvan anominen oli tehty turhan hankalaksi prosessiksi eikä siihen häneen mukaansa aina jaksanut lähteä sen monimutkaisuuden vuoksi.

Haastateltavien vankien mukaan työntekijät suhtautuivat romaneihin päällisin puolin hyvin. Vangit myös kehuivat joitakin työntekijöitä ja sitä, kuinka he tuntuivat ymmärtävän romanivankeja paremmin, kuin muu henkilökunta. Itse huomasin sekä Vanajan että Hämeenlinnan vankiloissa ollessani sen, että muutamat työntekijät erottuivat muiden joukosta selvästi edukseen. Yksi heistä jäi erityisesti mieleeni, Hämeenlinnan vankilan vähemmistöjen asioista vastaava työntekijä. Häntä kehuivat sekä vangit, että Romano Mission palveluohjaajat. Oli ilo huomata, että kummastakin vankilasta löytyi sellaisia työntekijöitä, jotka olivat valmiita tekemään hieman lisätyötä vain romanivankien erityistarpeet huomioon ottamiseksi. Juuri sellaisia ihmisiä koen, että Rikosseuraamuslaitos tarvitsee palvelukseensa lisää.

Sekä Vanajan että Hämeenlinnan vankiloissa vanhojen kunnioituksen toteuttaminen koettiin ongelmalliseksi. Vanajalla tämä ilmeni esimerkiksi työtoiminnassa, kun romaninaiset eivät saaneet pitää romanihameitaan. Vanhemman romaninaisen ollessa samaan aikaan töissä, tuotti tämä nuoremmille romaneille ongelmia. Myös saunavuorot aiheuttivat päänvaivaa, ja niitä toivottiin järjestäväksi niin, että vanhat ja nuoret saunoisivat erikseen.

Saunomisongelma tuli esiin myös Hämeenlinnassa, jossa myös suihkussa käyminen koettiin ongelmalliseksi, sillä saunavuoroja ei oltu haastateltavien mukaan jaoteltu niin, että vanhat ja nuoret peseytyisivät erikseen. Myös osastoille sijoittaminen aiheutti Hämeenlinnassa hankaluuksia, sillä nuoremmat romaninaiset eivät mielellään olleet samalla osastolla vanhempien romaninaisten kanssa. Samalla osastolla asuminen tarkoitti nuoremmille romaneille jatkuvaa pakoilua ja varomista, etteivät vahingossakaan näyttäytyisi vanhempien

seurassa epäsovivissa tilanteissa tai vaatteissa: esimerkiksi vessassa käynti vanhojen lähellä ei käynyt kysymykseenkään. Tähän olisi syytä keksiä jokin ratkaisu, joka ei aiheuttaisi henkilökunnalle kohtuuttomasti lisätyötä, mutta joka mahdollistaisi sekä vanhojen että nuorten romaninaisvankien rangaistuksen rauhassa suorittamisen. Voitaisiin ehkä ajatella, että vanhempia asutettaisiin eri osastoille kuin muita, jolloin olisi helpompi huomioida myös vanhuuden mukana mahdollisesti ilmenevät tarpeet ja ongelmat. Tämä ratkaisu palvelisi siis sekä nuorempia, että vanhempia romaninaisia.

Romaninaisvangit kertoivat haastatteluvastauksissaan kokevansa sekä Vanajalla että Hämeenlinnan vankilassa sanallista kiusaamista pilkkaamista sekä muiden vankien että toisinaan myös henkilökunnan puolelta. Syrjintää romanivangit eivät tunnistanee kokevansa, mutta kuitenkin esimerkiksi romanihameen käytön epääminen tapaamisissa edustaa välillistä syrjintää. Välitöntä syrjintää oli romaninaisvankeja kohtaan siinä, että heitä kohdeltiin toisinaan negatiivisesti eri tavalla romanitaustansa vuoksi. Tämä ilmeni esimerkiksi sillä, että romaninaisten mielestä heillä oli välillä eri säännöt, kuin muilla vangeilla. Välillistä syrjintää koettiin romanihameen käytön epäämisen kautta, ja häirintää sanallisen pilkkaamisen ja kiusaamisen muodossa.

Sekä Vanajalla että Hämeenlinnan vankilassa esiintyi haastatteluvastausten perusteella tilanteita, joissa vankien perusoikeudet, vankeuden täytäntöönpanoa koskevat periaatteet, tai hallinnon oikeusperiaatteet eivät toteutuneet. Osa tilanteista oli sellaisia, jotka pystyin vahvistamaan todeksi työntekijöiden antamilla vastauksia. Tällaisia olivat romanihameen käytön epääminen ja sen säilytys Hämeenlinnan vankilassa, romanikielen ja -kulttuurin opetus kummassakin vankilassa, sekä hengellisyden vahvistaminen erityisesti Hämeenlinnan vankilassa. Epäselviksi tilanteiksi jäivät taas sellaiset asiat ja tilanteet, joihin en saanut vahvistusta henkilökunnalta tai joihin vangilla ja henkilökunnan edustajalla oli eriävä mielipide.

Yleisesti ottaen romaninaisvankien yhdenvertaisuus ei toteudu vankeuden täytäntöönpanossa, eikä tilannetta voida pitää hyväksyttävänä perusoikeusnäkökulmasta. Haastateltavien romaninaisten esille tuomat puutteet ja epäkohdat saivat jotkin tukea sekä työntekijöiden sanoista, että RISE:n kyselystä ja Jeskasan selvityksestä, mutta oli myös asioita, jotka jäivät epäselviksi ja vaativat lisäselvitystä. Vasta sen jälkeen voidaan varmistaa vankiloiden todellinen oikeustilanne ja se, missä määrin Rikosseuraamuslaitoksen arvoja vankiloissamme kunnioitetaan ja noudatetaan. Vaikka vangin sanaa pidetään lähtökohtaisesti epäluotettavampana kuin virkamiehen sanaa, on jokaisella meistä sananvapaus (perustuslaki 2. luvun 12 §), ja tällaisia perusoikeuksia rikkovia epäilyksiä tullessa ilmi, on ehdottomasti selvitettävä niiden todenperäisyys.

7.9 Parannusehdotukset

Vanajan vankilan ryhmähaastatteluun ja Hämeenlinnan kyselyyn osallistuneet työntekijät kokivat tietävänsä romanikulttuurista tarpeeksi. Varsinaista tarvetta lisäkoulutukseen ei koettu, siitä kuitenkin oltiin yhtä Hämeenlinnan työntekijää lukuun ottamatta kiinnostuneita. Heistä muutama osallistuisi mielellään koulutuksiin, joissa esimerkiksi Romano Mission työntekijä luennoisi romanikulttuurin eri piirteistä, säännöistä ja tavoista. Hämeenlinnan kyselyyn vastanneet olivat työskennelleet laitoksessa jo useita vuosia. Aiemmin ohjaaja Tuula Blomerus järjesti Vanajalla kyseisenlaisia tilaisuuksia mutta viime aikoina niitä ei ole enää järjestetty.

Haastateltavien romaninaisten mielestä henkilökunta oli tietoinen romanikulttuurin tavoista ja säännöistä, mutta eivät kiinnostuneita siitä pystytäänkö niitä vankiloissa noudattamaan. Muutaman vastanneen mielestä vasta tulleet, uudet työntekijät olivat toisinaan välinpitämättömpiä. Mikäli välinpitämättömyys johtuu tietämättömyydestä, parantaisi työntekijöille järjestettävä romanikulttuurin koulutus tilannetta molemmissa vankiloissa.

Pidempään laitoksessa työskennelleiden riittävä romanikulttuurin tietous ei välttämättä merkitse sen oikeanlaista hyödyntämistä, sillä erityispiirteiden teoreettinen tuntemus ei takaa sen sisäistämistä. Koulutuksessa olisi olennaista keskustella sääntöjen ja tapojen merkityksestä ja tärkeydestä, jotta ne eivät jäisi pelkäksi teoreettiseksi tiedoksi. Sekä Hämeenlinnan että Vanajan vankiloissa työntekijät konsultoivat herkästi Romano Mission palveluohjaajia, vaikeivat välttämättä ymmärtäneet jonkin kulttuurisidonnaisen asian merkitystä. Kuten eräs haastatelluista vangeista sanoi:

H5: ”No onhan se niilleki (työntekijät) vähän vaikee juttu, et eihän ne voi tehdä asioille mitään, ellei ne oikeesti tiä mitä ne meille merkkää. Et sehän on ihan selvä, et just se merkitys, se merkitys on se, joka pitää tulla niilleki selväks.”

Hämeenlinnan vankilassa peruskouluopintojen järjestäminen voidaan toteuttaa selliopiskelulla. Vanajan vankilassa peruskouluopintojen järjestäminen on mahdollista, mutta haittana on, että oppilaitos vaatii viimeiset olemassa olevat todistukset tai kopiot niistä. Vankilan mahdollisuudet vaikuttaa asiaan ovat rajalliset. Romaninaisvankien sivistykselliset oikeudet eivät tästä syystä välttämättä Vanajan vankilassa aina toteudu (perustuslaki 2. luku 16 §). Ongelman ratkaisemiseksi olisi ensin selvítettävä syy, miksi todistukset puuttuvat. Joko koulunkäynti on jäänyt suorittamatta tai todistukset ovat hukassa. Kadoksissa olevia koulutodistuksia opinto-ohjaaja tai hänen tehtäviään suorittava henkilö voisi tiedustella aiemmasta oppilaitoksesta vangin puolesta, mikäli tältä ei löydy siihen taitoa tai halua. Mikäli todistukset puuttuvat kokonaan, ratkaisuna saattaisi olla selvittää voiko peruskoulun oppimäärän luokka- tai ainekohtaisia tasokokeita järjestää, jolloin selviäisi miltä tasolta

opetusta voisi jatkaa. Molempien vankiloiden työntekijät olivat yksimielisiä siitä, että koulutus on ensiarvoisen tärkeää desistanssiprosessissa. Ilman koulutusta on vaikea kiinnittyä yhteiskuntaan, siksi puutteellinen koulutustaso olisi tärkeä kohta parannuskohta vankiloissa.

Romanikulttuurin ja -kielen opetuksen sekä peruskouluopetuksen järjestäminen Hämeenlinnassa ja Vanajalla kohentaisi romanivankien mahdollisuuksia myös vankila-ajan jälkeisessä sopeutumisessa. Molemmissa vankiloissa oman kulttuurin opetuksesta oli kulunut jo useampi vuosi. Tätä opetusta vangit pitivät tärkeänä sillä romanikielen osaaminen on katoava taito erityisesti nuorten romanien keskuudessa. Romano Mission palveluohjaajat käyvät viikoittain Vanajalla 1-2 kertaa ja Hämeenlinnassa kerran.

Yhtenä parannuskeinona voisi selvittää selliopiskelun toteuttamista Hämeenlinnassa myös romanikulttuurin ja -kielen kohdalla. Tavoitteena ei olisi tutkinnon saaminen vaan omien valmiuksien lisääminen. Tämä kohentaisi romaninaisen vankien identiteetin lujittumista.

Toiseksi, vertailemalla ohjaajien käyntien ja annettavan opetuksen määrää muiden kulttuurien ylläpitämiseen tähtäävään koulutukseen esimerkiksi kouluissa ja vastaanottokeskuksissa, voitaisiin selvittää, onko Vanajan ja Hämeenlinnan vankiloissa annettu opetus riittävää, jotta tiedot ja taidot paranevat tai edes pysyvät ennallaan.

Tosiasiallinen yhdenvertaisuus on syrjintään perustuvan eriarvoisen kohtelun aktiivista poistamista (Rikosseuraamuslaitos 2015,6). Osalle vastanneista työntekijöistä yhdenvertaisuus näyttää merkitsevän samojen sääntöjen toteutumista kaikille yhtäläisesti. Romanien kohdalla tämä ei kulttuurisidonnaisten erityistarpeiden vuoksi päde. Esimerkiksi romanihameen käytön epääminen tapaamisissa vedoten samojen sääntöjen soveltamiseen, ei edistä yhdenvertaisuutta. Epäämisen vuoksi vanki jättää helposti tapaamiset väliin, ja tämä asettaa romanialaisvangin ei-yhdenvertaiseen asemaan muiden vankien kanssa.

Yhteiskunnassa ja sitä myötä myös vankiloissa monikulttuurisuus lisääntyy koko ajan. Tämän vuoksi yhdenvertaisuus ja samojen sääntöjen soveltaminen on varmasti tarve, joka henkilökuntakoulutuksessakin tulee korostumaan tulevaisuudessa. On vaikea tietää, mitkä tekijät ovat tarpeellisia ja välttämättömiä, mitä taas ei tarvitse huomioida. Haastateltavat romaninaiset ihmettelivät vastauksissaan esimerkiksi sitä, miksi islaminuskaiset saivat vankilassa myös työaikana käyttää huivia samaan aikaan kun romanihameen käyttö evättiin. Kuten henkilökunnan vastauksista käy ilmi, niin Vanajan vankilassa romanihameen käyttökielto on voimassa turvallisuustekijöiden vuoksi. Samaa turvallisuusuhkaa ei koeta huivin käytön tuottavan.

Vanajan vankilan perheosastolla pyykinpesuaika on rajattu yhteen tuntiin per vanki. Romanikulttuurin hygieniasäännöt estävät vauvojen ja aikuisten vaatteiden pesemisen samassa koneessa, eikä tunti riitä kahden koneellisen pesuun, joten on valittava joko omat tai vauvojen vaatteet. Mikäli henkilökunta antaisi luvan kahden tunnin pesuaikaan kulttuurillisiin tapoihin vedoten, voisi tämä näyttää muiden vankien silmissä yhden ryhmän suosimiselta. Parannusehdotuksena voisi olla vankien kulttuuritietoisuuden lisääminen. Ehkä vielä toimivampi parannuskeino olisi myöntää kaikille perheosaston vangeille kaksi pesutuntia, mikäli sen järjestäminen olisi mahdollista.

On helppo kokea muiden saavan enemmän kuin minä. Konkreettisten esimerkkien avulla voitaisiin antaa koulutusta myös vangeille siitä, miksi muille sallitaan asioita, joita toisilta kielletään. Tämä vähentäisi kulttuurisidonnaisia vastakkainasetteluja.

8 Pohdinta

Romaninainavankien haastatteluvastauksissa suurimmiksi huolenaiheiksi nousivat kulttuuriin liittyvät asiat vankilassa. Vaikka lähes kaikkien mielestä vankilassa tapahtui romaneihin kohdistuvaa epätasa-arvoista kohtelua, syrjintää ja rasismia, siihen niin sanotusti ”viitattiin kintaalla”. Useimmat haastateltavista mainitsivat, etteivät jaksaneet välittää esimerkiksi sanallisesta pilkkaamisesta, koska kokivat sen olleen aina romaneille arkipäivää. Syy, miksi romanit eivät koe epätasa-arvoista kohtelua tai rasismia niin vaikeana asiana, on tiettyä taustaa vasten nähtynä perusteltua ja ymmärrettävää. Romanit ovat nimittäin kokeneet syrjintää jo vuosisatojen ajan (Romanit.fi 2016c), joten tämä on vaikuttanut siihen, miten he huomioivat syrjinnän. Kenenkään ei kuuluisi tottua syrjintään ja pitää sitä normaalina hyväksyttävänä asiana. Romanivankien tietoisuutta omista oikeuksistaan ja siitä, ettei syrjintää ole pakko hyväksyä, olisi hyvä lisätä sekä vankiloissa, että siviilissäkin. Kiusaamista ja nimittelyä koettiin olevan sekä Hämeenlinnan että Vanajan vankiloissa, mutta työntekijäryhmistä kumpikaan ei kokenut tämän keskittyvän erityisesti romaneihin. Romanit reagoivat syrjivään kohteluun joko hyökkäämällä sanallisesti takaisin, tai olemalla reagoimatta ollenkaan. Jos romanivankien tietoisuutta omista oikeuksistaan ja syrjinnän eri muodoista lisättäisiin, voisi heidän kynnyksensä syrjintätapausten ilmoittamisesta madaltua, ja tällä tavalla sitä saataisiin vähennettyä sekä vankiloissa että siviilissäkin. Tätä tietoisuutta voitaisiin lisätä esimerkiksi Romano Mission luennoilla kertomalla syrjinnästä ja sen eri muodoista romaninainavangeille. Tämän lisäksi syrjinnän ja sen kokemisen voisi lisätä yhdeksi Voiva-ryhmän teemoista.

Opinnäytetyötä varten haastatellut ja kyselyyn vastanneet työntekijät kokivat olevansa tietoisia romanikulttuuriin liittyvistä tavoista ja säännöistä. Myös RISE:n kyselyssä vankilapsykologit kertoivat, että heidän työyhteisössään tunnistettiin romanien kulttuurilliset tavat ja säännöt

hyvin (Rikosseuraamuslaitos 2016a, 19). Myös suurin osa haastateltavista romaniniaisista oli samaa mieltä, mutta koki, että vaikka henkilökunta tiesi heidän tavoistaan ja säännöistään, sitä ei kiinnostanut niiden noudattamisen edistäminen.

Romanikulttuurin noudattamisen suhteen haastatellut vangit kokivat muutamia suuria puutteita. Romanihame, sen käyttö ja sen säilytys nousivat hieman yllättäen opinnäytetyön yhdeksi suurimmista, jollei jopa suurimmaksi epäkohdaksi. Yhtä haastateltavaa lukuun ottamatta kaikki romaninaisvangit kertoivat tämän olevan suuri puute Hämeenlinnan vankilan käytännöissä. RISE:n yhdenvertaisuussuunnitelmassa korostetaan sitä, että romanihametta pitäisi mahdollisuuksien mukaan voida käyttää tapaamisten aikana myös suljetuissa vankiloissa. Kuukaan haastateltavista romaninaisvangeista ei ollut saanut romanihametta tapaamisiin. Haastattelut nostivat esiin kysymyksen siitä, mikä on tämä suunnitelmassa mainittu mahdollisuus saada romanihameen tapaamisiin.

Epäämisen syiksi työntekijät olivat haastateltaville kertoneet, että romanihameen pitämisen ollessa sallittua, sitä oli käytetty esimerkiksi apuna kiellettyjen asioiden salakuljetuksessa vankilaan. Romanihameet myös miellettiin vaikeammiksi tarkastaa niiden monikerroksisuuden ja mahdollisten salataskujen vuoksi. Hämeenlinnan henkilökunnan kyselyssä käsiteltiin tätä teemaa. Kysyttiin, voitaisiinko vankilan puolelta miettiä muuta ratkaisukeinoa ongelmaan, kuin evätä romanihameen käyttö tapaamisissa kokonaan. Kolme antoi kieltävän vastuksen toteamalla, että tilanne on haastava ja että turvallisuuden vuoksi muita keinoja ei ole. Yksi jätti vastaamatta kysymykseen.

Romanihameen käyttöä koskevat kysymykset olivat niitä harvoja vankien teemahaastattelussa olleita kysymyksiä, joihin kaikki vangit antoivat suhteellisen yhdenmukaiset vastaukset. Yksi haastateltavista kertoi saaneensa Turun vankilassa ollessaan käyttää tapaamisissa romanihamettaan. Jos tämä väite on tosi, vaihtelee romanihameiden käytön mahdollisuus tapaamisissa vankiloittain.

Muita asioita, joista haastateltavat romaninaisvangit olivat yhtä mieltä, olivat että kiusaamista ja pilkkaamista romaneita kohtaan esiintyi vankiloissa sekä, että Romano Mission näkyvyyttä sekä romanien yhteisöllisyyttä myös yleisesti oltaisiin haluttu sekä Hämeenlinnan että Vanajan vankiloissa lisää.

Romaninaisvankeja yhdistää ryhmänä samaan kulttuuriin kuulumisen lisäksi myös syrjäytyneisyys (Nyman 2012, 35). Ongelmana on myös se, että romaninaisvangit ovat vähemmistönä vankiloissa sekä sukupuolensa, että kulttuurinsa vuoksi. He ovat vähemmistön vähemmistöä. (Jeskanen 2014, 1.) Jo valmiiksi yhteiskunnasta syrjäytynyt vähemmistön vähemmistö syrjäy-

tyy entisestään etäännyessään perheestään, jota tapaamisten väliin jättäminen väkisininkin aiheuttaa. Vankilasta vapautuessa integroituminen takaisin yhteiskuntaan hankaloituu, jos perheen ja läheisten muodostavaa turvaverkkoa ei ole. Romaneilla on yleisesti ottaen laajempi ja myös tiiviimpi turvaverkko, sillä yhteisöllisyys on heille tärkeämpää. Tämän turvaverkon hajotessa voi käydä niin, että romaninaisvangit jäävät täysin yksin.

Saamansa suuren painoarvon vuoksi olen maininnut romanihameen käyttöoikeuden myös yhtenä mahdollisena jatkotutkimuskohteena. Tätä voitaisiin tutkia laajemmassa kontekstissa, jossa selvitetäisiin myös syrjinnän rakenteellisia tekijöitä. Haastatteluissa kävi ilmi, että haastateltavia kohtaan oli osoitettu välitöntä ja välillistä syrjintää, sekä häirintää ja oletta- maan perustuvaa syrjintää. Näistä romanihameen käytön epääminen edustaa välillistä syrjintää. Eri syrjintämuotojen tarkempaa tutkimista voisi toteuttaa myös muissa vankiloissa, jotta nähtäisiin, mikä syrjinnän taso Suomen vankiloissa todellisuudessa on. Tämä opinnäytetyöhän antaa aiheesta tietoa vain Vanajan ja Hämeenlinnan vankiloiden tilanteiden perusteella.

RISE:n yhdenvertaisuussuunnitelman tuntemus ryhmähaastatteluun osallistuneiden ja henkilö- kuntakyselyyn vastanneiden työntekijöiden perusteella ei ole kovin vakaalla pohjalla. Työntekijöitä oli yhteensä 7 (Vanajalla 3, Hämeenlinnassa 4), ja heistä yksi oli lukenut suunnitelman kannesta kanteen. RISE:n yhdenvertaisuussuunnitelma on 44 sivua, ja sen lukemiseen menee arviolta puoli tuntia. Se sisältää tärkeää tietoa, joka auttaa työntekijän tunnistamaan mahdolliset syrjinnän eri muodot, sekä tiedostamaan siinä esitettyjä toimenpide-ehdotuksia. Toimenpide-ehdotusten vajavainen toteutuminen erityisesti Hämeenlinnan vankilassa saattaa osaksi myös johtua siitä, etteivät työntekijät välttämättä edes tiedä, että vangilla olisi oikeus esimerkiksi romanihameen käyttöön tapaamisissa. Työntekijöille olisikin korostettava RISE:n yhdenvertaisuussuunnitelmaan tutustumista, sillä ainoastaan se, että työntekijät ovat siitä tietoisia, ei vielä selvästikään riitä.

Läpi haastatteluiden korostui romanityöntekijän tärkeys. Paavo Lounelan jo vuonna 2001 tekemässä selvityksessä on korostettu romanityöntekijän ja romaniväestöön kuuluvan tukihenkilön tärkeyttä romanivangeille, sillä heidän koetaan vahvistavan romanivangin identiteettiä, auttaa lomien onnistumisessa sekä vapauden valmistumisessa (Lounela 2001, 54-56). Vanajan henkilökunnan ryhmähaastattelussa yksi työntekijöistä nosti esiin myös toisen huomion romanityöntekijän tekemän vankilatyön tärkeydestä. Hän koki, että se näytti vangeille, että valta- väestö ja romanit voivat tehdä töitä tasa-arvoisina.

Romanityöntekijän ja erityisesti Voiva-ryhmien tärkeys toistui vankien haastatteluissa. Voiva-ryhmistä pidettiin erityisesti siksi, että niiden koettiin lisäävän yhteisöllisyyden tunnetta, jota romaninaisvangit kaipasivat. Voiva-ryhmiä myös toivottiin pidettäväksi useammin. Romano

Mission toiminta oli sekä kaikkien vankien, että Vanajan ja Hämeenlinnan henkilökunnan mielestä erittäin tärkeää, ja se koettiin siltana romanivankien ja henkilökunnan välillä. Sen myös todettiin vaikuttavan positiivisesti romaninainavankien hyvinvointiin vankilassa kuten myös konkreettisesti asioiden järjestelyyn. Yhdenmukaisesti myönteisten vastausten vuoksi on mielestäni aihetta ihmettelyyn siitä, miksi ei Romano Mission toimintaa ole laajennettu esimerkiksi Etelä-Suomen Rikosseuraamusalueen vankiloihin, joissa romanivankeja kuitenkin myös on? Opinnäytetyöni yhdyshenkilö Romano Missiosta, Tuula Blomerus, kertoi Romano Mission tarjonnan toimintaansa Etelä-Suomen rikosseuraamusalueellekin, mutta siitä ei oltu ainaakaan tällä hetkellä kiinnostuneita. Perusteluiksi kerrottiin, ettei heillä ollut tällä hetkellä Romano Mission palveluille tarvetta. Romano Missio on aloittanut valmistelut miespuolisen romanityöntekijän sisäänajoon Hämeenlinnan vankilassa. Tätä on vankien puolelta toivottu, ja nyt siihen on pystytty vihdoinkin vastaamaan sopivan henkilön löytyttyä tehtävään. Tällä hetkellä Romano Mission vankilatyötä toteutetaan Vanajan, Hämeenlinnan, Pelson, Turun, Oulun ja Kestilän vankiloissa (Romano Missio 2016).

8.1 Opinnäytetyöprosessi ja ammatillinen reflektio

Opinnäytetyön tekeminen oli kokonaisuudessaan hyvin työläs ja laaja prosessi. Tämän lisäksi se oli opettavainen kokonaisuus, joka antoi valmiuksia työskennellä tulevaisuudessa rikosseuraamusalalla. Opinnäytetyöprosessi alkoi keväällä 2016, mutta kesän mittainen tauko asetti aikataulullisia haasteita. Käytin kesän romanikulttuurista kertovan kirjallisuuden ja metodioppaisiin tutustumiseen. Tämä valmentautuminen helpotti kiireistä aikataulua, kun opinnäytetyön toteutusvaihe syksyllä käynnistyi. Työn suunnitelmavaiheen pitkittyminen oli myös haasteellista, sillä minulle oli tärkeää saada Rikosseuraamuslaitoksen keskushallinnolta tutkimuslupa haastatteluitani varten Romano Missiossa suoritettavan työharjoittelun aikana, sillä heidän mukanaan pääsin kulkemaan vankiloihin ja olemaan yhteydessä haastateltaviin. Hioin opinnäytetyösuunnitelmaa moneen otteeseen, ja välillä sen keskeinen fokus tuntui olevan kadoksissa. Laajaan taustamateriaaliin perehtyminen ja pohjatyon toistuva muokkaaminen jouduttivat kuitenkin varsinaista opinnäytetyön toteutusvaihetta, vaikka sitä olisi voinut varmasti olla enemmänkin.

Etukäteen jännitin, saisinko riittävästi osallistujia haastatteluihin. Työharjoittelujakson aikana olin kuitenkin ennättänyt jo viettää romaninainavankien kanssa aikaa, mikä edisti haastateltavien suostumista. Haastattelut sujuivat hyvin, ja sainkin etukäteen olettamaani enemmän haastattelumateriaalia. Tallennetun aineiston runsas määrä oli palkitsevaa, mutta se teki litterointiprosessista suhteellisen hidasta.

Opinnäytetyöni aihe on ajankohtainen ja kiinnostava, mutta sen rajaaminen oli joissain kohdin hankalaa. Lopulta rajasin aiheen käsittelemään vain RISE:n yhdenvertaisuussuunnitelmaa ja sen toteutumista romaninainavankien kohdalla. Työn tuloksissa esiintyy myös tekijöitä, joita

ei alun perin lähde tutkimaan, silti se pysyi rajatussa aiheessaan hyvin. Opinnäytetyöni onnistui mielestäni pyrkimyksessään löytää RISE:n yhdenvertaisuussuunnitelmasta mahdolliset puutteet ja toisaalta myös ne asiat, joissa oltiin Vanajalla ja Hämeenlinnan vankilassa onnistuttu hyvin. Opinnäytetyöprosessin suunta oli kehittämistoiminnassa alusta loppuun, sillä suunnitelmavaiheesta läpi toteutusvaiheen mietin keinoja, joilla kehittää RISE:n yhdenvertaisuussuunnitelmaa ja romaninaisvankien yhdenvertaisuutta työstäni saamalla tuloksilla. Vaikkei opinnäytetyöni ole arviointitutkimus, se pyrki arvioimaan RISE:n yhdenvertaisuussuunnitelman toteutumista käytännössä. Arviointi ja arvioinnin toteutus olivat mielestäni onnistuneita.

Yhteistyö Romano Mission kanssa sujui alusta loppuun hyvin. Palveluohjaajat Tuula Blomerus ja Katriina Roth toimivat sekä romanikulttuurin kokemusasiantuntijoina, että henkisenä tukena opinnäytetyön vaiheissa.

Jälkikäteen ajateltuna on asioita, jotka olisin voinut tehdä toisin. Opinnäytetyön suunnitelmavaiheessa olin tiiviisti yhteydessä ohjaavaan opettajaani, mutta toteutusvaiheessa keskityin työhöni niin intensiivisesti, että yhteydenpito jäi vähiin. Tätä olisi voinut lisätä. Opinnäytetyöprosessin haasteellisuutta lisäsi myös minun ja ohjaajani eriävät mielipiteet sekä opinnäytetyön aikataulusta, että ohjaajan ja opiskelijan rooleista opinnäytetyön eri vaiheissa. Opinnäytetyön toteutusprosessin intensiivisyyteen ja tiiviiseen aikatauluun olen tyytyväinen, sillä koen toimivani paineen alla tehokkaasti.

Koin opinnäytetyöprosessin aikana monia onnistumisen hetkiä: teemojen valinta, kysymysten laadinta, haastattelu- ja keskustelutilanteet sekä aineiston litterointi ja analysointi. Ne kuljettivat tutkimusongelmasta tuloksiin. Aiheeni on tärkeä sekä Rikosseuraamuslaitokselle että Romano Missiolle, joten kannoin pitkään huolta siitä, tulisiko työstäni tarpeeksi hyvä. Koen kuitenkin onnistuneeni. Opinnäytetyöni on todenmukainen kuvaus siitä, miten romaninaiset voivat vankiloissamme. Pitää kuitenkin muistaa, että opinnäytetyössäni keskityin tutkimaan RISE:n yhdenvertaisuussuunnitelman toteutumista ainoastaan Vanajan ja Hämeenlinnan vankiloissa, joten opinnäytetyön tuloksia ei välttämättä voida yleistää koskemaan kaikkia Suomen vankiloita. Pidin eettisyydestä ja luotettavuudesta kiinni alusta loppuun saakka, ja onnistuin mielestäni säilyttämään riittävän objektiivisena siitä huolimatta, että suoritin samanaikaisesti työharjoittelua Romano Missiossa ja tutustuin haastateltaviin etukäteen.

Opinnäytetyön aikataulu tuotti haasteita erityisesti siksi, että sain tutkimusluvan vasta kaksi viikkoa ennen työharjoittelujaksoni päättymistä. Tämän vuoksi Vanajan henkilökunnan ryhmähaastattelun järjestämiseen ei jäänyt riittävästi aikaa, ja vain kolme työntekijää pääsi sovituna päivänä paikalle. Jälkikäteen ajateltuna olisin voinut järjestää haastatteluja jo etukäteen ja kysyä työntekijöiltä mahdollisuutta tulla jonain päivänä haastateltavakseni. En kuiten-

kaan missään vaiheessa tiennyt, milloin opinnäytetyön suunnitelma saadaan lähtemään eteenpäin tai milloin tutkimuslupa tulee, joten en uskaltanut kiirehtiä, vaan tein tämän kaiken vasta tutkimusluvan saatua. Romaninaisten haastattelut pystyin järjestämään niin, että haastatteluiden aikana ei kiirehditty vaan päinvastoin, ne veivät enemmän aikaa kuin alun perin olin olettanut. Koen että romaninaisten haastatteluista saatu aineisto oli opinnäytetyölle se tärkein asia, ja haastatteluista saatu kokonaisuus oli hedelmällinen ja kattava.

Tutkimuksellinen kehittämistoiminta näkyi työni eri vaiheissa. Tutkimuksellisessa kehittämis-toiminnassa korostetaan systemaattista tiedonkeruuta, huolellista analyysia ja perusteltujen johtopäätösten läpinäkyvyyttä (Toikko & Rantanen 2009, 157). Tiedonkeruun onnistuin järjestämään systemaattisesti tiukasta aikataulusta huolimatta, ja haastattelujen järjestys (ensin Vanajan vangit, sitten Hämeenlinnan vangit, sitten Vanajan henkilökunta) mahdollisti tutkijaidentiteettini ja haastattelutaitojeni kehittymisen matkan varrella niin, että kykenin viemään ryhmähaastattelun läpi itsevarmana ja osaavampana haastattelijana. Olin merkinnyt tarkat ajat kalenteriini siitä, milloin litteroin minkäkin haastattelun, ja kuuntelin sekä ennen litterointia, että litteroinnin jälkeen haastattelut varmistaakseni, etten ollut unohtanut niistä mitään. Analyysin huolellisuus näkyi mielestäni siinä, että kävin litteroitua aineistoa läpi useaan otteeseen varmistaakseni, että löydän tekstistä opinnäytetyöni kannalta olennaiset tulokset ja kohdat. Tämän jälkeen kävin myös valmista analysoitua tekstiä läpi useaan otteeseen, ja etsin aikaisemmista selvityksistä / raporteista tukea omille tulkinnoilleni. Hain analyysiprosessiin tukea myös metodioppaista, joihin olen opinnäytetyössäni myös viitannut analyysiprosessista kertoessani. Johtopäätökset onnistuin pitämään läpinäkyvinä ja mielestäni kerroin selkeästi, jos kyse oli omasta kannastani, vangin kertomasta, tai selkeästä faktatiedosta. Pyrin löytämään omille johtopäätöksilleni yhteneväisyyksiä aikaisempien tutkimusten ja selvitysten kanssa, jotta omat havaintoni saisivat maata jalkojen alle. Myös asiat, jotka jäivät epäselviksi, tai joita en pystynyt opinnäytetyöni tuloksilla riittävästi selvittämään, toin rehellisesti esiin.

Opinnäytetyöni aihe oli haastava, ja opinnäytetyöprosessi oli jälkikäteen ajateltuna ehkä yhdelle ihmiselle liian laaja kokonaisuus. Opinnäytetyön laatu ja tulosten analysointi olisi varmasti ollut parempaa, jos työtä olisi tehnyt kaksi tai kolme henkilöä yhden sijasta. Olen lopputulokseen tyytyväinen, ja koen tehneeni kaiken tarvittavan. Suurta apua sain opinnäytetyön eri vaiheissa Romano Mission palveluohjaajilta Katrina Rothilta ja Tuula Blomerukselta sekä opinnäytetyötäni ohjaavalta opettajalta Pekka Sassilta. Vaikka meillä oli ohjaavan opettajani kanssa välillä näkemuseroja, auttoi hän kuitenkin usein sellaisissa tilanteissa, joissa olisin itse ajautunut ilman apua umpikujaan. Myös opinnäytetyökoordinaattori Eeva Järveläisestä oli suurta apua opinnäytetyöprosessin eri vaiheiden selkeyttämisessä ja prosessissa eteenpäin viemisessä.

8.2 Pohdintaa opinnäytetyön eettisyydestä ja luotettavuudesta

Luotettavuus ja eettisyys kulkivat tiiviisti mukana opinnäytetyöprosessin eri vaiheissa ja pohdin erityisesti haastattelututkimuksissa syntyviä eettisiä kysymyksiä. Eettisyyttä pyrin varmentamaan läpinäkyvyydellä ja avoimuudella. Jos jokin asia epäonnistui tai opinnäytetyöni tulokset eivät olleet samassa linjassa aiempien tutkimusten kanssa, toin tämän rehellisesti esille.

Opinnäytetyöprosessin suunnitelmaseminaarissa opponentit nostivat esille huolen siitä, pystyisinkö noudattamaan vaadittavaa objektiivisuutta eli puolueettomuutta opinnäytetyössäni siitä huolimatta, että suoritin samanaikaisesti työharjoittelujaksoa Romano Missiossa. Myös se, että olin tutustunut osaan haastateltavista etukäteen, koettiin mahdollisena haasteena. On täysin inhimillistä, että minulle muodostui jo ennen aineiston keruuta omat mielipiteet tutkittavista ja tutkimusongelmasta, olinhan tuntenut haastattelut aloittaessani useat haastateltavista jo kahdeksan viikkoa. Koen kuitenkin säilyttäneeni objektiivisuuden opinnäytetyöprosessin alusta loppuun, enkä antanut työharjoitteluni tai sen, että olin tutustunut osaan vangeista jo ennen haastatteluita vaikuttaa siihen, miten opinnäytetyössäni tulokset ja johtopäätökset esittelin. Opinnäytetyöni tulokset pohjautuvat haastateltavien kertomaan ja haastatteluista saamaani aineistoon, eivät omiin ennako-oletuksiini.

Käsittelin opinnäytetyössäni arkaluontoisia tietoja, joten haastateltavien tunnistettavuuden estäminen ja anonymisointi olivat erityisen tärkeitä. Tämä aiheutti haasteita, sillä kokemattomana tutkijana en aina tiennyt, oliko jokin haastateltavan sanoma sellainen, josta esimerkiksi työntekijä hänet voisi tunnistaa. Ongelman selvittämiseksi muokkasinkin tuloksia useaan otteeseen ja poistin aineistosta sitaatteja, joista haastateltavan voisi tunnistaa. Koen, että kokemattomuuteni tutkijana ja haastattelijana korostui erityisesti siinä, etten aina heti ensilukemalta tunnistanut sitä, aiheuttaisiko jokin opinnäytetyössäni käyttämäni sitaatti haastateltavalle tunnistamisen vaaran. Ohjaava opettajani huomautti tästä, jonka jälkeen kävin aineiston vielä tarkasti läpi, ja luetutin opinnäytetyöni myös yhteiskumppanini Romano Mission palveluohjaajilla. Kun haastateltavien anonymiteetti oli tarkistettu myös heidän kanssaan, koin onnistuneeni myös tässä tavoitteessani hyvin.

Opinnäytetyössäni eettisyys näyttäytyi myös siinä, että kävin kaikkien haastateltavien läpi etukäteen sekä suostumus- että tiedotelomakkeet ja niiden sisällön. Kerroin kaikille haastateltaville osallistumisen vapaaehtoisuudesta ja korostin mahdollisuutta keskeyttää haastattelu halutessaan. Oli tilanteita, joissa haastateltavat eivät lukeneet suostumus- tai tiedotelomaketta, vaan sysäsivät sen syrjään ja olisivat halunneet aloittaa haastattelut saman tien. Näissä tilanteissa luin lomakkeen sisällön haastateltaville ja varmistin, että he olivat ymmärtäneet oikeutensa. Tässä, kuten koko opinnäytetyössäni, koen onnistuneeni noudattamaan hyvää tiedeellistä käytäntöä. Tämän lisäksi noudatin tarkasti myös muita tutkimuseettisiä periaatteita.

Pidin opinnäytetyön eri vaiheissa kiinni myös hyvälle tutkimukselle ominaisista peruslähtökohdista. Opinnäytetyön eri vaiheissa noudatin rehellisyyttä, tarkkuutta ja huolellisuutta tutkimuksen kaikissa eri vaiheissa. Muiden tutkijoiden tekemät aikaisemmat tutkimukset ansioineen nostin opinnäytetyössä asianmukaisesti esille.

Opinnäytetyöni luotettavuutta sain mielestäni parannettua erityisesti triangulaation avulla (ks. s. 45), kun vertasin opinnäytetyön aineistosta saamiani tuloksia aiempiin tutkimuksiin ja niissä saatuihin tuloksiin. Koin tärkeäksi käyttää mahdollisimman ajankohtaisia, tuoreita ja luotettavia tutkimuksia tähän tarkoitukseen mahdollistaakseni opinnäytetyön eettisyyden ja luotettavuuden. Tärkeimmiksi aiemmiksi raporteiksi nousivat tulosten analysointivaiheessa RISE:n yhdenvertaisuudesta tehty kysely, joka on tuorein aihetta sivuava raportti. Tämän lisäksi vertailututkimuksena käytin Inka Jeskasan vuonna 2014 tekemää selvitystä. Sen lisäksi että Jeskasan selvitys oli suhteellisen tuore raportti, myös sen haastatteluaineistoa oli kerätty Vanajan ja Hämeenlinnan vankiloissa ja se toimi toisena tärkeänä vertailukohteenä tulosten analysointivaiheessa. Jeskasan selvityksen koen parantaneeni myös opinnäytetyöni tulosten yleistävyyttä, sillä toistuvuus sekä hänen että minun haastattelutuloksissa kertoo siitä, että saamani tulokset ovat toistettavissa myös tulevilla tutkimuksilla.

Vanajan vankila on avovankila, kun taas Hämeenlinnan vankila on suljettu vankila. Katson, että tämä toi opinnäytetyöhön lisäarvoa monellakin eri tapaa. Se, että vankeja ja työntekijöitä päästiin haastattelemaan molemmissa vankiloissa, antoi kattavamman ja näin ollen myös luotettavamman kokonaiskuvan tutkittavasta aiheesta. Sen kautta sain enemmän näkökulmia ja mahdollisuuden myös avovankilan ja suljetun vankilan vastakkainasetteluihin.

Vankien haastattelujen perusteella tehtyjen johtopäätösten arvioitavuutta ja luotettavuutta lisäsi henkilökunnalle annettu mahdollisuus ilmaista mielipiteensä vankien haastatteluissa esiin tulleista teemoista ja kysymyksistä. Vaikka tulosten analysointi olikin monimutkaisempaa vankien ja henkilökunnan näkemysten poiketessa välillä radikaalistikin toisistaan, asiaa helpotti, että saatoin tällaisissa tilanteissa kysyä Romano Mission Tuula Blomerukselta ristiriitaasioista. Esimerkiksi romanin naisvankien kertoessa, että Vanajalla ei ollut järjestetty romanikielen opetusta, kertoivat työntekijät haastattelussaan täysin päinvastaista. Blomerus vahvisti, että Vanajalla oli sekä hänen että toisen Romano Mission työntekijän toimesta annettu romanikielen opetusta romanin naisvangeille. Tätä ei vain ollut tapahtunut opinnäytetyötä varten haastateltavien vankien tuomioiden aikana. Tässä informantin (Blomerus) puoleen kääntyminen toi lisätietoa siitä, kuinka asia oikein on. Pelkästään haastatteluihin tukeutuminen ei aina tuottanut varmaa ja oikeaa tietoa.

Koen, että onnistuin noudattamaan opinnäytetyössäni luotettavuuden ja eettisyyden periaatteita kiitettävästi. Koen opinnäytetyöni olevan hyödyllinen tutkimus sekä Romano Missiolle,

että Rikosseuraamuslaitokselle. Onnistuin mielestäni täyttämään opinnäytetyölle asettamani tavoitteet hyvin sekä vastaamaan tutkimuskysymyksiin. Opinnäytetyöprosessi on myös kasvat-
tanut minua sekä rikosseuraamusalan ammattilaisena, että tutkijana huomattavasti.

8.3 Tutkimuksen hyödyllisyys ja jatkotutkimusehdotukset

RISE:n yhdenvertaisuussuunnitelma on kattava paketti, joka kuitenkin vaatisi mielestäni selkeyttämistä. Suunnitelmaan tutustuvan on ensinäkemältä vaikea hahmottaa esimerkiksi roma-
neita koskevat kohdat, sillä niitä on siellä täällä, eikä niitä ole koottu järjestelmällisesti esi-
merkiksi yhteen kappaleeseen. Jos RISE:n yhdenvertaisuussuunnitelman rakennetta voitaisiin
muokata seuraavaan versioon niin, että esimerkiksi romanivankeja koskevat kohdat löytyisivät
yhden otsikon alta, olisi työntekijöidenkin varmasti helpompi tutustua suunnitelmaan, ja si-
säistää se. Ehdottaisinkin RISE:n yhdenvertaisuussuunnitelmaan rakennemuutosta, joka mah-
dollistaisi oman kappaleen tai jopa luvun lisäämistä romaneille ja romanikulttuurille, sekä
mahdollisesti myös muille Suomen vähemmistöille, kuten saamelaisille. Tämä helpottaisi
suunnitelman luettavuutta vähemmistöjen asioista kiinnostuneen lukijan kannalta.

Opinnäytetyön tulosten perusteella on myös selvää, että RISE:n yhdenvertaisuussuunnitelma
ei yksistään riitä turvaamaan kaikkien vankien yhdenvertaisuutta vankiloissamme. Sen jalkau-
tuminen vankiloihin ei myöskään tapahdu ainoastaan aiheesta tehtävien kyselyiden tai opin-
näytetöiden tuloksia arvioimalla ja niistä opiksi ottamalla, vaan työntekijöiden on aidosti ol-
tava kiinnostuneita yhdenvertaisuuden edistämisestä ja myös oltava tietoisia siitä, mitä yh-
denvertaisuus todella on. Opinnäytetyössäni useaan otteeseen esille nousut ”samat säännöt
kaikille” periaate ei palvele vähemmistöjä, sillä heillä on kulttuurisidonnaisia piirteitä, sään-
töjä ja tapoja, joiden noudattaminen vankiloissa edellyttää toisinaan eri sääntöjen sallimisen
heille, kuin muille vangeille. Positiiviseen erityiskohteluun ja todelliseen yhdenvertaisuuteen
olisikin syytä tutustua sekä vankiloissa, että jo rikosseuraamusalan opiskelijoiden keskuudessa
paremmin.

Mahdolliseksi jatkotutkimusaiheiksi nostaisin erityisesti romanihameeseen liittyvien ongelmien
selvittämisen sekä Hämeenlinnan vankilassa, että vertailuna myös muissa Suomen suljetuissa
vankiloissa. Olisi kiinnostava selvittää, esiintyykö romanihameen käytön suhteen eroavaisuuksia
suljettujen vankiloiden välillä, ja miten nämä mahdollisesti toisistaan eroavat käytännöt
perustellaan.

Toiseksi jatkotutkimusehdotukseksi nousi mielestäni romaninainsvankien kohtelun ja oikeuksien
erot avovankilan ja suljetun vankilan välillä. Tähän aiheeseen sain opinnäytetyössäni vain pin-
taraapaisun, mutta vastausten perusteella eroavaisuuksia löytyy, ja aihetta jatkotutkimuksille
olisi. Toki suljetussa vankilassa sääntöjen täytyy olla tiukemmat ja tiettyjä oikeuksia on rajoi-
tettava. Epätasa-arvoista kohtelua, syrjintää, tai ihmisarvon alentamista ei kuitenkaan saisi

tapahtua. Huolta herättää myös vankeuden täytöntöönpanoa koskevien yleisten periaatteiden ja hyvän hallinnon perusteiden toteutuminen Hämeenlinnan vankilassa. Esittelemiäni esimerkkitapauksia voisi hyödyntää tutkimuksissa, joissa kyseisten periaatteiden ja perusteiden toteutumista ja noudattamista selviteltäisiin Suomen kaikissa suljetuissa vankiloissa, kuunnellen sekä vankien, että työntekijöiden mielipiteitä.

Vanajan vankilassa koettiin romaninainvankien olojen ja kulttuurin ylläpitämisen mahdollisuuksien olevan selvästi parempia, kuin Hämeenlinnassa. Kulttuurin noudattaminen ja ylläpitäminen koettiin helpompina, vaikka hygieniatapoja ei vankilassa yksi vanki kokenut saavansa noudattaa haluamallaan tavalla. Hengellisyyttä kuitenkin sai Vanajan vankilassa harjoittaa haluamallaan tavalla ja Vanajan vankilassa vietettiin esimerkiksi kansallista Romanipäivää, mistä Hämeenlinnan vankilassa ei ollut mitään puhetta. Työntekijöihin ja myös Vanajan johtoon oltiin haastateltavien romaninainvankien haastatteluvastauksissa tyytyväisiä. Hämeenlinnan vankilan työntekijöihin ja johtoon kaikki Hämeenlinnassa vankeusrangaistusta suorittaneet haastateltavat naiset olivat osittain tyytyväisiä, mutta myös tyytymättömyyttä esiintyi. Tämän vangit perustelivat sillä, että Vanajalla johto oli inhimillisempää ja viitsii tehdä enemmän vankien asioiden eteen kuin Hämeenlinnassa. Myös Vanajan vankilan ryhmähaastattelussa yksi työntekijöistä kertoi, että oli aikaisemmin ollut suljetussa vankilassa töissä ja viihtyi Vanajalla nyt paljon paremmin. Syitä tähän oli esimerkiksi se, että vangit kohtelivat vartijoita huonosti eivätkä osoittaneet kunnioitusta, vaan kävivät välillä jopa väkivaltaisiksi suljetussa vankilassa. Se, miksi sekä työntekijät, että vangit ovat sitä mieltä, että suljetussa vankilassa ei viihdytä yhtä hyvin, saattaa johtua tietysti siitä, että suljettu vankila on jo olemukseltaan hyvin erilainen. Vanajan vankilassa ei ole muureja, portteja tai muutakaan lukkoa, joka estäisi vankia halutessaan lähtemästä vankilan ulkopuolelle. Toki paolla on aina seurauksensa, mutta Vanajan vankilassa ei tule klaustrofobisia ajatuksia mieleen, kun tietää, että tie on halutessa avoin. Vanajan vankilassa voi myös halutessaan viettää aikaa pihalla ja kävellä vankilan alueella työajan päätyttyä. Hämeenlinnan vankilaa taas ympäröivät aidat, ja useimmat ovet ovat lukossa niin, että vain työntekijät voivat ne vangeille avata. Päivässä on tunti ulkoilua, ja sekin vietetään sisäpihalla, jota ympäröi vankilan rakennus. Sisäpiha on pieni, siitä ei näe luontoa eikä ole mahdollisuutta lähteä kävelyille. Päivät vangit viettävät osastosta riippuen joko sellissään lukittuina tai osastoilla muiden vankien kanssa.

Jo pelkästään se, että vangeilla on mahdollisuus liikkua enemmän ja tuntea itsensä vapaaksi, vaikuttaa varmasti siihen, että Vanajan vankilassa romaninainsetkin kokivat voivansa paremmin. Ollessaan suljettuina selliin tai osastolle pitkiä aikoja, ilman mahdollisuutta päästä ulos muuten kuin sisäpihalle tunniksi oleskelemaan, on ymmärrettävää, että ärtyneisyys ja tyytymättömyys lisääntyvät. Se, että yksi Vanajan vankilassa haastatelluista työntekijöistä koki itsekin viihtyvänsä paremmin avovankilassa, johtuu osaltaan varmasti siis siitä, että vangit kohtelevat myös vartijoita paremmin avovankilassa. He eivät ole sen oloihin yhtä tyytymättömiä

ja kokevat olevansa vapaita lähtemään halutessaan. Hämeenlinnan vankilassa lähtö ei taas tulisi kysymykseen, vaan vangit tietävät olevansa ”vangittuina”. Kuitenkin herää kysymys siitä, kuinka tarpeellista on pitää henkilöitä, jotka ovat tehneet esimerkiksi rikoksen (esim. huumausainerikoksen) niin suljetuissa oloissa, että he viettävät sellissään lähes koko päivän näkemättä ilman ihmiskontakteja. Kenen etua tämä ajaa, ja onko tästä enemmän hyötyä, vai haittaa? Henkilökunnan kokemuksia avolaitoksen ja suljetun vankilan eroista olisi hyvä tutkia tarkemmin, sillä sitä kautta saatettaisiin saada lisää tietoa myös siitä, kuinka vangit saataisiin käyttäytymään paremmin, ja myös ennen kaikkea voimaan paremmin vankeusrangaistuksen aikana. Vankeusrangaistuksen tarkoituksena on kuitenkin vapauden menetys tai sen rajoittaminen, ei vankien mielenterveyden järkyttäminen.

Vihapuhetta ja häirintää sekä sen esiintymistä vähemmistöryhmiä kohtaan tutkineessa selvityksessä vuodelta 2016, 13 % kyselyyn vastanneista romaneista koki häirintää tai vihapuhetta jopa viikoittain, 47 % taas 2-5 kertaa vuodessa (VIPU-raportti 2016). Tämä kertoo huolestuttavaa kieltään siitä, kuinka yleistä romaneihin kohdistuva nimittely ja vihapuhe vielä vuonna 2016 on. Sitä, että romanit itse eivät tunnista, tai vastaehtoisesti välitä tästä itseensä kohdistuvasta sanallisesta vihapuheesta tai syrjinnästä koska se on heille niin arkipäivää (Eva Biaudet 2014, 18), vahvistaa myös tämän opinnäytetyön tulos, vaikkei se alkuperäinen tutkimuskysymys ollutkaan. Kyse on yhteiskunnallisesta epäoikeudenmukaisuudesta (Yhdenvertaisuusvaltuutettu 2014).

Opinnäytetyön tuloksista nousi esiin myös romaninaisvankien päihderiippuvuus. Sekä Vanajan vankilan henkilökunnan ryhmähaastattelussa, että Hämeenlinnan vankilan kyselyssä nousi esiin huoli romaninaisvankien yleistyneestä päihderiippuvuus-ongelmasta. Haastatelluista romaninaisvangeista neljällä (4/6) oli päihderiippuvuus ja useimmilla heistä tehty rikos oli sidoksissa päihderiippuvuuteen. Romaninaisten ja erityisesti nuorten kohdalla olisi ensiarvoisen tärkeä katkaista sekä rikos- että päihdekierre mahdollisimman aikaisin. Ehdottaisinkin jatko-toimenpiteenä sekä vankiloille että Romano Missiolle päihderiippuvuudesta ja/tai rikoskierteestä selvinneen romaninaisen palkkaamista vertaistukihenkilöksi romaninaisvangeille. Romaninaisvangit kokivat olonsa turvallisemmaksi ollessaan Romano Mission työntekijöiden kanssa. He myös kokivat keskustelun heidän kanssaan mielekkääksi. Ongelmana on sopivan, päihderiippuvuudesta selvinneen nuoren romaninaisen löytyminen. Romaninaiset eivät voi puhua seksuaalisista asioista, päihteistä tai esimerkiksi tupakoida vanhempien romaninaisten nähden, joten tämän kokemusasiantuntijan olisi oltava iältään nuori, mutta kuitenkin auktoriteettia ja elämäkokemusta romaninaisvankien silmissä jo saavuttanut henkilö.

Romano Missio on aikaisemmin kouluttanut romaninaisia tukihenkilöiksi esimerkiksi vankilasta vapautuneille tai koevapaudessa oleville romaninaisille. Nämä koulutukset eivät kuitenkaan Tuula Blomeruksen mukaan ole ottaneet tuulta alleen. Romaninaisvankien haastatteluissa

kaksi naista mainitsi ohimennen sen, että olisi kiinnostunut tuomion jälkeen tai mahdollisesti jo sen aikana kouluttautumaan tukihenkilöksi muille rikostaustaisille romaninaisille. Nämä kummatkin naiset olivat myös päihdekuntoutuksessa. Entisiä päihderiippuvaisia romaninainvankeja kouluttamalla tukihenkilöiksi ja kokemusasiantuntijoiksi vähennettäisiin näiden naisten syrjäytymistä, saataisiin heidät työelämään ja integroitua takaisin yhteiskuntaan, sekä parhaassa tapauksessa myös kierrätettäisiin hyvää eteenpäin näiden naisten onnistuessa tukihenkilötoiminnassaan. Ongelmana on, että desistanssiprosessi, päihteistä irtautuminen ja motivoiminen voi viedä vielä vuosia.

Myös romanimiesvankien tilanne jäi huolestuttamaan. Romanimiesvankien yhdenvertaisuusvankiloissa olisi tärkeä jatkotutkimusaihe, johon perustelut löytyvät omasta työstäni sivuilta 22 ja 81 sekä myös RISE:n yhdenvertaisuuskyselyn tuloksista. Romanimiesvangit asutetaan usein suljetuille ja eristetyille osastoille oman turvallisuutensa vuoksi, ja he joutuvat muiden kanssa samoilla osastoilla ollessaan kokemaan väkivaltaa ja sen uhkaa. Lisäksi suljetuilla osastoilla vapaa-ajan toiminta ja työtoiminta on huomattavasti rajoitetumpaa, toisinaan jopa olematonta. Romanimiesvankeja siis rankaistaan siitä, että heitä kohtaan käyttäydytään uhkavasti ja väkivaltaisesti. Sekä tämän epäkohdan selvittäminen, siihen ratkaisujen löytäminen, että romanimiesvankien yhdenvertaisuuden toteutuminen vankiloissa yleisesti, olisi jatkotutkimuskohteena perusteltu, ja tarpeellinen.

Opinnäytetyöni on tuonut esiin hyödyllistä tietoa romaneihin kohdistuvasta syrjinnästä ja siitä, kuinka RISE:n yhdenvertaisuussuunnitelma romanien kohdalla on toteutunut. Tämän lisäksi se on tuonut myös sellaista tietoa, mitä alun perin ei opinnäytetyössä varsinaisesti lähdetty hakemaan. On myös syytä muistaa, että kuten opinnäytetyön tuloksistakin selvisi, romanit eivät ole kaikki samasta muotista veistettyjä, vaan hekin ovat jokainen oma persoonansa, ja näkevät ja kokevat kulttuurinsa eri tavoin. Kulttuurisidonnaisten piirteiden lisäksi myös yksilöllisten tarpeiden huomioiminen on tärkeää.

Opinnäytetyön tuloksista ei käynyt ilmi, että kummassakaan haastatteluun osallistuvasta vankilasta romanivankien olot olisivat huonot. Oli kuitenkin selkeitä toistuvia teemoja, joihin kaivattiin kipeästi muutosta. Näihin esille nousseisiin teemoihin olisi hyvä tarttua, ja tutkia niitä tarkemmin. Opinnäytetyön tulokset kertovat myös Romano Missiolle, miten mittaamattoman arvokasta ja hyödyllistä heidän työnsä on syrjäytymisvaarassa oleville romaninainvangeille. Toivon, että myös muut vankilat havahtuisivat ottamaan yhteyttä romanityöntekijöihin.

Itselleni Romano Mission vankilatyö Hämeenlinnan ja Vanajan vankiloissa näyttäytyi yhtä tärkeänä kuin vankien ja työntekijöidenkin mielestä. Lähes poikkeuksetta Vanajan vankilan henkilökunnan viikkokatsauksissa jollakin työntekijöistä oli romanikulttuuriin liittyvää kysyttävää

Romano Mission palveluohjaajilta. Oli hienoa huomata, kuinka vaivatonta vankilan työntekijöiden ja Romano Mission palveluohjaajien keskinäinen keskustelu hankalistakin asioista oli. Vanajan henkilökunnan ryhmähaastattelussa yhden työntekijän esille nostama huomio siitä, että Romano Mission palveluohjaajien vankilatyöskentely näytti sekä romaninaisvangeille, että myös muille vangeille, että kaikki ovat tasavertaisia ja työtä tehdään rinta rinnan, näytettyi myös minulle työharjoittelujaksosi aikana. Oli hienoa huomata, kuinka valtaväestöön kuuluvat vangit pysähtyivät juttelemaan esimerkiksi Tuula Blomerukselle tai kun ruokasalissa Vanajan vankilan johtaja istui Blomeruksen, Rothin ja minun kanssa samassa pöydässä asioista luontevasti keskustellen. Tämä näytti minulle epävarmana opiskelijana sen, että kaikki ovat saman arvoisia eikä titteleillä, kulttuurilla tai mielipiteillä ole väliä. Toivon tämän näkyvän myös vangeille niin, että vankien keskinäinen rasismi ja syrjintä saataisiin kitkettyä pois. Lopujen lopuksi olemme kaikki suomalaisia, oli meidän oma kulttuurimme sitten mikä tahansa.

Lähteet

- Alasuutari, P. 1995. Laadullinen tutkimus. 3. painos. Tampere: Vastapaino, 24-25, 38-40, 254-257.
- Anttila, I. & Törnudd, P. 1983. Kriminologia ja kriminaalipolitiikka. Suomalaisen lakimiesyhdistyksen julkaisuja, B-sarja N:o 194. Helsinki: Juvaprint. 33.
- Biaudet, E. 2014. Erilaisena arjessa- Selvitys romanien syrjintäkokemuksista. Vähemmistövaltuutettu. Helsinki: Kopijyvä Oy. 13, 18-19.
- Blomerus, T. 2015. Naisten vuorosta Muutoksen vuoroon. Romano Boodos 1/2015. 12.
- Brannen, J. 1992. Mixing methods: Qualitative and quantitative research. Combining qualitative and quantitative approaches; An overview. Aldershot: Avebury. 3.
- Eskola, J. & Suoranta, J. 1999. Johdatus laadulliseen tutkimukseen. 3. painos. Tampere: Vastapaino. 19, 42, 56, 66, 109.
- Hirsjärvi, S & Hurme, H. 2001. Tutkimushaastattelu - teemahaastattelun teoria ja käytäntö. Yliopistopaino. Helsinki. 19, 27, 34-35, 43, 62-63, 144-145, 147-149, 173, 185, 189, 216.
- Hirsjärvi S., Remes, P. & Sajavaara P. 2008. Tutki ja kirjoita. Kustannusosakeyhtiö Tammi. Helsinki. 204.
- Hirsjärvi S., Remes, P. & Sajavaara P. 2012. Tutki ja kirjoita. Kustannusosakeyhtiö Tammi. Helsinki. 212, 222.
- Honkatukia, P. & Suurpää, L. 2007. Nuorten miesten monikulttuurinen elämäntilanne ja rikollisuus. Helsinki: Oikeuspoliittinen tutkimuslaitos, Nuorisotutkimusverkosto/Nuorisotutkimusseura.
- Huhta, H. 2010. Selvitys etnisestä yhdenvertaisuudesta vankiloissa 2010. Helsingin yliopisto.
- Hyvärinen, M. & Nikander, P. & Ruusuvaara, J. 2010. Haastattelun analyysi. Tampere: Vastapaino. 11, 432-433.
- Jeskanen, I. 2014. Romaninaisena vankilassa. Naisten vuoro- projektin selvitys. Rikosseuraamuslaitoksen monisteita 1/2014. 1, 5, 9-10, 12, 19, 33, 49-51.
- Kananen, J. 2008. Kvantti: Kvalitatiivinen tutkimus alusta loppuun. Jyväskylän ammattikorkeakoulu. Jyväskylä. 62-63.
- Kaurala, M. & Kylämarttila, V. 2010. Rangaistuksesta vapautuvan kuntoutujan asema. Kriminaalihuollon tukisäätiö. Raportteja 2/2010. 4.
- Kuula, A. 2006. Tutkimusetiikka: aineistojen hankinta, käyttö ja säilytys. Tampere: Vastapaino. 201, 214.
- Kvale, S. 1996. InterViews. An introduction to qualitative research interviewing. London: Sage. 111.
- Lounela, P. 2001. Romanit Suomen vankiloissa. Tietosanoma Oy. 54-56.
- L434/2003. Hallintolaki.

L731/1999. Perustuslaki.

L39/1889. Rikoslaki.

L1325/2014. Yhdenvertaisuuslaki.

L767/2005. Vankeuslaki.

Melander, S. 2015. Rikosoikeuden peruskysymyksiä. Helsingin yliopisto. Helsinki.

Myhrberg, P. 2016. Vankeuden täytäntöönpano. Rikosseuraamuslaitoksen koulutuskeskus. 2. painos. Juvenes Print: Helsinki. 34-39.

Nyman, T. 2012. Naiset murroksessa- opinnäytetyö. Diakonia-ammattikorkeakoulu. 10, 35.

Palkkaisinko romanin? Opas romanien kouluttajille, koulutuksen järjestäjille ja työvoimaviranomaisille. 2007. Avoimin mielin-projekti. Kaleva Print. 9,15.

Rikosseuraamuslaitoksen tilastollinen vuosikirja 2015. 2015. Rikosseuraamuslaitoksen tilastoja. Helsinki: Suomen Yliopistopaino Oy. 8.

Rikosseuraamuslaitos 2015a. Rikosseuraamuslaitoksen vankeja ja yhdyskuntaseuraamusasiakkaita koskeva yhdenvertaisuus- ja tasa-arvosuunnitelma.

Rikosseuraamusviraston monisteita 2/2003. Romanien asema ja olosuhteet vankiloissa sekä yhdyskuntaseuraamusten suorittajina. Työryhmän raportti.

Romani ja terveyspalvelut. Opas terveydenhuollon ammattilaisille. 2012. Opetushallitus. 4. painos. Tampere: Tampereen yliopistopaino Oy. 26.

Ruckenstein M. & Teppo A. 2005. Vankien väliset valtasuhteet ja väkivallan pelko suljetussa vankilassa. Rikosseuraamusviraston julkaisuja 1/2005. 82-83.

Ruusuvuori J., Nikander P. & Hyvärinen M. Haastattelun analyysi. 2010. Kustannusosakeyhtiö Vastapaino. 11, 29.

Salo M. & Sjölund P. 2014. Desistanssi rikosseuraamusalan asiakkaiden näkökulmasta. Opinnäytetyö. 1.

Sass, P. 2016. Oikeus hyvään hallintoon ja hallintolaki. Virkamiehen hallinnollis-juridisen osaamisen ammatillisia perusteita rikosseuraamusalalla käsittelevä opintomoniste. 60-68.

Sisäministeriön julkaisu 7/2014. Tietoraportti 2014. Syrjintä Suomessa. 13.

Terveyden ja hyvinvoinnin laitos. 2014. Romanien hyvinvointi- esitutkimus. Loppuraportti. 2.

Toikko T. & Rantanen T. 2009. Tutkimuksellinen kehittämistoiminta. Tampere: Tampereen yliopistopaino Oy. 16-17, 57, 121-124, 157.

Viitanen, P. 2013. The health, work ability and healthcare needs in finnish female prisoners. Academic Dissertation. University of Tampere. Tampere: Suomen Yliopistopaino Oy. 11.

Verkkójulkaisut

Finlex. Lainkirjoittajan opas. Tietoa perustuslaista. Perusoikeudet. Viitattu 26.10.2016.
<http://lainkirjoittaja.finlex.fi/4-perusoikeudet/4-1/>

Huttunen H-P., Jauhola L., Korhonen, N. & Oossi, O. 2016. ”Usein joutuu miettimään, miten pitäisi olla ja minne pitäisi olla menemättä” Selvitys vihapuheesta ja häirinnästä ja niiden vaikutuksista eri vähemmistöryhmiin. Oikeusministeriön julkaisu 7/2016. Viitattu 10.10.2016.
[http://yhdenvertaisuus-fi-bin-directo.fi/@Bin/733a5bac6f40bd862db4f4ee1aadbfc5/1477044999/application/pdf/439427/OMSO%207%202016_VIPU-raportti%20158s.pdf](http://yhdenvertaisuus-fi-bin.directo.fi/@Bin/733a5bac6f40bd862db4f4ee1aadbfc5/1477044999/application/pdf/439427/OMSO%207%202016_VIPU-raportti%20158s.pdf)

Ihmisoikeusliitto. 2016. Syrjintä ja yhdenvertaisuus. Viitattu 15.9.2016.
<https://ihmisoikeusliitto.fi/toiminta/syrjinta-suomessa/yhdenvertaisuus/>

Minilex. Julkinen hallinto. Hallinnon oikeusperiaatteet. Viitattu 29.10.2016.
<http://www.minilex.fi/a/mit%C3%A4-tarkoittaa-luottamuksensuojaperiaate>

Oikeus.fi 2016. Tuomioistuimet. Käräjäoikeudet. Rikosasiat. Seuraamukset. Ehdollinen vankeusrangaistus. Viitattu 11.10.2016.
<https://oikeus.fi/tuomioistuimet/karajaoikeudet/fi/index/rikosasiat/seuraamukset/ehdollisenvankeusrangaistus.html>

Oulun kaupunki 2007. Vast vastensa- opas romanien kanssa työskenteleville sosiaalialan ammattilaisille. KalevaPrint. 41.
http://www.ouka.fi/c/document_library/get_file?uuid=739f9761-e0f7-4758-bfe5-406364fa688c&groupId=68015

Oulun Yliopisto. 2016. Tutkimus. Tutkimuksen popularisointi. Arviointitutkimus. Viitattu 30.10.2016.
<http://www oulu.fi/informaatiotutkimus/node/513>

Rikosseuraamuslaitos 2016b. Organisaatio. Viitattu 10.10.2016.
<http://www.rikosseuraamus.fi/fi/index/rikosseuraamuslaitos/organisaatio.html>

Rikosseuraamuslaitos 2016c. Toimipaikat. Rikosseuraamusalueet. Viitattu 20.10.2016.
<http://www.rikosseuraamus.fi/fi/index/toimipaikatjayhteystiedot/aluekeskukset.html>

Rikosseuraamuslaitos 2016d. Arvot ja strategia. Viitattu 20.10.2016.
<http://www.rikosseuraamus.fi/fi/index/rikosseuraamuslaitos/arvot.html>

Rikosseuraamuslaitos 2016e. Toimipaikat. Vanajan vankila. Viitattu 20.8.2016
<http://www.rikosseuraamus.fi/fi/index/toimipaikatjayhteystiedot/vankilat/vanajanvankila-ojoistenosasto.html>

Rikosseuraamuslaitos 2016f. Toimipaikat. Hämeenlinnan vankila. Viitattu 20.8.2016
<http://www.rikosseuraamus.fi/fi/index/toimipaikatjayhteystiedot/vankilat/hameenlinnan-vankila.html>

Rikosseuraamuslaitos 2016g. Seuraamukset & säännökset. Vankeus. Viitattu 10.10.2016.
<http://www.rikosseuraamus.fi/fi/index/seuraamukset/vankeus.html>

Rikosseuraamuslaitos 2016h. Toimipaikat ja yhteystiedot. Keskushallintoyksikkö. Viitattu 21.10.2016.
<http://www.rikosseuraamus.fi/fi/index/toimipaikatjayhteystiedot/keskushallintoyksikko/rikosseuraamuslaitoksenkeskushallintoyksikko-henkilosto.html>

Rikosseuraamuslaitos 2016i. Toimipaikat. Hämeenlinnan vankila. Historia. Viitattu 1.11.2016.
<http://www.rikosseuraamus.fi/fi/index/toimipaikatjayhteystiedot/vankilat/hameenlinnan-vankila/historia.html>

Romanihameet.fi. 2013. Viitattu 20.10.2016.
<http://www.romanihameet.fi/hinnasto-2011>

Romanit.fi 2016a. Tapakulttuuri. Puhtaus kaiken a ja o. Viitattu 14.9.2016.
<http://www.romanit.fi/opetus/tapakulttuuri/puhtaus-kaiken-a-ja-o/>

Romanit.fi 2016b. Tapakulttuuri. ”Gelem, Gelem” Oikeus omaan kieleen. Viitattu 20.10.2016.
<http://www.romanit.fi/opetus/tapakulttuuri/gelem-gelem-oikeus-omaan-kieleen/>

Romanit.fi 2016c. Kaukaisempi historia. Romanit 1600-1700 luvulla. Suojaa vaila: Romanit 1600-1700 luvulla. Viitattu 20.10.2016.
<http://www.romanit.fi/historia/kaukaisempi-historia/romanit-1600-1700-luvulla/>

Romanit.fi 2016d. Historia. ”Mustalaisyksymyksen nousu”. Romanit silmätikkuina. Viitattu 20.10.2016.
<http://www.romanit.fi/historia/mustalaisyksymyksen-nousu/romanit-silmatikkuina/>

Romanit.fi. 2016e. Mitä nyt? Lyhyt koulutushistoria. Viitattu 20.10.2016.
<http://www.romanit.fi/opetus/mita-nyt/lyhyt-koulutie/>

Romanit.fi 2016f. Viranomaisille. Asuminen. Väistämismääräys. Viitattu 14.9.2016.
<http://www.romanit.fi/viranomaisille/asuminen/vaistamismääräys/>

Romano Missio 2016. Romano Mission toiminta. Viitattu 13.10.2016.
http://romanomissio.fi/?Romano_Mission_toiminta

Romano Missio 2016. Projektit. Naisten vuoro. Viitattu 13.10.2016.
http://romanomissio.fi/?Projektit:Naisten_vuoro

Suomen Romanifoorumi 2016. Romanit Suomessa. Romanikulttuuri. Romanit Suomessa. Viitattu 13.10.2016.
<http://www.romanifoorumi.fi/romanit-suomessa/romanikulttuuri/romanit-suomessa/>

Syrjintä.fi. 2014. Yhdenvertaisuusvaltuutettu. Tiedotteet. Viitattu 15.10.2016.
<https://www.syrjinta.fi/tr/web/fi/-/syrjinta-arkea-suomen-romaneille-lahes-70-kokenut-syrjintaa-viimeisen-vuoden-aikana>

Virtuaali Ammattikorkeakoulu. 2016. Tutkimusasetelma. Viitattu 1.11.2016.
<http://www2.amk.fi/mater/tutkimusmenetelmat/kvantitat/kuvailu/asete.htm>

Virtuaali Ammattikorkeakoulu. 2007. Ylemmän AMK-tutkinnon metodifoorumi. Kehittämispöytäkirjojen tutkimusstrategioita. Arviointi tutkimusotteena. Viitattu 26.10.2016.
<http://www2.amk.fi/digma.fi/www.amk.fi/opintojak-sot/0709019/1193463890749/1193464158778/1194360088079/1194360288518.html>

Julkaisemattomat lähteet

Avonius, M. & Knuuti, U. Raportti yhdenvertaisuuden toteutumisesta Rikosseuraamuslaitoksessa vuonna 2015. Rikosseuraamuslaitos 2016a.

Blomerus, T. 2016. Suullinen tiedonanto. 18.10.2016.

Roth, K. 2016. Suullinen tiedonanto. 26.9.2016.

Liitteet

Liite 1: Henkilökunnan kysely, Hämeenlinnan vankila	119
Liite 2: Romanin naisvankien teemahaastattelun kysymykset	122
Liite 3: Tiedote	126
Liite 4: Suostumus	127
Liite 5: Tulostaulukko 1	128
Liite 6: Tulostaulukko 2	130

Liite 1: Henkilökunnan kysely, Hämeenlinnan vankila

HENKILÖKOHTAISET TIEDOT:

Työtehtävä / työnimike:

Työkokemus alalta:

1. RIKOSSEURAAMUSLAITOKSEN YHDENVERTAISUUS- JA TASA-ARVOSUUNNITELMA

Oletko kuullut/lukenut Rikosseuraamuslaitoksen vankeja ja yhdyskuntaseuraamusasiakkaita koskevasta yhdenvertaisuus- ja tasa-arvosuunnitelmasta?

Oletko tietoinen siinä olevista romaninainisvankeja koskevista kohdista?

Rikosseuraamuslaitoksen yhdenvertaisuus- ja tasa-arvosuunnitelman tavoitteena on, että kaikkia ihmisiä kohdellaan samanarvoisesti. Toteutuuko tämä mielestäsi tässä vankilassa?

Koetko, että RISEn yhdenvertaisuus- ja tasa-arvosuunnitelma on tarpeellinen?

2. TASA-ARVO JA YHDENVERTAISUUS VANKILASSA

Kohtelevatko vangit toisiaan tasa-arvoisesti?

Kohtelee ko henkilö kunta vankeja tasa-arvoisesti?

Kohtelevatko vangit henkilö kuntaa tasa-arvoisesti?

3. RASISMI VANKILASSA

Onko vankilassa rasismia, ja jos on:

Keitä kohtaan?

Kenen toimesta?

Millaista rasismi on? (piilorasismi etc.)

Puututaanko rasismiin mielestäsi vankilassa herkästi?

4. NAISVANGIT

Onko vankilassa erilaisia ryhmiä tai ”klikkejä”, joihin vangit ovat jakautuneet?

Jos on, millä perusteella vangit jakautuvat ryhmiin (kulttuurin, rikosten, iän etc)?

Syrjivätkö muut vangit jotakin näistä ryhmistä?

Millä tavalla vankilan henkilö kunta puuttuu syrjimiseen, jos sellaista ilmenee?

5. ROMANINAINISVANGIT

Eroavatko romaninainisvangit ryhmänä muista naisvangeista?

Millaisia muista vangeista poikkeavia erityishaasteita kohtaat työskennellessäsi romaninainisvankien kanssa?

6. ROMANIKULTTUURI

Romanikulttuurissa on paljon tapoja ja sääntöjä, joita valtaväestöllä ei ole. Koetko tietäväsi tarpeeksi romanikulttuurista ja siihen liittyvistä tavoista ja säännöistä?

Helpottaisiko romaninainavankien kanssa työskentelyä se, jos romanikulttuurin asiantuntija tulisi kertomaan romanikulttuurista ja siihen liittyvistä tavoista ja säännöistä?

Miten romanikulttuurin erityispiirteet huomioidaan vankilassa, onko niiden huomioiminen mielestäsi tärkeää?

7. ROMANIHAME

Romanihameen pitäminen myös vankilassa on romaninainisille tärkeää siksi, että he kokevat olevansa ”alasti” tavallisissa vaatteissa, varsinkin ollessaan vanhempien romanien seurassa. Romaninainavankien haastatteluissa kävi ilmi, että he ovat usein jättäneet tapaamisiansa läheistensä kanssa väliin, elleivät ole saaneet pukeutua omiin romanihameisiin.

Saavatko romaninainiset käyttää pitkiä hameita (ei romanihame, vaan tavallinen pitkä hame) ollessaan töissä? Jos eivät, miksi?

Saavatko romaninainiset käyttää halutessaan tapaamisissa ja kirkkokäynneillä romanihameita?

Mikäli eivät saa pukeutua tapaamisiin & kirkkokäynneille romanihameisiinsa, mitkä ovat ne syyt, jotka estävät tämän?

Oletko/ onko vankila tietoinen siitä, että romaninainisvangit jättävät tapaamisia läheistensä kanssa väliin sen takia, että eivät saa romanihameitaan käyttöön niiden ajaksi?

Romaninainisten haastatteluissa kävi ilmi että romanihameen käyttöä tapaamisissa on rajoitettu sen takia, että jotkut ovat väärinkäyttäneet tätä mahdollisuutta esimerkiksi salakuljettamalla hameen sisällä kiellettyjä aineita/esineitä. Olisiko vankilalla mielestäsi muita keinoja reagoida tähän asiaan, kuin epäämällä romanihameiden käyttö tapaamisissa kokonaan?

Romaninainisten haastatteluvastauksissa ilmaistiin huoli myös romanihameen liian ahtaaseen tilaan säilymisestä (vankilassa). Miten romanihameet säilytetään vankilassa, ja miksi?

8. VÄISTÄMISVELVOLLISUUS

Romanikulttuurissa noudatetaan niin sanottua väistämisvelvollisuutta. Ellei väistämisvelvollisuutta noudata, siitä voi koitua romanivangille ongelmia. Miten hyvin väistämisvelvollisuus pystytään huomioimaan vankilassa?

Mitä mieltä itse olet romanikulttuurin väistämisvelvollisuus-säännöstä ja sen noudattamisesta vankilassa?

9. ROMANIKULTTUURIN VAHVISTAMINEN JA YLLÄPITÄMINEN

Koetko että romaninainisvangit saavat vahvistaa ja ylläpitää romanikulttuuriaan vankilassa olevien resurssien ja mahdollisuuksien rajoissa?

Miten vankilassa autetaan romaninainisvankeja ylläpitämään romanikulttuuriaan?

Saavatko romaninainisvangit puhua keskenään romanikieltä halutessaan? Jos eivät, miksi ei?

Onko vankilaan hankittu romanikirjallisuutta ja lehtiä romanivankeja varten? Jos ei ole, miksi ei?

Saavatko romaninainisvangit mielestäsi ylläpitää romanikulttuurille ominaisia puhtaus- ja hygieniatapoja yllä myös vankilassa ollessaan? Jos eivät, miksi?

10. KOULUTUS

Romaninaisten haastatteluvastauksissa kaivattiin mahdollisuutta esimerkiksi peruskoulun loppuun saattamiseen, tai muuta opiskelumahdollisuutta. Minkälaiset resurssit vankilalla on vastata näihin toiveisiin?

Kuinka tärkeänä itse koet vangin mahdollisuuden koulutukseen (esim. peruskoulun loppuun saattamiseen) vankilatuomion aikana?

11. HENGELLISYYS

Hengellisyys on monille romaneille tärkeää. Miten tämä näkyy romanien käyttäytymisessä, ja vankilan arjessa?

Kuinka suuressa roolissa sinä koet romaninaisvankien hengellisyyden olevan heidän rikoskierteen katkaisussaan?

Saavatko vangit halutessaan Raamatun selliinsä, osastosta ja tilanteesta riippumatta?

12. VANKILAN JÄLKEEN

Miten vankia autetaan valmistautumaan vapauteen vankilasta käsin?

Kuinka tärkeänä koet sen, että vangilla on vankilasta vapautuessaan oma asunto?

13. ROMANO MISSIO

Kuinka tärkeänä koet sen, että romanityöntekijät käyvät säännöllisesti vankilassa antamassa romanivangeille keskusteluapua ja pitämässä Voiva-ryhmiä?

Miten Romano Mission romanityöntekijät voisivat mielestäsi kehittää toimintaansa vankiloissa tai toimia yhteistyössä Rikosseuraamuslaitoksen kanssa?

Liite 2: Romaninainvankien teemahaastattelun kysymykset

Teema 1 TÄYTÄNTÖÖNPANON ERI VAIHEET Onko sinua syrjitty tai kohdeltu epätasa-arvoisesti ennen tuloasi vankilaan tai sen aikana? (Kyllä- ja ei- vastauksia täydennetään selvittäväillä kysymyksillä.) Onko syrjintää tai epätasa-arvoista kohtelua esiintynyt:

- Ennen tuloasi vankilaan?
- Vankilaan tullessasi ja saapumisessasi?
- Neuvonnassa, opastamisessa?
- Sijoittamisessa ja asuttamisessa? Esimerkiksi:
- Kysyttiinkö sinulta vankilaan sijoittamisen vaiheessa sitä, onko sinulla väistämivelvollisuutta jotakuta kohtaan?
- Asumisen järjestelyissä ja vankilan arjessa? Esimerkiksi:
- Mille osastoille romanivangit yleensä sijoitetaan vankilaan tulon yhteydessä?
- Onko sijoittamisessa ja osastoissa eroavaisuuksia muiden vankien kanssa?
- Onko sinut itsesi joskus sijoitettu suljetulle tai eristetylle osastolle ja jos on, miksi?
- Omaisuuden hallussapidossa?
- Työtoiminnassa tai opiskelussa / koulutuksessa?
- Ulkoilussa / vapaa-ajan vietossa? Esimerkiksi:
- Koetko, että romanivangeilla on samat mahdollisuudet osallistua vankilan vapaa-ajan toimintoihin kuin muillakin vangeilla?
- Osallistuvatko romanit vapaa-ajan toimintoihin yhtä paljon kuin muutkin vangit, vai onko osallistumisessa eroja?
- Kenen / keiden kanssa vietät vapaa-aikaasi vankilassa? (romanien, valtaväestön)?
+ Jos vietät vapaa-aikaasi vain muiden romanivankien kanssa, mistä tämä johtuu?
- Tapaamisissa ja yhteydenpidossa läheisiin?
- Onko sinulla toiveita tai huomautettavaa sen suhteen, miten tapaamiset ja yhteydenpito läheisiin järjestyvät vankilassa?
- Saatko pitää tarpeeksi yhteyttä läheisiisi vankilassa ollessasi?
- Luvissa, esim. poistumisluvissa?
- Oletko vankilassa ollessasi anonut joskus poistumislupaa ja jos olet, mihin tarkoitukseen?
- Miten koet, että poistumislupa-anomus käsiteltiin vankilassa: oliko päätös myönteinen / kielteinen ja tuliko päätös nopeasti, miten päätös perusteltiin jne?
- Kurinpitomenettelyssä / muutoksenhaussa?
 - Rangaistusajan suunnitelman teossa /sosaaliasioissa / vapauttamisen valmistelussa?
- Onko sinulle tehty rangaistusajan suunnitelmaa?
- Onko sinua kuunneltu rangaistusajan suunnitelma tekemisessä, ja oletko itse ollut mukana tekemässä sitä?
- Oletko tyytyväinen rangaistusajan suunnitelmaasi: löytyykö siitä kaikki, mitä haluaisitkin siinä olevan?
- Oletko saanut apua asioiden järjestämisessä vankilassa ollessasi?

- + Jos olet lähellä vapautumista, miten vankilassa on autettu vapauttamisen valmistelussa, onko autettu esimerkiksi asunnon hankinnassa, kuntouttavan työtoiminnan etsimisessä jne?
- Muissa toiminnoissa tai vaiheissa?
- Onko sinua kohdeltu asianmukaisesti vankilassa?
 - + Jos olet elämäsi aikana suorittanut vankeusrangaistusta sekä suljetussa vankilassa että avotalossa, miten romanivankien kohtelu on eronnut näiden kahden laitoksen välillä?
- Millaisia eroavaisuuksia kohtelussasi on ollut?

Teema 2 ERIARVOINEN KOHTELU ERI TILANTEISSA Onko sinua kohdeltu eri tavalla kuin muita tai syrjitty vankilassa ollessasi? (Kyllä- ja ei- vastauksia täydennetään selventävillä kysymyksillä.)

- Minkälaisissa tilanteissa sinua / muita romanivankeja on mielestäsi kohdeltu eriarvoisesti tai syrjivästi?
- Kuka tai ketkä sinua ovat kohdelleet eriarvoisesti / syrjivästi?
- Miten muut vangit suhtautuvat sinuun ja muihin romanivankeihin?

Teema 3 SYRJINTÄ JA HÄIRINTÄ Rikosseuraamuslaitoksen yhdenvertaisuus- ja tasa-arvo-suunnitelman tavoitteena on, että kaikkia ihmisiä kohdellaan samanarvoisesti. Toteutuuko tämä mielestäsi tässä vankilassa? (Kyllä- ja ei- vastauksia täydennetään selventävillä kysymyksillä.)

- Esiintyykö vankilassa romanivankeihin kohdistuvaa kiusaamista, pilkkaamista ja väkivaltaista uhkailua muiden vankien tai henkilökunnan puolelta? Jos on, minkälaista?
 - Oletko vankilassa ollessasi kokenut seksuaalista häirintää? (haastattelija avaa käsitettä haastateltavalle)
 - Onko sinulle puhuttu vähättelevästi sen takia, että olet nainen / romani?
 - Oletko päässyt tarpeen tullen ja riittävän nopeasti lääkäriin/hoitoon sairauden tai raskauden aikana?

Teema 4 ROMANILAPSEN SYRJINTÄ JA HÄNELLE AIHEUTUVAT VANKEUSAJAN HAITAT (Kyllä- ja ei- vastauksia täydennetään selventävillä kysymyksillä.)

- Onko lapsesi joutunut kokemaan syrjintää romanitaustansa vuoksi?
- Onko lapsesi joutunut kärsimään vankilaolosuhteista? Jos, niin miten?
- Oletko tarvittaessa päässyt lääkäriin/hoitoon lapsesi kanssa, jos hänellä on ollut vaivoja ja/tai jokin lääkärin hoitoa vaativa sairaus?

Teema 5 KULTTUURI Onko romanitaustaasi/ -kulttuuriasi huomioitu asianmukaisella tavalla vankilassa ollessasi? (Kyllä- ja ei- vastauksia täydennetään selventävillä kysymyksillä.)

- Miten paljon henkilökunta tietää kokemuksesi mukaan romanikulttuurista ja siihen liittyvistä tavoista ja säännöistä?
- Onko sinulle tai muille romaninainisvangeille järjestetty romanikielen ja -kulttuurin opetusta ja huolehdittu siitä, että romanit saavat vankilaan romanikielistä kirjallisuutta ja lehtiä?
- Oletko voinut / oletteko voineet ylläpitää romanikulttuuria vankilassa?
- Oletko/ovatko muut romaninainiset saaneet halutessaan pitää romanihametta tapaamisten ja kirkkokäyntien aikana?
- Onko vankilassa mahdollisuuksien mukaan huomioitu romanikulttuurissa tärkeät väistämistä ja asumissäännöt?
- Oletko saanut noudattaa kulttuurillesi ominaisia hygieniatapoja vankilassa ollessasi?

Teema 6 REAGINTI ERIARVOISEEN KOHTELUUN Mitä sinä teet ja miten reagoit, jos sinua ja / tai jotakuta muuta kohdellaan epäasianmukaisesti tai syrjitään? (Kyllä- ja ei- vastauksia täydennetään selventävillä kysymyksillä.)

- Onko vankilassa rasismia?
- Millaista rasismi on, ketä kohtaan sitä on, ja kuka / ketkä ovat rasistisen käytöksen takana?
- Millä tavalla ja kuinka herkästi rasismiin ja rasistiseen käytökseen puututaan vankilassa?
- Miten olet reagoinut epäasianmukaiseen kohteluun?
- Onko reagoimisestasi ollut apua?
- Oletko jostain syystä jättänyt reagoimatta tällaisiin tilanteisiin (esimerkiksi pelosta tai mahdollisten epätoivottavien seurausten takia)?
- Mitä selviytymis- ja ratkaisukeinoja sinulla on vankilassa, ettet joutuisi syrjityksi?
- Mitä selviytymis- ja ratkaisukeinoja (muilla) romaneilla on vankilassa, etteivät joutuisi syrjityksi?
- Millaisia ratkaisuja tai ratkaisuyrityksiä henkilökunnalla ja vankilalla mielestäsi on romaninainisvankien mahdolliseen epätasa-arvoiseen ja epäasianmukaiseen kohteluun?
- Ovatko nämä ratkaisut mielestäsi toimivia?

Teema 7 ROMANINAINISVANKIEN TURVALLISUUS Oletko kokenut itsesi turvattomaksi vankilassa ollessasi? (Kyllä- ja ei- vastauksia täydennetään selventävillä kysymyksillä.)

- Oletko kokenut vankilassa väkivaltaa tai henkilökohtaista koskemattomuuttasi tai vapautesi rajoittamista uhkaavaa painostusta?
- Millaisissa tilanteissa olet kokenut turvattomuutta?
- Miten puolustaudut tilanteissa, joissa koet olevasi vaarassa tai koet turvattomuuden tunnetta?
- Voitaisiinko romaninainisvankien turvallisuutta kehittää vankilassa ja lisätä turvallisuuden tunnetta, ja jos voitaisiin, niin miten?

Teema 8 ROMANITYÖNTEKIJÄN MERKITYS Millainen merkitys Romano Mission palveluohjaajien vankilatyöllä on romaninainisvangeille? (Kyllä- ja ei- vastauksia täydennetään selventävillä kysymyksillä.)

- Millainen merkitys sillä on sinulle, että vankilassa käy säännöllisesti romanityöntekijä (esim. Romano Missiosta) antamassa keskusteluapua ja neuvomassa käytännön asioissa?
- Oletko itse kokenut saaneesi apua romanityöntekijöiltä, ja jos olet, minkälaista?
- Miten romanityöntekijät voisivat mielestäsi kehittää toimintaansa vankiloissa tai toimia yhteistyössä Rikosseuraamuslaitoksen kanssa?

Teema 9 (PAINOPISTEET JA KEHITTÄMISTARPEET) (Palataanpa vielä suunnitelmaan. Sen tavoitteenahan on edistää yhdenvertaista ja tasa-arvoista kohtelua, sekä lisätä ihmisten tietoa vähemmistöistä.) Tähän tavoitteeseen suunnitelma pyrkii ottamalla huomioon esimerkiksi romaninainisilla heidän kulttuuristaan ja tavoistaan aiheutuvat erilaisuudet. Kun ajattelet suunnitelmaa, mikä siinä on mielestäsi kaikkein tärkeintä? (Kyllä- ja ei- vastauksia täydennetään selventävillä kysymyksillä.)

- Mitkä asiat mielestäsi ovat tässä suunnitelmassa tärkeimpiä romaninainisvangeille? (painopistealueet ovat esillä olevassa kaaviossa jota voidaan tarkastella yhdessä)
- Miten suunnitelmaa voisi kehittää, jotta romaninainisvankien asema ja erityistarpeet voitaisiin ottaa paremmin huomioon vankilassa ja vankeuden täytäntöönpanossa?

Liite 3: Tiedote

TIEDOTE

Rikosseuraamuslaitoksen vankeja ja yhdyskuntaseuraamusasiakkaita koskeva yhdenvertaisuus- ja tasa-arvosuunnitelma astui voimaan 16.2.2015. Suunnitelmalla edistetään Rikosseuraamuslaitoksen asiakkaiden yhdenvertaisuutta sekä ohjeistetaan Rikosseuraamuslaitosta edistämään yhdenvertaisuutta ja puuttumaan syrjintään. Tämän lisäksi suunnitelman tarkoituksena on lisätä tietoa vähemmistöistä.

Teen opinnäytetyötäni aiheesta ”tasa-arvon toteutuminen romaninainsvangin näkökulmasta: yhdenvertaisuus- ja tasa-arvosuunnitelman toimivuus romaninainsvankien kokemana”. Siinä selvitetään romaninainsvankien kokemuksia suunnitelman toimivuudesta ja sen toteutumisesta vankiloissa. Opinnäytetyön tarkoituksena on toimia tulevaisuudessa apuna, työväliseen ja eräänlaisena selvityksenä sekä Romano Missiolle, Rikosseuraamuslaitokselle että tuleville alan opiskelijoille.

Aineiston keruun aikana vierailen Vanajan ja Hämeenlinnan vankiloissa haastattelemassa romaninainsvankeja. Vierailut ja haastattelut tehdään 3.10.-6.10.2016. Tämän lisäksi haastattelen Vanajan vankilan henkilökuntaa ryhmäkeskustelun muodossa 10.10. tai 12.10.2016. Hämeenlinnan vankilan henkilökunnalle teetetään aiheesta sähköpostikysely. Yhteyshenkilöni Romano Missiossa on palveluohjaaja/projektikoordinaattori **Tuula Blomerus**, ja opinnäytetyötäni ohjaa RSKK:n yliopettaja **Pekka Sass**.

1.10.2016

Sole Garghentino

Liite 4: Suostumus

SUOSTUMUS

Suostumus opinnäytetyön haastattelua varten

Minulle on kerrottu opinnäytetyöstä, jonka aiheena on ”tasa-arvon toteutuminen romaninainsvangin näkökulmasta: yhdenvertaisuus- ja tasa-arvosuunnitelman toimivuus romaninainsvankien kokemana”

Minulle on myös kerrottu teemahaastatteluun osallistumisen vapaaehtoisuudesta ja siitä, että saan itse valita mihin kysymyksiin vastaan. Olen tietoinen siitä, että saan keskeyttää haastattelutilanteen, jos niin haluan

Olen myös tietoinen siitä, että teemahaastattelustani saatu aineisto ei päädy muiden kuin haastattelijan **Sole Garghentinon** käsiin, ja että opinnäytetyön valmistuttua haastatteluaineisto hävitetään

Suostun osallistumaan tähän opinnäytetyön teemahaastatteluun

Aika: _____ Paikka: _____

Allekirjoitus ja nimenselvennys

Liite 5: Tulostaulukko 1

	Romani- vangit Va- naja	Romani- vangit Hä- meenlinna	Ryhmähaas- tattelu henki- lökunta Va- naja	Kysely henkilö- kunta Hä- meenlinna	RISE:n yhden- vertaisuus- kysely	Selitys, syy, tulkinta
Romanihameen käyttö tapaamisissa	Kyllä	Ei	Kyllä	Ei	Ei mainintaa	Riippuu lai- toksesta
Kielen ja kulttuurin opetus ja ylläpitämi- nen	Ei	Ei	Kyllä	Kyllä	”periaat- teessa” kyllä	On aiemmin järjestetty, muttei viime vuo- sien aikana
Romanikirjallisuus ja lehdet	Ei	Kyllä	Kyllä	Kyllä	Kyllä	On myös Va- najalla, käyty kirjas- tossa tarkis- tamassa
Hengellisyden tuke- minen	Kyllä	Ei	Kyllä	Kyllä	Ei mainintaa	Hengellisyys ei työnteki- jöiden mie- lestä yhtä tärkeää
Koulutuksen mahdolli- suus	Ei	Kyllä	Kyllä	Kyllä	”periaat- teessa” kyllä	Mahdolli- suus on, mutta to- teutumi- sessa es- teitä
Rasismiin puuttumi- nen henkilökunnan puolelta	Ei	Ei	Kyllä	Kyllä	Kyllä / ei	Vangit eivät kokeneet puuttumista rasismiin, henkilö- kunta koki puuttuvansa herkästi
Rasismi henkilökun- nalta	Kyllä/ei	Kyllä/ei	Ei	Ei	Kyllä	Rasismia esiintyy, mutta yksit- täisten hen- kilöiden toi- mesta
Väistämisvelvollisuus huomioitu	Ei	Ei	Kyllä, mah- dollisuuksien mukaan	Reagoi- daan aina	Aiheuttanut haasteita si- joituksessa (AK)	Eriävät nä- kemykset asiasta
Romanien yhteisöllis- yys huomioitu	Ei	Ei	Kyllä	Kyllä, mahdolli- suuksien mukaan	Ei mainintaa	Romanit ha- luaisivat yhe- teisöllis- syyttä enemmän
Sanallinen kiusaami- nen ja pilkkaaminen muiden vankien puo- lelta	Kyllä	Kyllä	Kyllä	Kyllä	Kyllä	Kaikki sa- maa mieltä siitä, että romaneja kiusataan vankilassa
Sanallinen kiusaami- nen ja pilkkaaminen henkilökunnan puo- lelta	Kyllä	Kyllä	Ei	Ei	Joidenkin osalta kyllä	Vangit ja RISE:n ky- sely osin sa- maa mieltä
Syrjintä	Ei	Ei	Kyllä	Kyllä	Ei suoraa mainintaa	Romanivan- git eivät tunnista heihin koh- distuvaa syrjintää, mutta sitä on
Fyysinen väkivalta	Ei	Ei	Ei	Ei	Kyllä, mies- ten kohdalla	Romanimie- het kokevat

						väkivallan uhkaa, romaninaiset eivät
RISE:n yhdenvertaisuussuunnitelman painopisteet	Romanihame, hengellisyys, sukulaissuhteiden ylläpito, väistämivelvollisuus	Romanihame, hengellisyys, sukulaissuhteiden ylläpito, väistämivelvollisuus	Ei mainintaa	Ei mainintaa	Ei mainintaa	Tärkeimmät painopisteet vankien mielestä romanihame, hengellisyys ja sukulaissuhteiden ylläpito + väistämivelvollisuus
RISE:n yhdenvertaisuussuunnitelman kehittämistarpeet	Hygieniä, yhteisöllisyys	Romanihameen säilytys, hygienia, hengellisyys, yhteisöllisyys	Ei mainintaa	Ei mainintaa	Ei mainintaa	Suunnitelman kehittämistarpeet romanivankien mielestä hygienia, yhteisöllisyys, romanihameen säilytys
Romano Mission merkitys	Tärkeä	Tärkeä	Tärkeä	Tärkeä	Romanyöntekijät plus-saa	Romano Mission vankilatyö on tärkeää kaikkien mielestä
Selviytymiskeinot	Hyökkäys, muiden romanien kanssa koettu yhteisöllisyys	Hyökkäys, reagoimatta jättäminen			Ei mainintaa	Romanien selviytymiskeinot puutteellisia
Ratkaisukeinot	Hyökkäys	Hyökkäys, reagoimatta jättäminen	Puhuminen	Puhuminen	Ei mainintaa	Romanien ratkaisukeinot puutteellisia
Työntekijöiden tietämys romanikulttuurista	Tietävät, mutteivat kiinnostuneita	Tietävät, mutteivat kiinnostuneita	Tietävät tarpeeksi	Tietävät tarpeeksi, mutta oppisivat mielellään lisää	Työyhteisössä tiedostetaan romanien tavat ja säännöt hyvin	Työntekijät tietävät, mutteivat välttämättä ammenna tietoaan romanivankien toivomalla tavalla?
Hygieniatapojen noudattaminen	Ei vankilassa, kyllä perheosastolla	Ei	Kyllä	Kyllä, mutta suljetuilla osastoilla vaikeampaa	Ei mainintaa	Vangit haluaisivat noudattaa paremmin

Liite 6: Tulostaulukko 2

Toteutuuko romaninaiis- vankien yhdenvertainen kohtelu:	Vanaja kyllä	Vanaja ei	Hämeenlinna kyllä	Hämeenlinna ei
Neuvonnassa / opastami- sessa	X		X	
Sijoittamisessa / osas- toinnissa	X		X	
Väistämismenettelyssä / huomioinnissa sijoitta- misvaiheessa / vankilassa		X		X
Työtoiminnassa	X		X	
Vapaa-ajan viettämisessä	X		X	
Tapaamisissa / yhteyden- pidossa läheisiin	X			X
Luvissa & loma-anomuk- sissa	X		X	
Kurinpito- ja muutoksen haussa	X		X	
Ransun suunnittelussa	X		X	
Vapautumisen valmistelussa	X		X	
Lääkäriin pääsyssä	X		X	